КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СПИЦЬКА КАТЕРИНА ОЛЕГІВНА

УДК 349.3 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Спеціальність 081 «Право»

Галузь знань 08 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії.
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____Спицька К.О.

Науковий керівник –
доктор юридичних наук, професор
Тищенко Олена Володимирівна

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Спицька К.О. Соціально-правовий захист осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – «Право»). – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2026.

Дисертаційна робота представляє собою комплексне та цілісне наукове дослідження теоретичних засад і прикладних аспектів функціонування системи соціально-правового захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні. Актуальність обраної теми зумовлена критичною необхідністю модернізації національного законодавства в умовах безпрецедентних викликів, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, що призвела до суттєвої трансформації структури суспільства та появи значної кількості громадян, які потребують особливих правових гарантій.

У межах першого розділу досліджено соціальний захист осіб з інвалідністю внаслідок війни як складне соціально-правове явище, що перебуває на точці перетину права соціального забезпечення, конституційного та адміністративного права. Здійснено ґрунтовний аналіз етапів становлення правового регулювання, що дозволило простежити розвиток державної політики — від радянського принципу «забезпечення» до сучасної філософії «захисту та інтеграції». Автором уточнено теоретично-правовий зміст поняття «соціальний захист осіб з інвалідністю внаслідок війни», виокремлено його специфічні ознаки, такі як суб'єктний склад, особливі підстави виникнення правовідносин та комплексність заходів підтримки. Важливе місце посідає аналіз міжнародно-правового регулювання, де крізь призму міжнародних конвенцій та стандартів Європейського Союзу визначено вектори реформування української правової системи в контексті переходу до соціальної моделі інвалідності.

У другому розділі проведено комплексний та детальний аналіз правового механізму соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни, а також

особливостей його практичної імплементації в сучасних умовах. Автором ґрунтовно проаналізовано правовий порядок встановлення статусу особи з інвалідністю внаслідок війни, що дало змогу висвітлити критичні процедурні прогалини. Зокрема, акцентовано увагу на надмірній тривалості експертних процедур, численних бюрократичних бар'єрах, що створюють штучні перешкоди на шляху особи з інвалідністю внаслідок війни до отримання належних їм прав і гарантій. У межах розділу здійснено системну класифікацію правових гарантій соціального захисту, розглянуто пенсійні виплати, механізми нарахування адресних допомог, а також специфіку надання пільг на медичне обслуговування, реабілітаційні послуги та забезпечення житлом. Окрему увагу в роботі приділено складовій системи, зокрема функціональним повноваженням ключових суб’єктів владних повноважень. Через призму їхньої діяльності розглянуто системні проблеми дублювання функцій та відсутності належної міжвідомчої координації, що часто призводить до розпорошення державних ресурсів та зниження якості надання послуг. На основі проведеного аналізу автором доведено, що стратегічним пріоритетом реформування галузі має стати впровадження цифровізації. Це визначено як ключовий інструмент забезпечення прозорості, мінімізації людського фактора та підвищення загальної ефективності системи соціального захисту, що дозволить трансформувати її з бюрократичної структури у динамічний та людиноцентричний сервіс.

Третій розділ дослідження присвячений формуванню стратегічних орієнтирів та розробці прикладних рекомендацій, спрямованих на фундаментальну модернізацію правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни. В основу пропонованих трансформацій покладено результати глибокого аналізу досвіду країн із розвиненими демократичними інститутами та тривалою історією підтримки осіб з інвалідністю внаслідок війни, зокрема іноземних держав. Доведено, що успіх цих держав зумовлений переходом від декларативних норм до дієвих правових моделей та безбар'єрності. Наприклад, американська модель демонструє ефективність принципу «єдиного вікна» через діяльність Департаменту у

справах ветеранів, а досвід Ізраїлю підтверджує доцільність нормативного закріплення індивідуального супроводу ветерана як суб’єкта, що потребує специфічної соціальної адаптації, а не просто матеріальної допомоги. Аналіз сучасного стану вітчизняного законодавства дозволив чітко визначити критичні правові проблеми, які гальмують розвиток системи. Ключовою перепоною визначено фрагментарність нормативного масиву, що породжує правову невизначеність. Існуюча система характеризується значною колізійністю законодавчих актів, де норми спеціальних законів часто вступають у суперечність із положеннями бюджетного законодавства або підзаконними актами Кабінету Міністрів України, що фактично нівелює зміст встановлених пільг. Крім того, виявлено низький рівень правової поінформованості суб'єктів, що в поєднанні з бюрократизацією процедур створює штучні бар’єри у доступі до гарантованих державою послуг.

Як підсумок проведеного дослідження, у роботі обґрунтовано концептуальні напрямки реформування правового регулювання, що базуються на ідеї системної кодифікації. Основним кроком у цьому напрямку визначено необхідність розробки та прийняття Соціального кодексу України. Цей акт має стати фундаментом для подолання нормативного хаосу, консолідуючи розрізнені положення та встановлюючи єдині стандарти соціального забезпечення. Паралельно із цим пропонується посилення механізмів судового захисту прав осіб з інвалідністю внаслідок війни, що передбачає впровадження спеціалізованих процедур розгляду спорів для забезпечення їх оперативності та справедливості. Правові норми мають стимулювати особу з інвалідністю внаслідок війни до здобуття нової освіти, працевлаштування та розвитку власного бізнесу, розглядаючи соціальні виплати лише як тимчасовий ресурс для перехідного періоду. Сформульовані результати мають високу теоретичну та практичну цінність, оскільки створюють методологічне підґрунтя для законотворчої діяльності та відкривають нові горизонти для наукових досліджень у сфері права соціального забезпечення в умовах повоєнного відновлення.

Ключові слова: соціальний захист; соціальне забезпечення; соціальні стандарти; міжнародні соціальні стандарти; соціальні ризики; соціальні послуги; міжнародно-правове регулювання соціального захисту; гарантії соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни; система органів соціального захисту; особи з інвалідністю/особи з інвалідністю внаслідок війни; ветерани війни; цифровізація.

ABSTRACT

Spytska K.O. Social and legal protection of persons with disabilities resulting from the war in Ukraine. – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 «Law» (08 – «Law»). – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2026.

This dissertation constitutes a comprehensive and holistic scientific study of the theoretical foundations and practical aspects of the functioning of the system of social and legal protection for persons with war-related disabilities in Ukraine. The relevance of the chosen topic stems from the critical need to modernize national legislation in the face of unprecedented challenges caused by the russian federation's armed aggression against Ukraine, which has led to a significant transformation of society's structure and the emergence of a large number of citizens requiring special legal safeguards.

The first chapter examines social protection for persons with war-related disabilities as a complex socio-legal phenomenon situated at the intersection of social security law, constitutional law, and administrative law. A thorough analysis of the stages of the development of legal regulation was conducted, which made it possible to trace the evolution of state policy - from the soviet principle of «provision» to the modern philosophy of «protection and integration». The author clarifies the theoretical and legal content of the concept of «social protection of persons with war-related disabilities» identifying its specific characteristics, such as the composition of the parties involved, the specific grounds for the establishment of legal relationships, and the comprehensive nature of support measures. An important place is given to the

analysis of international legal regulation, where, through the prism of international conventions and European Union standards, the vectors of reforming the Ukrainian legal system are identified in the context of the transition to a social model of disability.

The second chapter provides a comprehensive and detailed analysis of the legal framework for the social protection of persons with war-related disabilities, as well as the specifics of its practical implementation under current conditions. The author thoroughly analyzes the legal procedure for establishing the status of a person with a war-related disability, which has made it possible to highlight critical procedural gaps. In particular, attention is focused on the excessive length of expert procedures and numerous bureaucratic barriers that create artificial obstacles preventing persons with war-related disabilities from obtaining the rights and guarantees to which they are entitled. Within this section, a systematic classification of legal guarantees for social protection is provided, and pension payments, mechanisms for calculating targeted benefits, as well as the specifics of providing benefits for medical care, rehabilitation services, and housing are examined. The study devotes particular attention to the components of the system, specifically the functional responsibilities of key government agencies. Through the lens of their activities, it examines systemic issues such as the duplication of functions and the lack of adequate interagency coordination, which often lead to the waste of public resources and a decline in the quality of service delivery. Based on the analysis, the author demonstrates that the strategic priority for reforming the sector should be the implementation of digitalization. This is identified as a key tool for ensuring transparency, minimizing the human factor, and improving the overall efficiency of the social protection system, which will enable its transformation from a bureaucratic structure into a dynamic and people-centered service.

The third chapter of the study is devoted to the formulation of strategic guidelines and the development of practical recommendations aimed at fundamentally modernizing the legal framework for the social protection of persons with war-related disabilities. The proposed transformations are based on the results of an in-depth analysis of the experience of countries with developed democratic institutions and a

long history of supporting persons with war-related disabilities, particularly foreign states. It has been demonstrated that the success of these states is due to the transition from declarative norms to effective legal models and barrier-free environments. For example, the American model demonstrates the effectiveness of the «one-stop shop» principle through the activities of the Department of Veterans Affairs, while Israel's experience confirms the advisability of legally enshrining individual support for veterans as individuals requiring specific social adaptation, rather than merely material assistance.

An analysis of the current state of domestic legislation has made it possible to clearly identify the critical legal issues that are hindering the development of the system. The key obstacle identified is the fragmented nature of the regulatory framework, which gives rise to legal uncertainty. The existing system is characterized by significant conflicts between legislative acts, where the provisions of special laws often contradict the provisions of budget legislation or subordinate acts of the Cabinet of Ministers of Ukraine, which effectively nullifies the substance of the established benefits. In addition, a low level of legal awareness among stakeholders has been identified, which, combined with the bureaucratization of procedures, creates artificial barriers to accessing state-guaranteed services.

As a conclusion of the study, this paper outlines conceptual directions for reforming legal regulation based on the idea of systematic codification. The key step in this direction is identified as the need to draft and adopt the Social Code of Ukraine. This act should serve as the foundation for overcoming regulatory chaos by consolidating scattered provisions and establishing uniform standards for social security. In parallel, the paper proposes strengthening mechanisms for the judicial protection of the rights of persons with war-related disabilities, which entails the introduction of specialized dispute resolution procedures to ensure their efficiency and fairness. Legal norms should encourage persons with war-related disabilities to pursue further education, find employment, and develop their own businesses, treating social benefits solely as a temporary resource for the transitional period. The findings presented here have high theoretical and practical value, as they provide a

methodological foundation for legislative activity and open new horizons for scientific research in the field of social security law in the context of post-war reconstruction.

Keywords: social protection; social security; social standards; international social standards; social risks; social services; international legal regulation of social protection; guarantees of social protection for persons with war-related disabilities; social protection system; persons with disabilities/persons with war-related disabilities; war veterans; digitalization.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Спицька К. О. Інновації у соціально-правовому захисті осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. № 87. Ч. 2. С. 132–136.
2. Спицька К. О. Особливості соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни за законодавством Сполучених Штатів Америки. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 12(52). С. 2922–2931.
3. Спицька К. О. Теоретично-правові підходи до визначення поняття соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2025. № 12. С. 49–52.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

4. Спицька К. О. Сучасні проблеми соціально-правового захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні. *Молодий вчений*. 2025. № 1 (132). С. 152–156.
5. Спицька К. О. Тенденції реформування правового регулювання встановлення статусу особи з інвалідністю внаслідок війни в Україні. *Молодий вчений*. 2025. № 2 (133). С. 170–174.
6. Спицька К. О. Проблеми психологічної реабілітації осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні. *Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах*

євроінтеграційних процесів: матеріали ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2022 р.). Київ, 2022. С. 138–140.

7. Спицька К. О. Інклюзивна інтеграція та підтримка ветеранів війни в Україні. *Соціально-правова політика України в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови*: матеріали Всеукр. міждисциплін. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2023 р.). Київ, 2023. С. 366–370.
8. Спицька К. О. Механізми інтеграції осіб з інвалідністю внаслідок війни в суспільне життя: роль освітніх та культурних ініціатив. *Проблеми реформування соціального законодавства в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови*: матеріали Всеукр. міждисциплін. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2024 р.). Київ, 2024. С. 173–176.
9. Спицька К. О. Створення інклюзивних програм та послуг для осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні. *Актуальні виклики розвитку юридичної науки і практики в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови*: матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Київ, 2024 р.). Київ, 2024. С. 712–713.
10. Спицька К. О. Розвиток законодавства щодо соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в незалежній Україні. *Юридична наука та освіта: минуле, сучасне і майбутнє*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2025 р.). Київ, 2025. С. 538–540.
11. Спицька К. О. Проблеми імплементації міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров’я в національне законодавство України. *Трудові та соціальні права в Україні: європейська інтеграція, воєнний стан, повоєнне відновлення*: матеріали Всеукр. міждисциплін. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2025 р.). Київ, 2025. С. 161–163.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ……..…12
ВСТУП……....13
РОЗДІЛ І. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ……21
1.1.СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ……21
1.2.ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВИЙ ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ»……..45
1.3.МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ……60
РОЗДІЛ ІІ. ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ……77
2.1.ПРАВОВИЙ ПОРЯДОК ВСТАНОВЛЕННЯ СТАТУСУ ОСОБИ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ……..77
2.2.ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ……90
2.3.СИСТЕМА ОРГАНІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ……....108
РОЗДІЛ ІІІ. ТЕНДЕНЦІЇ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ……120
3.1.ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ СВІТУ……...120
3.2.ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ……...137

3.3.НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ……...153
ВИСНОВКИ……166
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……...172
ДОДАТКИ……...197

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ:

ООН – Організація Об'єднаних Націй;

МСЕК – Медико-соціальна експертна комісія;

ЕКОПФО – Експертні команди з оцінювання повсякденного функціонування особи;

ЗСУ – Збройні Сили України;

США – Сполучені Штати Америки;

ЛКК – Лікарсько-консультативна комісія;

ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я;

УБД – Учасник бойових дій;

ПДВ – Податок на додану вартість;

МОЗ – Міністерство охорони здоров'я України;

НСЗУ – Національна служба здоров'я України.

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Соціально-правовий захист осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні є надзвичайно актуальним та важливим в сучасних умовах. Він охоплює широкий спектр проблем, що виникають у зв'язку з війною та її наслідками для значної частини населення. Вибір цієї теми для дослідження обумовлений не лише її соціальною значущістю, а й необхідністю комплексного аналізу чинної правової бази для подальшого вдосконалення системи захисту цієї категорії осіб.

Проблема соціально-правового захисту має комплексний характер, оскільки виходить далеко за межі простих фінансових виплат. Вона включає в себе медичне забезпечення, реабілітацію (фізичну, психологічну та соціальну), доступ до освіти та професійного навчання, сприяння працевлаштуванню та соціальній адаптації. Крім того, існує правовий аспект проблеми. Чинне законодавство, що регулює статус та права осіб з інвалідністю внаслідок війни, формувалося переважно в мирний час і не завжди повною мірою враховує специфічні потреби, які виникли внаслідок війни на території України. Тому необхідний ґрунтовний аналіз існуючих правових норм, виявлення в них прогалин та колізій, а також розробка конкретних пропозицій щодо їх удосконалення. Це дозволить створити ефективнішу правову основу для захисту прав та інтересів осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що зростання кількості постраждалих від війни вимагає від держави і суспільства швидкої та ефективної реакції. Існуюча система соціального захисту потребує суттєвої модернізації та адаптації до нових реалій, щоб дійсно відповідати на виклики часу та надавати реальну, а не формальну допомогу. Надання якісних медичних послуг, фізичної та психологічної реабілітації є ключовим фактором для відновлення здоров’я та повернення людей до активного життя. Дослідження дозволить оцінити ефективність існуючих реабілітаційних програм, виявити їхні недоліки та розробити рекомендації щодо їх розширення та покращення. Крім того,

соціальна інтеграція та реінтеграція є одним із найважливіших завдань. Захист не повинен обмежуватись лише наданням пільг і виплат. Важливо створити сприятливі умови для повноцінної участі осіб з інвалідністю внаслідок війни в суспільному житті, забезпечити їхній доступ до ринку праці, освіти та культурних заходів. Дослідження сприятиме розробці механізмів, які допоможуть подолати соціальну ізоляцію та створити інклюзивне середовище.

В умовах євроінтеграційних прагнень України, адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів у сфері прав людини та соціального захисту є необхідною.

Наукові дослідження у сфері соціально-правового захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни здійснювали такі вчені: Андріїв В., Басиста А., Болотіна Н., Булкат Л., Бурак В., Віжунов О., Коваленко Р., Коробенко Н., Костюк В., Костюк Ю., Кузнецова М., Купновицький Н., Кучма О., Ласько І., Лідіч Б., Малюга Л., Мельник В., Москаленко О., Пилипенко П., Прилипко С., Рим О., Синчук С., Сіньова Л., Тищенко О., Устинов С., Фомічов К., Цирфа Г., Черноус С., Шумило М., Шумна Л. та ін.

Тому це дослідження відрізняється значною науковою новизною та має вагоме практичне значення для вдосконалення системи соціально-правового захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі трудового права та права соціального забезпечення Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка відповідно до програмних нормативно-правових актів, зокрема: Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженої загальними зборами Національної академії правових наук України 26 березня 2021 року; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501; Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є узагальнення теоретико-методологічних засад та обґрунтування напрямів удосконалення правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні.

Для реалізації зазначеної мети необхідно виконати такі завдання:

- проаналізувати становлення правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні;
- визначити теоретично-правовий зміст поняття «соціальний захист осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні» та дослідити міжнародно-правове регулювання цієї сфери;
- охарактеризувати правовий механізм соціального захисту, зокрема порядок встановлення статусу особи з інвалідністю, існуючі правові гарантії та систему органів, що його забезпечують;
- вивчити досвід правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в інших країнах світу;
- виявити та обґрунтувати правові проблеми, що існують у системі соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні;
- сформулювати та запропонувати конкретні напрямки реформування правового регулювання соціального захисту, враховуючи міжнародний досвід та виявлені проблеми.

Об'єктом дослідження є сукупність суспільних відносин, що виникають в процесі нормативно-правового забезпечення та практичного втілення гарантій у сфері соціально-правового захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні.

Предметом дослідження є правове регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є система загальнонаукових та спеціальних методів, що дозволила всебічно та ґрунтовно проаналізувати соціально-правовий захист осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні.

Діалектичний метод дав змогу розглянути поняття «соціального захисту осіб з інвалідністю» як динамічне соціально-правове явище, встановити його сутність та взаємозв'язок із суспільними, економічними та правовими процесами (підрозділи 1.1, 1.2).

Історико-правовий метод використано для дослідження еволюції правового регулювання соціального захисту цих осіб в Україні, починаючи від становлення законодавства до сучасного етапу, що дозволило зрозуміти закономірності розвитку інституту соціального захисту (підрозділ 1.1).

Логіко-семантичний метод застосовувався для уточнення та поглиблення категоріально-понятійного апарату дослідження. Завдяки цьому було розкрито зміст понять «соціальний захист» та «інвалідність внаслідок війни», а також правові гарантії та механізми їх реалізації (підрозділи 1.2, 2.2).

Формально-логічний метод та **метод критичного аналізу** нормативно-правових актів і наукової літератури забезпечили основу для детального вивчення правового порядку встановлення статусу особи з інвалідністю, аналізу правових гарантій та системи органів соціального захисту. Це дозволило виявити прогалини та колізії в чинному законодавстві (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.2).

Порівняльно-правовий метод був ключовим для аналізу досвіду правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю в окремих країнах світу, що дало змогу виокремити найкращі практики та оцінити можливість їх імплементації в українське законодавство (підрозділ 3.1).

Системно-структурний метод застосовано для виокремлення та аналізу структурних елементів правового механізму соціального захисту. Він дозволив систематизувати правові гарантії, визначити місце та роль кожного органу в системі соціального захисту, а також структурувати напрямки реформування (підрозділи 2.2, 2.3, 3.3).

Метод прогнозування та моделювання використано для обґрунтування перспективних напрямів удосконалення правового регулювання соціального захисту. Це дозволило розробити конкретні рекомендації щодо реформування системи, спрямовані на підвищення її ефективності (підрозділи 3.2, 3.3).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація - це одна з перших в Україні комплексних робіт, у якій здійснено системний аналіз та оцінка правових, інституційних та практичних аспектів соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни.

У дисертації одержано такі результати, що мають наукову новизну, зокрема:

вперше:

- здійснено комплексну класифікацію ключових етапів у розвитку законодавства правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни, що відображають поступове вдосконалення правових механізмів підтримки осіб, які зазнали інвалідності внаслідок бойових дій;
- обґрунтовано необхідність заміни існуючої в Україні системи груп інвалідності (I, II, III), яка не відповідає загальноприйнятій у країнах Європейського Союзу Міжнародній класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я (2001 р.), на п’ятиступеневу німецьку модель системи визначення інвалідності, котра базується на визначеній шкалі втрати працездатності (Grad der Behinderung, GdB), які встановлюватимуться в залежності від медичних показників стану здоров’я та фізіологічних можливостей стану особи;
- запропоновано проєкт доповнення Факультативного протоколу до Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю з урахуванням сучасних умов воєнного часу;
- сформульовано визначення «правових гарантій соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни», як системи законодавчо закріплених норм, механізмів та заходів, які забезпечують реалізацію та захист

конституційних прав і свобод цієї категорії громадян на соціальну підтримку, медичне, пенсійне забезпечення, професійну адаптацію та інтеграцію у суспільство, з урахуванням специфічних потреб, зумовлених їхнім статусом;

– сформульовано визначення «системи органів соціального захисту ветеранів війни, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни», як системи державних і громадських установ, які керуючись законами, забезпечують матеріальну допомогу, соціальні послуги та іншу підтримку для осіб з інвалідністю внаслідок війни;
– запропоновано запровадження методичних рекомендацій щодо забезпечення розумним пристосуванням осіб з інвалідністю внаслідок війни, які бажають взяти участь у конкурсі на посади місцевого самоврядування в територіальних громадах;
– запропоновано впровадження нового виду соціальної послуги постійного супроводу особи з інвалідністю внаслідок війни в територіальній громаді, а також вказано на необхідність розробки та затвердження державного соціального стандарту для цього виду послуги. Це сприятиме врахуванню специфічних потреб ветеранів війни, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні;
– в межах кодифікації соціального законодавства України, запропоновано в проєкті Соціального кодексу України (який перебуває на стадії розробки) виокремити розділ, присвячений соціальному захисту ветеранів війни. Запропоновано авторську структуру (постатейно) цього розділу;
– розроблено типову форму опитувальника для оцінки якості соціальних послуг для осіб з інвалідністю внаслідок війни з метою отримання даних для покращення державної політики та підвищення системи соціальних послуг.

удосконалено:

– доктринальне визначення поняття «соціальний захист осіб з інвалідністю внаслідок війни», як комплексу правових, соціальних та економічних

гарантій, які надаються державою та суспільством, спрямованих на забезпечення гідного рівня життя, відновлення здоров'я, професійну адаптацію та соціальну інтеграцію осіб, які отримали інвалідність у результаті бойових дій та участі у захисті суверенітету і територіальної цілісності України;

– підходи до реформування правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні через впровадження соціальних програм та диджиталізацію процесу отримання допомоги. Це дозволить перейти від застарілої системи пільг до сучасної, комплексної підтримки, яка відповідає реальним потребам таких осіб.

дістали подальшого розвитку:

– розуміння сутності міжнародного регулювання соціального захисту ветеранів, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни для вдосконалення національного законодавства;

– підходи щодо розуміння пільг та гарантій для осіб з інвалідністю внаслідок війни з акцентом на цілісний підхід, який охоплює не лише фінансову допомогу, а й соціальну інтеграцію, працевлаштування та психологічну підтримку;

– дослідження нормативно-правової бази для соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни для реалізації їхніх прав та отримання належної допомоги.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що в дисертації сформульовані висновки та пропозиції, які дозволять поглибити науково-практичне розуміння соціально-правового захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни і можуть бути використані у:

– *науково-дослідній роботі* – для подальших теоретичних і прикладних досліджень щодо змісту соціально-правового захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни;

– *правотворчості* – для удосконалення чинних нормативно-правових актів та розробки нових законодавчих ініціатив у сфері соціально-правового захисту

осіб з інвалідністю внаслідок війни, імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство;

– *правозастосуванні* – використання сформульованих пропозицій і висновків сприятиме підвищенню ефективності діяльності суб'єктів соціально-правового захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни та органів державної влади, які реалізують відповідну політику щодо таких осіб;

– *навчально-методичній роботі* – результати дисертації можуть бути використані у закладах вищої освіти під час викладання відповідних дисциплін, а також при розробці навчально-методичної літератури.

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана здобувачем самостійно з використанням останніх досягнень права та права соціального забезпечення. Усі сформульовані в ній положення і висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора. У дисертації ідеї та розробки належать автору.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорено на засіданнях кафедри трудового права та права соціального забезпечення Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а також оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, інформаційно-просвітницьких форумах.

Публікації. Основні теоретичні і практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження висвітлено у 3 наукових статтях у фахових виданнях, 2 статтях у наукових журналах, а також у 6 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, логічно об'єднаних у дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 207 сторінок, з них основного тексту – 151 сторінка. Список використаних джерел налічує 222 найменування і займає 25 сторінок. Додатки розміщено на 11 сторінках.

РОЗДІЛ І. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ

1.1.Становлення правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні

Після проголошення незалежності України, одним з основоположних завдань, яке постало перед нашою державою, було формування дієвого національного соціально-захисного законодавства. Першочерговою потребою було урегулювання соціально-правового статусу вразливих категорій населення, які потребують підтримки держави (особи з інвалідністю, особи похилого віку, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування тощо). А також, з огляду на значущість трудової функції, виникла нагальна потреба визначення особливостей соціального захисту військовослужбовців, а відповідно і ветеранів війни, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів їх сімей, з метою створення сприятливих умов для реалізації їх конституційного обов'язку щодо захисту незалежності та територіальної цілісності Вітчизни. Утім, на початку були відсутні чіткі орієнтири та програмні завдання щодо стратегічних основ соціально-захисного законодавства, що призвело до того, що тривалий час в Україні була відсутня ефективна модель соціального захисту, яка б давала змогу створити механізм правового регулювання, який відповідав би всім тенденціям розвитку соціально-захисного законодавства провідних країн Європи і світу.

Про такий стан речей засвідчують дослідження науковців на підставі аналізу процесу розвитку соціально-захисного законодавства в Україні, зокрема в частині соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні. Окремі аспекти проблематики соціального захисту ветеранів війни, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни у своїх працях розглядали такі науковці: Андріїв В., Бурак В., Бриднiков Ю., Вікторова Л., Власенко В., Іванова Т., Ілляшенко О., Кучма О., Кравченко О., Кожура Л., Лях Т., Малюга Л., Мельник В., Мельник Ю., Піча В., Попович А., Письменна О., Сіньова Л., Соцька А., Тищенко О., Трюхан О., Черниш М., Черноус С. та інші українські науковці.

Разом з тим, багато питань у частині особливостей формування законодавства соціального захисту щодо підтримки ветеранів війни, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни, залишаються не визначеними і потребують подальшого аналізу та вивчення.

Особи з інвалідністю становлять значну частку будь-якого сучасного соціуму, охоплюючи осіб із порушеннями опорно-рухового апарату, нервової системи, інтелектуальними та психічними розладами, а також сенсорними та онкологічними захворюваннями. Для України питання соціальної підтримки цієї категорії громадян набуло критичного значення через невпинну динаміку зростання їхньої чисельності. Статистичні дані свідчать про суттєву негативну трансформацію: якщо на початку 90-х років показник інвалідизації становив близько 3% (1,5 млн осіб), то станом на 2018 рік він зріс до 5,3% (2,65 млн осіб). Особливої гостроти проблема набула в умовах повномасштабної російської агресії. Постійні обстріли та інтенсивні бойові дії спричиняють масові ураження здоров’я як серед військовослужбовців, так і серед цивільного населення, що зумовлює непрогнозоване, але стабільне зростання кількості осіб з інвалідністю, починаючи з 2014 року[1].

Конституційною основою для всієї системи соціального захисту в Україні слугують, статті 17 та 46 Основного Закону. Стаття 17 Конституції України, присвячена обороні держави, набуває особливого значення для соціального захисту в контексті захисників та захисниць України. Обов'язок держави захищати свій суверенітет і територіальну цілісність породжує невід'ємний правовий обов'язок дбати про тих, хто цей захист забезпечує. Соціальний захист ветеранів війни, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни, військовослужбовців та членів їхніх сімей є прямим наслідком виконання державою своєї оборонної функції. В свою чергу - стаття 46 Конституції України закріплює фундаментальне право кожного громадянина на соціальний захист. Вона визначає ключові механізми його реалізації, такі як державне соціальне страхування та створення відповідних закладів, слугуючи основою для всього соціального законодавства [2]. Таким чином, соціальний захист в Україні – це

динамічна система, що поєднує широке бачення суспільного розвитку та створення умов для самореалізації з конкретними механізмами підтримки найуразливіших. Спираючись на міцні конституційні гарантії, вона адаптується до надскладних викликів сьогодення.

При розгляді еволюції нормативно-правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні варто виокремити відповідні етапи. Характерною рисою кожного етапу є трансформації в законодавстві відповідно до суспільних викликів та економічних умов відповідного періоду.

Досліджуючи розвиток вітчизняного законодавства у сфері захисту прав осіб з інвалідністю, Кожура Л., Власенко В. та Чиж Б. вказують: «Еволюція вітчизняного законодавства у сфері захисту прав осіб з інвалідністю пройшла через знакові етапи. Сучасний етап заклав концептуальний фундамент державної політики, базуючись на визнанні особи з інвалідністю повноправним членом суспільства та пріоритетності її адаптації в соціум. В цей час формувалася системна державна політика, орієнтована на фінансове забезпечення опікунів, розвиток масштабних програм соціальної реабілітації ветеранів та впровадження принципу колективної відповідальності за добробут кожного громадянина» [1].

Важливим кроком на шляху до формування законодавства незалежної України став Закон Української РСР «Про економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 року № 142-XII [3]. Хоча його основна мета полягала у декларуванні економічної автономії, він мав непрямий, але значний вплив на концепцію соціальної захищеності кожного громадянина України. Його ухвалення в свій час призвело до подальшого розвитку законодавства, спрямованого на підвищення рівня соціальної захищеності кожного громадянина в незалежній Україні.

Одним з ключових кроків на шляху до незалежності та формуванні власної соціальної політики для захисту незахищених верств населення стало прийняття Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21 березня 1991 року № 875-XII [4]. Цим законом було встановлено

юридичну основу для захисту інтересів осіб з інвалідністю та розширено їхній доступ до сфери освіти й охорони здоров'я. Він є одним із фундаментальних нормативно-правових актів, що визначає державну політику щодо осіб з інвалідністю в країні. Прийнятий ще на зорі незалежності України, цей закон заклав підвалини для формування системи соціального захисту цієї категорії громадян і з того часу зазнав численних змін та доповнень, адаптуючись до суспільних потреб та міжнародних стандартів. Головною метою було створення рівних з іншими громадянами можливостей для осіб з інвалідністю в реалізації їхніх громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав, а також забезпечення умов для їхньої активної участі в житті суспільства та інтеграції. Перш за все, закон спрямований на чітке визначення правового статусу осіб з інвалідністю, встановлюючи критерії для визнання інвалідності та гарантуючи їм увесь обсяг прав і свобод нарівні з іншими громадянами.

Крім того, закон встановлює конкретні державні гарантії, покладаючи на державу зобов'язання щодо створення належних умов, необхідних для повноцінної реалізації особами з інвалідністю їхніх законних прав. Важливим завданням є також формування всебічно доступного середовища, що передбачає створення умов для безперешкодного доступу осіб з інвалідністю до фізичного оточення, транспорту, інформації, засобів зв'язку, а також до різноманітних об'єктів та послуг. Також закон активно сприяє процесам реабілітації та соціальної інтеграції, забезпечуючи для цього комплекс необхідних заходів – медичних, соціальних, освітніх та професійних. Ці заходи скеровані на відновлення та ефективну адаптацію осіб з інвалідністю до повноцінного суспільного життя, що є особливо актуальним для громадян, які постраждали від війни. Для реалізації цих цілей, закон охоплює широкий спектр ключових положень та детально регулює низку важливих сфер. Зокрема, він затверджує права осіб з інвалідністю на освіту, працю, якісну охорону здоров'я, належний соціальний захист, а також на активну участь у культурному та громадському житті, категорично забороняючи будь-які прояви дискримінації. Законом визначається проведення оцінювання повсякденного функціонування особи,

необхідної для офіційного встановлення інвалідності та подальшої розробки індивідуальної програми реабілітації для кожної особи. Особливий наголос у законодавстві робиться на важливості комплексної реабілітації, що включає медичний, психолого-педагогічний, фізичний, професійний, трудовий, фізкультурно-спортивний та соціально-побутовий компоненти. Також передбачається забезпечення осіб з інвалідністю необхідними технічними та іншими засобами реабілітації, що є критично важливим, особливо для тих, хто зазнав травм внаслідок війни.

У сфері освіти закон гарантує право на її здобуття на всіх рівнях та сприяє створенню умов для розвитку інклюзивного навчання. Щодо працевлаштування, закон забезпечує створення спеціалізованих робочих місць та підтримує підприємницьку діяльність осіб з інвалідністю. Важливе місце посідає регулювання соціально-побутового і медичного обслуговування, що включає надання різноманітних соціальних послуг, забезпечення можливості санаторно-курортного лікування, а також надання пільг на лікарські засоби та транспортне обслуговування. Закон встановлює чіткі вимоги до доступності інфраструктури, зобов'язуючи враховувати потреби осіб з інвалідністю при проєктуванні та будівництві об'єктів житлово-комунального та громадського призначення. Нарешті, закон визнає та підтримує важливу роль громадських організацій осіб з інвалідністю у формуванні та ефективній реалізації державної політики в цій сфері.

Таким чином, законодавство створює комплексну основу для захисту прав та інтересів осіб з інвалідністю, спрямовану на їхню максимальну інтеграцію в усі сфери життя українського суспільства, що є надзвичайно важливим у контексті сучасних викликів та потреб відновлення країни.

Із проголошенням своєї незалежності 24 серпня 1991 року, Україна розпочала нову еру в історії як суверенна держава. Наступним важливим кроком у формуванні системи соціального захисту в незалежній Україні стало прийняття Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 № 2011-XII [5]. Основна мета та

фундаментальні принципи цього закону полягають у встановленні та забезпеченні на державному рівні належних умов для виконання військовослужбовцями своїх конституційних обов'язків, а також у наданні їм та членам їхніх сімей відповідного соціального і правового статусу. Ключовими засадами, на яких ґрунтується цей закон, є відповідальність держави за створення гідних умов служби, відповідність гарантій специфіці військової діяльності, забезпечення гідного рівня життя та повага до честі й гідності військовослужбовця. Важливими сферами регулювання та основні положення охоплюють широкий спектр питань, що стосуються як періоду проходження служби, так і життя після її завершення. Під час проходження військової служби закон чітко визначає правовий статус, гарантує належне та своєчасне матеріальне забезпечення. Також він регламентує умови служби та право на відпочинок, зокрема надання відпусток. Окрему увагу приділено житловому забезпеченню, що є надзвичайно актуальним питанням. Гарантується безоплатна кваліфікована медична допомога у військово-медичних закладах, з особливим акцентом на лікування та реабілітацію після поранень, а також психологічну підтримку. Закон також встановлює значні гарантії для членів сімей військовослужбовців.

Особливі пільги, пенсії та одноразова грошова допомога передбачені для сімей загиблих (померлих), зниклих безвісти та полонених військовослужбовців. Зберігаються житлові права та надається психологічна допомога родинам, які переживають стрес, пов'язаний зі службою їхніх близьких, особливо в умовах бойових дій. Після звільнення з військової служби закон передбачає заходи соціальної адаптації, включаючи професійну перепідготовку та сприяння у працевлаштуванні. В умовах повномасштабної війни російської федерації проти України, цей закон є необхідним інструментом державної політики: держава покладає на своїх громадян найвищий обов'язок – захист Батьківщини, а натомість гарантує їм та їхнім родинам належний соціальний та правовий захист. Закон постійно вдосконалюється, реагуючи на нові виклики війни. Однак його

фундаментальні принципи – повага, турбота та відповідальність перед захисниками – залишаються непорушними.

Регулювання умов пенсійного забезпечення для колишніх військовослужбовців Збройних Сил, як окремої категорії громадян, регулюється Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 09 квітня 1992 № 2262-XII [6]. Основною метою є встановлення соціальних гарантій для громадян, які присвятили своє життя військовій службі або службі в інших силових структурах, забезпечивши їм право на пенсійне забезпечення після звільнення зі служби, у разі настання інвалідності або для членів їхніх сімей у разі втрати годувальника. Закон також регулює порядок обчислення пенсій, включаючи види грошового забезпечення, що враховуються для розрахунку, а також питання перерахунку призначених пенсій у зв'язку зі зміною розмірів грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців та інших осіб. Важливо зазначити, що до Закону неодноразово вносилися зміни, спрямовані на вдосконалення системи пенсійного забезпечення, адаптацію її до сучасних умов та соціальних потреб військовослужбовців та їх сімей. Призначення та перерахунок пенсій здійснюється уповноваженими державними органами відповідно до положень цього закону та підзаконних нормативно-правових актів.

Наприкінці 1992 року, а саме 21 листопада, Верховна Рада України ухвалила важливе Звернення «Ветеранам – всебічну підтримку і турботу» № 2821-XII [7]. Цей документ не був законом, а швидше політичною декларацією, яка мала значний символічний вплив. Звернення засвідчило глибоке розуміння важливості та необхідності належного ставлення до ветеранів, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни та інших категорій, що потребували соціального захисту. Це стало закликом до всіх органів державної влади, місцевого самоврядування та суспільства звернути увагу на незахищені верстви населення та надати пріоритет соціальній підтримці, спрямованій на покращення їхнього становища в умовах розбудови незалежної держави.

Продовжуючи розвиток соціальної політики незалежної України, 25 лютого 1993 року було видано Розпорядження Президента України № 18/93-рп «Про заходи щодо посилення соціального захисту ветеранів війни в Афганістані та воєнних конфліктів в інших зарубіжних країнах» [8]. Це стало знаковим кроком у системі соціального захисту ветеранів, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни, підкреслюючи особливу увагу держави до учасників бойових дій за межами країни. Основна мета полягала у розробці та впровадженні заходів, спрямованих на покращення умов життя, пенсійного забезпечення, медичного обслуговування та соціальної адаптації ветеранів. Це Розпорядження відображало прагнення української держави відмежуватися від практики тоталітарного режиму щодо приховування ветеранів війни, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни та взяти на себе відповідальність за долю своїх громадян. Варто зазначити, що цей документ не є законом, але він дав поштовх для розробки та прийняття відповідних нормативно-правових актів, а також формування державної політики у сфері соціального захисту ветеранів, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Пільги, соціальні гарантії та напрямки соціальної підтримки, що надаються ветеранам війни та особам з інвалідністю внаслідок війни, зокрема щодо житлового та медичного забезпечення, визначені Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 № 3551-XII [9]. Цей Закон поширюється на широкий спектр осіб, включаючи учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни, учасників війни, а також членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни та членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України. Основна мета закону – забезпечити цим категоріям громадян гідні умови життя, сприяти їхній соціальній адаптації, інтеграції в суспільство та висловити визнання державою їхніх заслуг. Закон закріплює низку пільг та соціальних гарантій, що стосуються різноманітних аспектів життя ветеранів війни, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни та осіб, на яких поширюється його чинність. Серед ключових напрямків соціальної підтримки, визначених законом, слід виокремити: житлове

забезпечення, що може включати право на пільгове отримання житла або компенсацію за нього; медичне обслуговування, яке передбачає безкоштовне отримання ліків, зубопротезування, забезпечення протезами, першочергове обслуговування в закладах охорони здоров'я та санаторно-курортне лікування; пільги щодо оплати житлово-комунальних послуг та проїзду в громадському транспорті; пільги з оподаткування; підтримку у працевлаштуванні та отриманні освіти. Крім того, встановлює порядок надання статусу ветерана війни, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни та пов'язаних з цим документів, а також визначає повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту цих категорій громадян. Стаття 4 [9] цього закону не лише дає загальне визначення, але й чітко класифікує ветеранів війни на три основні категорії: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни. Ключовим у визначенні є акцент на ролі особи, а саме її безпосередньої участі у захисті країни чи бойових діях, а не виключно на формальній приналежності до Збройних Сил України чи інших військових формувань. Таким чином, правовий статус ветерана, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни ґрунтується насамперед на факті внеску особи у захист Батьківщини. Створення таких окремих категорій відображає законодавче прагнення розділяти державну підтримку залежно від характеру та наслідків участі особи у захисті Батьківщини.

Вивчаючи тенденції вдосконалення законодавства, яке регулює соціальний захист ветеранів війни, Трунова Г. наголошує на невідкладній необхідності: «реформування Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» відповідно до конституційних засад… Є потреба змістити акцент на конкретизацію фундаментальних гарантій: захист честі й гідності, доступ до якісної медицини, професійну перепідготовку та ефективні житлові програми. Ключовою умовою успішної модернізації визнається використання верифікованих статистичних даних про потреби ветеранів та аналіз можливих соціальних ризиків» [10].

Важливим нормативно-правовим актом, який впорядкував систему ідентифікації та офіційного визнання статусу ветеранів у незалежній Україні стала Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок виготовлення та видачі посвідчень і нагрудних знаків ветеранів» від 12 травня 1994 року № 302 [11]. Після розпаду тоталітарного режиму, існувала невизначеність щодо порядку та форми видачі документів, що підтверджували ветеранський статус. Постанова в свою чергу була покликана усунути цей недолік та забезпечити єдиний підхід до визнання осіб, які мали право на ветеранські гарантії та пільги.

Вагомим етапом у формуванні державної політики щодо ветеранів стало утворення Комітету у справах ветеранів згідно з Указом Президента України від 23 травня 1994 року № 246/94 [12]. Створення окремого органу виконавчої влади, який спеціалізується виключно на справах ветеранів війни, визначало особливу увагу держави до цієї категорії громадян. До цього питаннями ветеранів війни, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни могли займатися різні відомства, що призводило до низької ефективності та дублювання функцій. Створення Комітету заклало основи для формування ефективної системи підтримки ветеранів війни, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни, що є частиною соціальної держави.

Головним документом, що засвідчив прагнення держави до вдосконалення соціальної політики та системного аналізу щодо вразливих категорій населення стало Розпорядження Президента України «Про вивчення стану соціального захисту ветеранів та людей похилого віку і вироблення пропозицій щодо його поліпшення» від 20 березня 1996 року № 61/96-рп [13]. Ухвалення Розпорядження відбулося в період, коли Україна вже декілька років була незалежною, але одночасно переживала перехід до ринкової економіки, що супроводжувався значними соціальними викликами та зниженням рівня життя. Важливим кроком у забезпеченні прав та пільг ветеранів війни, які продовжували військову службу в Збройних Силах України став Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Інструкції про порядок видачі посвідчень, нагрудних знаків ветеранів війни та листів талонів на право

одержання проїзних квитків безплатно і з 50-відсотковою знижкою їх вартості ветеранам війни-військовослужбовцям, які проходять військову службу у Збройних Силах України» від 31 березня 1996 року № 87 [14]. Цей документ деталізував та впорядкував аспекти реалізації закріплених гарантій для ветеранів війни. Наказ відігравав значну роль у впорядкуванні системи соціального захисту ветеранів війни-військовослужбовців та став практичним інструментом для реалізації їхніх прав та відповідних гарантій.

Необхідні інструменти для практичної реалізації соціальних гарантій для ветеранів війни, зокрема у сфері медичного забезпечення запровадила Постанова Кабінету Міністрів України «Про виділення раді Організації ветеранів коштів для забезпечення ліками ветеранів війни» від 2 серпня 1999 року № 1405 [15]. Цей документ відображав усвідомлення державою необхідності фінансової підтримки для забезпечення важливих потреб цієї категорії громадян. В умовах нестабільної фінансової ситуації в країні, доступ до якісних ліків для багатьох ветеранів війни, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни був ускладнений через обмеженість коштів. Ця Постанова підтвердила обов'язок держави піклуватися про ветеранів війни, шляхом надання фінансової допомоги для задоволення базових потреб у забезпеченні ліками.

Визначним кроком у формуванні цілісної державної політики щодо ветеранів став Указ Президента України від 8 травня 2002 року № 442/2002 про Державну комплексну програму соціально-медичного забезпечення ветеранів війни на період до 2005 року [16]. Указ передбачав розробку та впровадження комплексної та довгострокової програми, що охоплювала декілька років. Ухвалення цієї Програми свідчило про усвідомлення державою необхідності відповідного підходу до проблем ветеранів війни. Державна комплексна програма заклала основи для розробки та реалізації цільового підходу до соціального захисту ветеранів війни, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни, демонструючи прагнення держави до створення ефективної системи підтримки тих, хто захищав її суверенітет. Цей Указ став важливою частиною в розвитку державної ветеранської політики.

Продовженням розвитку державної політики щодо ветеранів в Україні стала Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми соціального захисту ветеранів» від 15 січня 2005 року № 42 [17]. Цей документ мав на меті систематизувати підходи до соціального захисту ветеранів війни, що було надзвичайно важливим в умовах, коли система соціального захисту потребувала постійної адаптації до економічної ситуації. Ухвалення Програми свідчила про те, що держава усвідомлювала необхідність комплексного підходу до підтримки ветеранів війни, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Державну політику, а також правові й економічні основи реабілітації осіб з інвалідністю в Україні закладені Законом України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 06 жовтня 2005 № 2961-IV [18]. Відповідно до положень ст. 1, «особа з інвалідністю - повнолітня особа зі стійким обмеженням життєдіяльності, якій у порядку, визначеному законодавством, встановлено інвалідність» [18]. Метою закону є створення ефективної системи реабілітації, спрямовану на відновлення здоров'я, функціональних можливостей та соціальної адаптації осіб з інвалідністю, сприяючи їхній повноцінній участі в житті суспільства. Закон запровадив комплексний підхід до реабілітації, який передбачає взаємодію медичних, фізичних, психологічних, педагогічних, професійних та соціальних заходів, що здійснюються індивідуально для кожної особи. Значущим інструментом реалізації цього комплексного підходу є Індивідуальна програма реабілітації. Закон регулює діяльність реабілітаційних установ, встановлює вимоги до якості реабілітаційних послуг, а також визначає джерела фінансування реабілітаційних заходів. Таким чином, закон став важливим кроком у формуванні державної системи підтримки осіб з інвалідністю, спрямованої не просто на надання соціальної допомоги, а на активне сприяння їхньому відновленню та інтеграції в суспільство.

Ключовим кроком у оптимізації та реформуванні системи державного управління в сфері соціального захисту ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни став Указ Президента України «Про Положення про Державну службу з питань інвалідів та ветеранів України» від 06 квітня 2011 № 397/2011

[19]. Це Положення створило нову структуру та чітко визначило її завдання та повноваження. Створення Державної служби мало на меті подолати недоліки в сфері соціального захисту та об'єднати функціонал під одним спеціалізованим державним органом.

Можливість залучення громадськості до процесу формування державної політики щодо ветеранів війни визначила Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Консультативної ради з питань поліпшення соціального захисту ветеранів війни» від 26 жовтня 2011 року № 1078 [20]. Створення такого консультативно-дорадчого органу засвідчило прагнення держави до діалогу з представниками ветеранського руху та відповідними експертами для більш ефективного вирішення проблемних питань. Система соціального захисту ветеранів війни, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни все ще потребувала вдосконалення, адаптації до нових викликів та потреб.

З початком війни російської федерації проти України у 2014 році, значно зросла кількість громадян, які отримали поранення, контузії, каліцтва або захворювання під час захисту державного суверенітету та територіальної цілісності, тому виникла гостра потреба в оперативній та ґрунтовній адаптації національного законодавства до нових викликів. Цей період виявив необхідність термінового внесення змін до ключового Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [9]. Внаслідок цих змін було суттєво розширено перелік категорій осіб, на яких поширюється дія закону та які можуть отримати відповідний статус, зокрема статус особи з інвалідністю внаслідок війни, визнаючи тих, хто постраждав безпосередньо від бойових дій. Одночасно з цим, було додано низку нових пільг та соціальних гарантій, спрямованих на забезпечення потреб цих осіб. Серед найбільш значущих нововведень – запровадження першочергового забезпечення житлом, що є критичним для багатьох, хто втратив домівку, а також 100% компенсація вартості комунальних послуг, що суттєво знижує фінансове навантаження на родини. Крім того, було гарантовано безкоштовне протезування та доступ до якісної медичної допомоги, необхідних для фізичного відновлення та реабілітації.

Паралельно з реагуванням на виклики війни, українське законодавство у сфері прав осіб з інвалідністю розвивалося під впливом міжнародних зобов'язань. Ключовим кроком у цьому процесі стала ратифікація Україною Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 року [21]. Цей важливий міжнародний документ був підписаний від імені України 16 грудня 2009 року і набрав чинності 6 березня 2010 року, ставши частиною національного законодавства. Ратифікація Конвенції зобов'язала державу привести своє законодавство у відповідність до її принципів, які ґрунтуються на соціальній моделі розуміння інвалідності. Починаючи приблизно з 2014 року, з метою імплементації цих стандартів та зміни суспільного сприйняття, в українських нормативно-правових актах поступово відбувалася заміна терміна «інвалід» на більш коректний та визнаний на міжнародному рівні термін «особа з інвалідністю». Ця зміна відображає перехід від фокусу на медичному діагнозі та обмеженнях до визнання бар'єрів у суспільстві та середовищі як основних причин обмеження життєдіяльності, підкреслюючи права та можливості людини.

Стратегічною відповіддю держави на зміну безпекової ситуації у зв’язку з початком війни російської федерації проти України стала Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції» від 11 серпня 2014 року № 326 [22]. Ця війна ознаменувала появу новою категорії ветеранів – учасників антитерористичної операції, які потребували комплексного та негайного соціально-правового захисту.

На момент початку війни у 2014 році, існуючі державні механізми, які працювали з ветеранами та особами з інвалідністю внаслідок війни, були недостатньо адаптованими до нових викликів, які виникли у зв’язку з новим поколінням захисників України. Тому створення окремого органу виконавчої влади стало нагальною потребою. Головною метою утворення Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції була адаптація до нових викликів та створення дієвого механізму для

соціальної підтримки учасників антитерористичної операції, враховуючі фізичні, соціальні та психологічні наслідки участі в бойових діях.

Важливим нормативно-правовим актом, що врегулював важливі аспекти соціального захисту ветеранів, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни російсько-української війни стала Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок травми (поранення, контузії, каліцтва) або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх проведення, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України» від 8 вересня 2015 року № 685 [23]. Під час ухвалення цієї Постанови, наша держава вже понад рік перебувала у стані війни з російською федерацією. Тисячі військовослужбовців, добровольців та інших осіб отримували травми та поранення, що призводили до інвалідності.

До цього моменту питання надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни регулювалися переважно застарілими нормами законодавства. Відповідно, що застарілі норми не враховували специфіку сучасної війни та створювали значні труднощі для ветеранів, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни та їхніх родин. Постанова стала новаторською, оскільки чітко визначила коло осіб для отримання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни в Україні та визначила чітку процедуру для отримання зазначеного статусу. Варто зазначити, що вона стала одним з найважливіших елементів системи соціально-правового захисту учасників російсько-української війни, заповнивши правову прогалину та створила дієвий механізм для надання соціальних гарантій та для визначення відповідного статусу. Значення цієї Постанови особливо зросло після початку повномасштабної війни у зв'язку із збільшенням осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні.

Для розвитку системи соціального захисту після початку російсько-української війни суттєве значення мала Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання соціального захисту ветеранів війни та членів сімей Захисників і Захисниць України» від 29 квітня 2016 року № 336 [24]. Цей документ мав на меті впорядкувати та посилити гарантії для ветеранів війни та для родин загиблих Захисників і Захисниць України. Хоча Постанова не створила принципово нові категорії осіб, але вона деталізувала та розширила перелік пільг та гарантій для ветерані війни, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни. Також було зроблено акцент на членах сімей загиблих Захисників та Захисниць України.

Своєчасним регуляторним актом, який покликаний удосконалити та адаптувати процедуру надання статусу ветерана війни, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни до реалій війни після 2014 року став наказ Міністерства соціальної політики України «Про внесення змін до Типового положення про комісії для розгляду питань, пов'язаних із встановленням статусу учасника війни відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 01 серпня 2016 № 834 [25]. Цей наказ безпосередньо стосується реалізації положень Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [9], який є основоположним у цій сфері. Попередні норми, які регулювали роботу комісій були розроблені до умов мирного часу та відповідно не враховувати особливості сучасної війни.

У цих умовах, ключовим нормативно-правовим актом, який врегулював діяльність Міністерства у справах ветеранів України стала Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання Міністерства у справах ветеранів» від 27 грудня 2018 р. № 1175 [26]. Рішення про створення відповідного міністерства стало вершиною багаторічного розвитку державної політики щодо ветеранів, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни та свідчило про перехід до єдиного та централізованого підходу ветеранської політики в Україні. Створення відповідного міністерства стало чітким сигналом, що держава піклується про своїх захисників та відповідає на нові виклики сучасної війни.

Пріоритетним кроком у системі діалогу між державою та ветеранською спільнотою став Указ Президента України «Про Положення про Консультативну раду у справах ветеранів війни, сімей загиблих (померлих) захисників України» від 14 липня 2020 № 273/2020 [27]. Цей Указ офіційно закріпив створення та принципи діяльності консультативно-дорадчого органу при Президентові України, що свідчило про значний рівень увагу до ветеранських питань.

Стратегічно важливим документом, що системно втілив ключові аспекти інтеграції та підтримки ветеранів, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни – психологічної та фізичної реабілітації через спорт став Указ Президента України «Питання розвитку національної системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни» від 23 серпня 2020 № 342/2020 [28]. Цим Указом було затверджено цілісну систему розвитку, що свідчить про довгострокове бачення та комплексний підхід до реабілітації.

Документом у сфері цифровізації та оптимізації надання соціальних послуг ветеранам (особам з інвалідністю внаслідок війни) та іншим категоріям громадян став Наказ Міністерства у справах ветеранів України та Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії Міністерства у справах ветеранів України та Міністерства соціальної політики України» від 31 березня 2021 № 68/159 [29]. Цей Наказ засвідчив прагнення держави до підвищення ефективності та зручності у взаємодії від ключовими відомствами, які є відповідальними за соціальних захист населення.

Важливим нормативно-правовим актом, що врегулював механізм співпраці держави з ветеранськими громадськими організаціями став Наказ Міністерства у справах ветеранів України «Про затвердження Порядку виконання загальнодержавних програм (проєктів, заходів) громадськими об’єднаннями ветеранів війни» від 07 червня 2021 № 118 [30]. Наказ відображає розуміння, що громадські організації відіграють важливу роль у реалізації ветеранської політики.

Знаковим кроком у розвитку фінансової підтримки ветеранської спільноти в Україні стала Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення бюджетної установи «Український ветеранський фонд» від 14 липня 2021 року № 720 [31]. Ця Постанова заклала основу для створення нового та спеціалізованого механізму ефективного використання коштів, які спрямовані на реалізацію державної ветеранської політики.

Внутрішнім нормативно-правовим актом, що регламентує взаємодію Міністерства з громадянами став Наказ Міністерства у справах ветеранів України «Про затвердження Порядку розгляду звернень громадян у Міністерстві у справах ветеранів України» від 11 листопада 2021 року № 228 [32]. Основною метою є впорядкування та ефективність процесу роботи зі зверненнями, що є основою для реалізацію права громадян на звернення до органів державної влади.

Елементом цифрової трансформації у сфері соціального захисту ветеранів, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни став Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення функціонування Єдиного державного реєстру ветеранів війни та запровадження електронного посвідчення ветерана» від 14 грудня 2021 року № 1954-IX [33]. Цей Закон став продовженням попередніх ініціатив, спрямованих на цифровізацію державних послуг та створення зручних сервісів для ветеранів.

Повномасштабне вторгнення, що розпочалося 24 лютого 2022 року, стало надзвичайно руйнівним фактором, який серед іншого призвів до значного, безпрецедентного зростання кількості громадян, які отримали інвалідність. Це прямий наслідок бойових дій – численних фізичних поранень, мінно-вибухових травм, контузій, а також глибоких психологічних травм та розладів, що виникають внаслідок пережитого на війні досвіду. Така ситуація негайно поставила перед українським законодавством завдання швидкої та масштабної адаптації. Як результат, вітчизняне законодавство, зокрема у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю, зазнало суттєвих змін, спрямованих на створення більш ефективної системи підтримки тих, хто постраждав від війни. Окрім

внесення змін до нормативно-правових актів, цей етап також визначається активним розвитком цифрових інструментів підтримки ветеранів війни та осіб з інвалідністю внаслідок війни. Напрямок диджиталізації набув особливої актуальності і спрямований на максимальне пришвидшення та спрощення бюрократичних процесів: від отримання відповідних статусів учасника бойових дій чи особи з інвалідністю внаслідок війни до оформлення реабілітаційних послуг, отримання належних державних виплат та загальної взаємодії з державними органами. Такі ініціативи, як електронні реєстри та онлайн-сервіси, покликані зробити систему соціального захисту більш прозорою, доступною та орієнтованою на потреби людини, яка потребує допомоги тут і зараз.

Процес систематизації вітчизняного законодавства в соціальній сфері набув нового імпульсу з початком розробки Соціального кодексу України. Формування цілісної концепції Соціального кодексу України розпочалося 29 квітня 2022 року, коли Комітет Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів ініціював масштабну роботу над систематизацією галузевого законодавства шляхом створення відповідної робочої групи. Цей етап законотворчого процесу характеризується активним залученням міжнародної експертної підтримки, що покликано гарантувати адаптацію національних норм до стандартів Європейського Союзу. Ключовим завданням розробки Кодексу є встановлення чіткого алгоритму реалізації конституційних прав громадян на достатній життєвий рівень, а також модернізація механізмів соціального захисту та пенсійного забезпечення з урахуванням передових європейських практик [34].

Документом**,** що відображає новий етап у ветеранській політиці України, який сфокусований на економічній інтеграції та самозайнятості захисників та їхніх родин стала Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок надання грантів на створення або розвиток власного бізнесу учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей» від 21 червня 2022 р. № 738 [35]. Постанова встановлює чіткі правила для отримання грантових коштів та сприяє реінтеграції ветеранів війни, у тому числі осіб з інвалідністю

внаслідок війни та членів їхніх сімей у мирне життя через економічну самостійність.

Свідченням міжнародної співпраці та гуманітарної допомоги у контексті повномасштабної війни в Україні стала Постанова Кабінету Міністрів України «Про реалізацію спільного з Міжнародною Федерацією Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця та Товариством Червоного Хреста України проекту щодо надання підтримки особам з інвалідністю внаслідок війни» від 16 грудня 2022 року № 1393 [36]. Цей документ запровадив проєкт, спрямований на надання життєво необхідної підтримки найбільш вразливій категорії населення – особам з інвалідністю внаслідок війни.

Сучасним та прогресивним кроком у розвитку ветеранської політики України, що зосереджується на активній реабілітації та інтеграції захисників через спорт стала Постанова Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проєкту щодо надання учасникам бойових дій та особам з інвалідністю внаслідок війни допомоги для занять фізичною культурою та спортом» від 3 січня 2025 року № 2 [37].

Однією з ключових законодавчих змін, спрямованих на системне реформування, стало ухвалення Верховною Радою України 19 грудня 2024 року Закону № 4170-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування медико-соціальної експертизи та впровадження оцінювання повсякденного функціонування особи» [38]. Новий закон знаменує відхід від застарілої, переважно медичної моделі встановлення інвалідності, впроваджуючи міжнародно визнану методику, що відповідає стандартам Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю.

З 1 січня 2025 року в межах реформи системи соціального захисту функції МСЕК було передано ЕКОПФО. Основна мета цих команд - не лише встановити групу інвалідності, а провести комплексну та об'єктивну оцінку того, як стан здоров'я впливає на реальну здатність людини до повсякденного функціонування та участі у житті суспільства. На відміну від МСЕК, що фокусувалися на діагнозі, нові команди аналізують ширший спектр показників, включаючи рівень

активності та участі. Цей прогресивний, людиноцентричний підхід ґрунтується на принципах Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я і обов'язково враховує вплив факторів навколишнього середовища (бар'єрів та допоміжних засобів), що робить процес визначення потреб більш індивідуалізованим, справедливим та орієнтованим на ідентифікацію реальних потреб у реабілітації, а не лише на факт наявності інвалідності.

Військово-лікарська експертиза у ЗСУ є ключовим елементом системи медичного забезпечення військових формувань, покликаним визначати придатність громадян за станом здоров'я до військової служби, а також оцінювати стан здоров'я осіб, пов'язаних із військовою службою. Відповідно до Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України, затвердженого наказом Міністерства Оборони України від 14 серпня 2008 № 402 [39], військово-лікарська експертиза охоплює широкий спектр медичних оглядів. Об'єктами військово-лікарської експертизи є різноманітні категорії осіб. До них належать призовники під час мобілізації чи призову на строкову військову службу, діючі військовослужбовці всіх видів та термінів служби (зокрема, за контрактом, базової військової служби), а також члени їхніх сімей у визначених випадках (за винятком членів сімей військовослужбовців, які проходять базову військову службу). Крім того, військово-лікарська експертиза поширюється на військовозобов’язаних та резервістів (включно з кандидатами у резервісти) під час їх призову чи приписці, громадян, які виявили бажання вступити на військову службу за контрактом, а також кандидатів на навчання у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, закладах фахової передвищої військової освіти та ліцеїстів військових ліцеїв. Важливою категорією осіб, які проходять військово-лікарську експертизу, є також особи, звільнені з військової служби, для визначення причинного зв'язку їхніх захворювань або травм з періодом проходження служби. Для безпосереднього проведення військово-лікарської експертизи створюються спеціалізовані органи – військово-лікарські комісії. Ці комісії

можуть бути як штатними (функціонують на постійній основі у складі військово-медичних установ), так і позаштатними (постійно або тимчасово діючі, що створюються для певних завдань). Основне завдання військово-лікарських комісій під час медичного огляду полягає у всебічній оцінці фізичного та психічного стану здоров'я особи. Однією з найважливіших функцій військово-лікарські комісії також є встановлення причинного зв'язку захворювань, поранень (травм, контузій, каліцтв) та їх наслідків із проходженням військової служби. Це має вирішальне значення для реалізації прав військовослужбовців та звільнених осіб на відповідні соціальні гарантії, компенсації та пенсійне забезпечення у разі отримання ними проблем зі здоров'ям під час виконання військового обов'язку.

Таким чином, військово-лікарська експертиза через діяльність військово-лікарської комісії відіграє центральну роль у визначенні взаємозв'язку між станом здоров'я громадянина та його військовим статусом, а також соціальним захистом у зв'язку з цим.

Концептуальний етап реформування системи соціального захисту осіб, які брали безпосередню участь у захисті територіальної цілісності України, отримав нормативне підтвердження 28 листопада 2025 року, коли Кабінетом Міністрів України було схвалено проєкт Кодексу України «Про захист державності, незалежності та статус захисників держави». Розробка цього комплексного акта зумовлена об’єктивною необхідністю подолання фрагментарності політики стосовно ветеранів, оскільки сучасна нормативна база складається з масиву розрізнених і подекуди суперечливих джерел, значна частина яких базується на застарілих підходах минулих десятиліть [40].

На думку Тищенко О., Черноус С.: «Сучасна повномасштабна війна в Україні виступає деструктивним чинником, що критично дестабілізує систему соціального захисту… Дефіцит фінансових ресурсів у соціальній сфері на тлі воєнних дій провокує стрімке зубожіння громадян. Це, своєю чергою, призводить до різкого зростання кількості вразливих верств населення, які неспроможні самостійно подолати складні життєві обставини. Пріоритетною в

цих умовах має стати розробка дієвих механізмів надання екстрених (кризових) соціальних послуг. Для запобігання таким ризикам, як масове безробіття, бездоглядність та соціальна деградація, необхідно здійснити глибоке реформування соціальної роботи. Саме оновлена соціально-захисна сфера має стати фундаментом для успішної адаптації осіб, що постраждали від наслідків війни. Також важливим кроком у цьому напрямі є подолання законодавчих прогалин. Зокрема, існує гостра потреба прийняття базового Закону України «Про соціальну роботу». Цей нормативний акт має чітко регламентувати: багаторівневу структуру ведення соціальної роботи; сучасний інструментарій та практичні методи допомоги; інноваційні технології соціальної профілактики та специфіку надання підтримки безпосередньо в межах територіальних громад» [41].

Аналізуючи стан соціального законодавства захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни, Колосок А. та Цимбалюк І. вказують на системну проблему: «Наявність позитивних законодавчих ініціатив не гарантує їхнього якісного виконання. Основними перешкодами є внутрішні суперечності законодавства та відсутність дієвих механізмів впровадження прийнятих норм» [42].

Слід також погодитись з позицією Бойко С., який звертає увагу, що: «Пріоритетом для законодавців є розробка гнучкого механізму соціальної адаптації, який би миттєво ідентифікував та усував прогалини у державній допомозі. Така система має відмовитися від універсальних рішень на користь індивідуалізованої підтримки, забезпечуючи інклюзивне середовище та відповідність державної політики вимогам часу» [43].

Аналізуючи проблеми осучаснення вітчизняного законодавства в умовах воєнного стану, Шевердіна В. обґрунтовує концепцію безперервної адаптації нормативно-правового забезпечення до динамічних умов воєнного стану. Існуюче законодавство у сфері соціального захисту військовослужбовців потребує докорінної реорганізації на засадах системності та правової визначеності. Ключовим вектором такої трансформації визначено імплементацію міжнародних правових стандартів та досвіду країн ЄС, що є

необхідною умовою для створення дієвого механізму реалізації прав суб’єктів, які здійснюють захист суверенітету України [44].

Підсумовуючи аналіз складного процесу формування українського соціального законодавства, яке регулює особливості соціальної підтримки осіб з інвалідністю внаслідок війни, вважаємо за доцільне констатувати, що початковий етап, який розпочався після проголошення незалежності був насамперед сфокусований на базових потребах, переважно фінансових. У подальші роки законодавство удосконалювалося, розширюючи перелік пільг та послуг, але часто залишалося фрагментованим. Однак, з початком російсько-української війни у 2014 році, а особливо після повномасштабного вторгнення, законодавча база зазнала кардинальних змін. Вона стала більш комплексною, адаптованою до потреб великої кількості ветеранів, і почала активно впроваджувати сучасні інструменти, такі як диджиталізація та індивідуальний супровід. Таким чином, українське законодавство пройшло шлях від базової допомоги до створення цілісної системи, що прагне забезпечити повноцінну інтеграцію ветеранів у суспільство та надати їм гідний рівень життя.

Отже, розвиток законодавства України щодо соціального захисту осіб з інвалідністю, особливо тих, хто постраждав внаслідок війни, протягом періоду незалежності демонструє чітку еволюцію, яка тісно пов'язана з історичними викликами, що поставали перед країною. Правове регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні постійно розвивається, реагуючи на суспільні запити та виклики часу.

Порівняльний аналіз законодавчих ініціатив дозволяє дійти висновку, що впровадження цілісного Соціального кодексу України є більш перспективним і стратегічно виправданим кроком для забезпечення прав осіб з інвалідністю внаслідок війни, ніж розробка Кодексу України «Про захист державності, незалежності та статус захисників держави». Не применшуючи вагомого значення Кодексу України «Про захист державності, незалежності та статус захисників держави» як інструменту консолідації специфічних пільг та посилення статусної ролі захисників, слід визнати, що формат Соціального

кодексу дозволяє подолати фрагментарність чинного законодавства та інтегрувати ветеранів у загальну державну систему соціальної підтримки на основі єдиних стандартів та людиноцентричного підходу. У той час як Кодекс України «Про захист державності, незалежності та статус захисників держави» може існувати автономно, провокуючи розбіжності з іншими нормативними актами, Соціальний кодекс забезпечує уніфікацію термінології, цифровізацію послуг та перехід від застарілої радянської моделі пільг до реальної реабілітації та інклюзії. Таким чином, обидва проєкти спрямовані на користь ветеранів, проте саме Соціальний кодекс пропонує комплексний інструментарій, де потреби осіб з інвалідністю внаслідок війни розглядаються не лише через призму його статусу, а як невід'ємна частина сучасної, гнучкої та фінансово стійкої системи соціального захисту всієї країни.

1.2.Теоретично-правовий зміст поняття «соціальний захист осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні»

Сучасна ситуація в Україні характеризується тривожним і стабільним зростанням осіб з інвалідністю внаслідок війни. Проблема соціальної інтеграції набуває особливої гостроти у зв'язку з масштабуванням наслідків війни, що призвело до зростання чисельності осіб з інвалідністю внаслідок війни до понад 3 млн осіб [45]. Стрімке зростання кількості осіб із тяжкими пораненнями зумовлює необхідність докорінного перегляду наявних стратегій соціального захисту. Сьогодні державна політика має змістити фокус із суто грошових виплат на комплексний соціальний супровід та інклюзивну реабілітацію, що є критично важливим для успішної соціальної адаптації та повноцінної інтеграції потерпілих у суспільне життя.

Деякі аспекти змісту понять «соціальний захист», «соціальна підтримка» та «особа з інвалідністю» вивчали у своїх дослідженнях: Бандур С., Бондар І., Болотіна Н., Бурак В., Віжунов О., Жернаков В., Колот А., Костюк В., Костюк Ю., Куценко В., Лібанова Е., Матузова М., Мельник В., Павлюк Т., Прилипко С., Соцька А., Стаховська Н., Холодков А. та інші.

Статус ветерана війни до яких належать особи з інвалідністю внаслідок війни в Україні має глибоке суспільне та правове значення, особливо в умовах боротьби за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність держави. Визнання державою заслуг осіб, які стали на захист Батьківщини, є фундаментальним елементом державної соціальної політики. Цей статус є юридичною підставою для надання комплексу соціальних гарантій та пільг, спрямованих на забезпечення належних умов життєдіяльності ветеранів, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначено, що «ветеран» - досвідчений, бувалий воїн, який брав участь у багатьох боях [46, с. 124]. В свою чергу Кембриджський словник надає своє визначення для поняття «veteran» (ветеран) - той, хто служив у збройних силах під час війни [47]. Аналіз визначень поняття «ветеран» розкриває важливі моменти та підкреслює різноманітність підходів до його тлумачення. Українське визначення акцентує увагу на бойовому досвіді та багаторазовій участі в боях. Натомість, Кембриджський словник пропонує ширше і водночас більш конкретне тлумачення, вказуючи обов'язкову умову – службу у збройних силах саме під час війни. На нашу думку, ці визначення не суперечать, а лише доповнюють одне одного.

Для держави та суспільства важливі чіткі критерії надання статусу ветерана, адже з цим статусом пов'язані відповідні права, пільги та соціальні гарантії. Однак, для того, щоб мати повне уявлення про те, хто такий ветеран в Україні варто спиратися на сучасне законодавство. Суспільно-значуще поняття «ветеран» потребує оновлення за своїм змістовим наповненням в аспекті усвідомлення, яку найважливішу державницьку функцію, виконували з 2014 року і виконують сьогодні ветерани війни, - захищаючи незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України [48, с. 53].

Так, відповідно до статті 4 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 року № 3551-XII» [9], «ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових

діях на території інших держав. До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни» [9].

На переконання Погосяна Р.: «Ветерани війни – це особи, які брали участь у бойових діях, антитерористичних операціях та інших формах збройної боротьби із захисту Батьківщини чи в інших бойових діях на території інших держав, відповідно до міжнародних домовленостей, медичні представники, волонтери, інваліди-війни, ліквідатори диверсійно-терористичних груп, вояки УПА, миротворці тощо, які несуть фізичні та психологічні наслідки щодо участі у цих діях, та потребують спеціальної підтримки й допомоги від держави» [49, с. 111]. Позиція науковця формує комплексне розуміння поняття «ветеран війни», яке охоплює не лише військовослужбовців, а й широке коло осіб, що брали участь у забезпеченні обороноздатності держави. Особи з інвалідністю внаслідок війни розглядаються не тільки як носії унікального бойового досвіду, а насамперед як соціально вразлива категорія населення, яка зіштовхується з численними проблемами медичного, психологічного та соціального характеру. Саме тому вони потребують посиленої уваги й системної підтримки з боку держави та суспільства. Такий підхід дозволяє розглядати ветеранів, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни не лише як символ стійкості та патріотизму, а й як особливу соціальну групу, захист якої є важливою складовою національної політики у сфері соціальної безпеки.

На думку Новікова Є.: «З огляду на необхідність більш точного визначення суб'єктів, а також на прогнозовану чисельність соціальної групи ветеранів війни та осіб з інвалідністю внаслідок війни, постає завдання звузити розуміння терміну «ветеран війни». Таке звуження дозволить чітко виокремити осіб, які безпосередньо брали участь у бойових діях. Решта категорій, які наразі мають цей статус, повинні отримати інший правовий статус, відповідно до виду їхньої участі у військових конфліктах. Це є прямим завданням законодавця в рамках майбутнього реформування законодавства про статус ветеранів, включаючи осіб з інвалідністю внаслідок війни. Таким чином, питання перегляду правового статусу ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни, а також їхніх трудових

гарантій, залишаються вкрай актуальними. Вирішенням цієї проблеми може стати оновлення норм Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», що призведе до зменшення кількості категорій осіб, які наразі мають право на отримання статусу ветерана війни та особи з інвалідністю внаслідок війни» [50]. У підході науковця простежується прагнення до системного врегулювання питання правового статусу ветеранів війни, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни. Така позиція дозволить уникнути правової невизначеності й сприятиме формуванню збалансованої системи соціально-правового захисту.

На думку Василенко Л., Лавренюк В. та Морій Ю.: «Чинне законодавство України про статус ветеранів війни, зокрема стаття 7 Закону «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», містить 14 пунктів, що визначають, у яких випадках особа набуває статусу особи з інвалідністю внаслідок війни. Хоча переважна більшість перелічених у цій та інших статтях осіб — це ті, хто безпосередньо брав участь у бойових діях або виконував військові обов’язки в період конфліктів, Закон також поширює цей статус на учасників Революції Гідності (частина 10), ліквідаторів Чорнобильської катастрофи (частини 1 і 2) та цивільне населення, яке отримало інвалідність, проживаючи на територіях ведення бойових дій. Експерти наголошують, що оскільки ані Революція Гідності, ані Чорнобильська катастрофа не можуть вважатися війною чи бойовими діями, виникають суттєві правові питання щодо включення учасників цих подій до закону про ветеранів війни» [51].

Зрештою, термінологічне розмаїття навколо слова «ветеран» в Україні, де існують «ветерани праці» та «ветерани служби», ускладнює формування чіткого і єдиного образу ветерана в суспільстві.

Міжнародний досвід свідчить про активне закріплення поняття «ветеран» у національних законодавствах. Показовим є приклад США, де згідно з 38-м розділом Кодексу Сполучених Штатів Америки, цей статус присвоюється особам, що проходили службу в лавах Збройних Сил. Ключовим критерієм, окрім самого факту служби, є етичний аспект звільнення: статус ветерана

визнається лише за умови, що особа була звільнена за обставин, відмінних від ганебних. Це підкреслює загальносвітову тенденцію до визначення статусу через поєднання професійної діяльності та репутаційної складової [52]. Згідно з американською правовою практикою, статус ветерана набувають усі військовослужбовці після звільнення з військової служби, незалежно від наявності бойового досвіду, участі в конкретних конфліктах, роду військ, статі чи віку. Цей загальний статус може мати різні види або категорії, на встановлення яких впливають рід служби та періоди її проходження. Основними категоріями є «ветеран бойових дій» і «ветеран війни». Встановлення виду статусу та пов'язаних із ним пільг здійснюється Управлінням у справах ветеранів США (VA). VA перевіряє стаж служби, період, характер (рід) служби, а також обставини та вид звільнення. Загальний статус ветерана надає право на консультативні послуги та пільги у сферах освіти, працевлаштування та житла. Існують також вимоги щодо мінімальної тривалості служби для отримання пільг: до 8 вересня 1980 року ця вимога не застосовувалася, але після цієї дати для набуття права на такі пільги, як медичне страхування (Tricare), пенсійні виплати та компенсації, військовослужбовець повинен був прослужити не менше 24 місяців дійсної служби. Варто зазначити, що ця вимога скасовується, якщо військовослужбовець отримав інвалідність під час проходження служби. Лише ветерани, які належать до категорій «ветеран бойових дій» або «ветеран війни», мають право на додаткові пільги від VA, які недоступні іншим ветеранам. Згідно з 38 USC 101, «ветеран бойових дій» – це особа, яка зіткнулася з «будь-яким рівнем ворожої агресії будь-якої тривалості в результаті наступальних, оборонних або дружніх військових дій за участю реального або уявного ворога на будь-якому визначеному театрі бойових дій». Натомість, «ветеран війни» – це той, хто служив у районі бойових дій, у тому числі на підтримку бойових частин (як-от механіки, медичні працівники, службовці), і міг опинитися в небезпеці під час розгортання бойових дій [53].

У Канаді визначення статусу «ветерана війни» є чітко регламентованим і ґрунтується на законодавчих актах, що встановлюють критерії для надання цього

статусу. Згідно з офіційною позицією Міністерства у справах ветеранів Канади (Veterans Affairs Canada), ветераном вважається будь-яка особа, яка успішно пройшла базову підготовку та була звільнена з Канадських збройних сил (Canadian Armed Forces) з почесною відставкою [54]. Основним законодавчим актом, що регулює питання соціального захисту ветеранів у Канаді, є Закон про добробут ветеранів (Veterans Well-being Act), ухвалений у 2005 році. Цей закон визначає права та пільги ветеранів, а також встановлює механізми надання допомоги та компенсацій особам, які служили в Канадських Збройних Силах [55].

У Великій Британії відповідно до політики Міністерства оборони, ветераном вважається будь-яка особа, яка коли-небудь проходила службу у Збройних силах Її Величності (регулярна чи резервна служба), незалежно від тривалості чи місця служби [56]. Ключовим документом, що визначає зобов'язання держави перед військовослужбовцями та ветеранами, є Armed Forces Covenant [57] (Угода про Збройні Сили), який гарантує відсутність дискримінації осіб, що проходили службу, та передбачає додаткові гарантії у сферах охорони здоров'я, працевлаштування й забезпечення житлом. Правові засади служби та державної підтримки закріплено також в Armed Forces Act [57]. Особливістю британського підходу є те, що поняття «ветеран» охоплює всіх колишніх військовослужбовців, незалежно від їхньої участі у бойових діях, що відрізняє його від моделей, прийнятих, наприклад, в Україні, де статус ветерана зазвичай пов'язується саме з участю у воєнних діях.

У Німеччині відсутнє єдине законодавче визначення поняття «ветеран війни», проте існує низка нормативно-правових актів, що регулюють соціальний захист осіб, постраждалих унаслідок війни. Зокрема, Bundesversorgungsgesetz (BVG) [58] визначає порядок надання соціальних пільг жертвам війни, включно з військовослужбовцями, які зазнали поранень чи набули інвалідності; Soldatenversorgungsgesetz (SVG) [58] встановлює умови пенсійного забезпечення, компенсацій і реабілітації для колишніх солдатів; а Sozialgesetzbuch (SGB) [59] регулює соціальне відшкодування шкоди, завданої

особам унаслідок військових дій. При цьому сучасне розуміння статусу ветерана у Німеччині дедалі більше пов’язується з необхідністю віддати шану новим категоріям військовослужбовців, які брали участь у міжнародних збройних конфліктах [60].

У Франції ветеранів війни називають «anciens combattants», і до цієї категорії належать усі військові, які брали участь у бойових діях. Держава приділяє їм особливу увагу: передбачені пенсійне забезпечення, медична допомога, податкові пільги та різні соціальні програми. Крім того, у Франції діє низка ветеранських організацій, серед яких, зокрема, Національна спілка ветеранів, що допомагає колишнім військовослужбовцям відстоювати свої права й підтримувати зв’язок між поколіннями. Цікавим є факт, що статус ветерана у Франції може отримати навіть іноземний легіонер, якщо він служив у складі Французького іноземного легіону та брав участь у бойових операціях. Правовою основою для сучасної системи підтримки ветеранів є Кодекс військових пенсій по інвалідності та жертв війни. Цей кодекс встановлює основні принципи та критерії для отримання статусу ветерана і пов'язаних з ним прав [61].

У Польщі ветеранів війни називають «kombatant», і до цієї категорії належать особи, які брали участь у збройних діях за незалежність Польщі, а також у сучасних міжнародних миротворчих місіях. Існує різниця між ветераном та учасником бойових дій: учасник бойових дій воював за суверенітет країни, тоді як ветеран брав участь у місіях за кордоном [62]. Правове підґрунтя статусу визначене Законом «Про ветеранів та репресованих осіб» 1991 року [63]. Ветерани мають право на пенсії, безкоштовне лікування, пільги на транспорт, а також на державні відзнаки й медалі. Польща підкреслює важливість боротьби за свободу та вшановує військових, які виступали за незалежність країни.

В Ізраїлі поняття ветерана війни безпосередньо пов’язане із службою в Армії оборони Ізраїлю (ЦАХАЛ). У цій країні відсутній єдиний закон, що прямо визначає «ветерана війни» як окрему категорію. Натомість, статус ветерана та пов’язані з цим пільги визначаються низкою законів, залежно від ситуації. Наприклад, головним завданням Закону «Discharged Soldiers (Reinstatement in

Employment) Law, 5709-1949» [64] є запобігання дискримінації ветеранів у сфері праці та забезпечити їм можливість повернутися до цивільного життя без економічних втрат. У 2024 році ухвалено Закон «Veterans (Return to Work) (Amendment No. 19 and Temporary Order) Law» [65]. Закон забороняє звільнення працівників через їх службу в резерві. Він також забороняє звільнення протягом періоду служби працівника в резерві та протягом 30-денного періоду після закінчення служби в резерві, якщо не отримано дозволу від комісії з питань зайнятості. Такий дозвіл може бути наданий лише на підставі особливих причин, які мають бути задокументовані, та лише за наявності доказів того, що звільнення не було спричинене службою працівника в резерві. Закон поширюється не лише на громадян Ізраїлю, а й на іноземців, які служили у ЦАХАЛ добровільно [65].

Особливу увагу приділяють тим військовослужбовцям, які брали участь у бойових діях, а також окремій категорії осіб — постраждалим від війни, до яких належать як військові, так і цивільні, що отримали поранення чи інвалідність унаслідок воєнних конфліктів або терактів. Держава забезпечує ветеранів, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни медичною підтримкою, фінансовою допомогою, програмами реабілітації та соціальною інтеграцією. Оскільки служба в армії Ізраїлю є обов'язковою, значна частина населення після виконання свого обов'язку може вважатися ветеранами, що надає цьому статусу особливого суспільного значення.

Війна в Україні створила нову категорію людей з інвалідністю - «особи з інвалідністю внаслідок війни в Україні», включаючи військовослужбовців, цивільних осіб, дітей та старших людей, які отримали інвалідність внаслідок бойових дій, мінно-вибухових пристроїв, психологічних травм, антисанітарних умов життя, вимушеного переселення та соціально-економічних факторів. Усе це спричиняє збільшення кількості людей з інвалідністю [66].

Однак, комплексний аналіз змісту поняття «соціальний захист осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні», видається нам неможливим без

детального з’ясування змісту понять «соціальний захист», «соціальна підтримка» та «особа з інвалідністю».

В умовах сьогодення, коли Україна продовжує боротьбу за свою незалежність та територіальну цілісність, питання ефективного соціального захисту ветеранів, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни набуває надзвичайної актуальності. Цей комплекс заходів повинен охоплювати широкий спектр напрямків: від пенсійного забезпечення та надання пільг на житлово-комунальні послуги до медичної реабілітації, психологічної підтримки, сприяння у працевлаштуванні та отриманні освіти. Ефективна система соціального захисту покликана не лише компенсувати ветеранам (особам з інвалідністю внаслідок війни) втрачене здоров'я чи можливості, але й створити умови для їхньої активної участі в житті суспільства, використання їхнього унікального досвіду та потенціалу на благо країни.

Поняття «соціальний захист» і «соціальна підтримка» в Україні часто використовуються як взаємозамінні, проте їх необхідно чітко розмежовувати.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»: «Соціальний захист військовослужбовців є функцією держави, що полягає у створенні та впровадженні системи правових і соціальних гарантій. Ця діяльність спрямована на забезпечення реалізації конституційних прав і свобод військовослужбовців та задоволення їхніх матеріальних і духовних потреб, враховуючи при цьому особливий вид їхньої службової діяльності та високий статус у суспільстві. Кінцева мета — підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі» [5].

Відповідно до п. (b) ст. 2 Регламенту Європейського Парламенту і Ради № 458/2007 від 25 квітня 2007 р., поняття «соціальний захист» визначається як «усі інтервенції публічних або приватних організацій, спрямовані на те, щоб звільнити домогосподарства та фізичних осіб від тягаря, пов’язаного з визначеними видами ризиків або потреб, за умови відсутності одночасних взаємних або індивідуальних домовленостей. До переліку ризиків або потреб, які

можуть зумовити потребу в соціальному захисті традиційно входять: захворювання та/або медичне обслуговування; інвалідність; похилий вік; втрата годувальника; сім’я/ діти; безробіття; житло; та соціальна ізоляція, не класифікована за іншими категоріями» [67].

Повністю погоджуємось із позицією Кропивницького М.: «Соціальний захист слід розглядати як соціально-правове явище, яке реалізується на практиці через функціонування комплексної системи соціального захисту. Ця система діє на трьох взаємопов'язаних рівнях: інституційному (організаційному), правореалізаційному (забезпечення прав) та соціально-допомоговому (надання конкретної допомоги). Такий підхід є концептуально обґрунтованим, оскільки він поєднує правову, організаційну та соціальну складові, необхідні для забезпечення належних умов життя громадян» [68].

Для глибшого розуміння відмінностей у трактуванні поняття «соціальний захист» доцільно звернутися до підходу, запропонованого Болотіною Н.: «Соціальний захист – явище тимчасове, а його сутність – додаткові пільги, підвищені розміри соціальних допомог, пенсій (понад загальний рівень), особлива увага до тих суб’єктів, які найбільш вразливі на даному етапі суспільного розвитку» [69, с. 51]. На нашу думку, позиція є дуже слушною, оскільки це дозволяє глибше й системніше аналізувати це багатогранне поняття. Тому запропонований варіант розмежування є корисним як для теоретичного аналізу, так і для практичного формування державної соціальної політики, що дозволяє враховувати як нагальні потреби громадян, так і довгострокові цілі розвитку суспільства.

З точки зору Устинова С.: «Соціальний захист являє собою діяльність соціально орієнтованої держави, яка реалізується через комплекс організаційно-правових та соціально-економічних заходів. Мета цієї діяльності є подвійною: по-перше, створити для працездатних громадян належні умови, необхідні для самостійного забезпечення своїх соціально-економічних та духовних потреб; і по-друге, гарантувати громадянам, які об'єктивно потребують соціальної допомоги, рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму. Таким чином,

соціальний захист виконує функцію як стимулювання самостійності, так і забезпечення мінімальних соціальних стандартів для вразливих верств населення» [70, с. 94]. Запропоноване визначення є досить структурованим та охоплює ключові аспекти того, як має функціонувати соціальна держава. З одного боку, визначення не зводить соціальний захист лише до виплат допомоги, а з іншого – чітко окреслює обов'язок держави щодо підтримки тих, хто не може забезпечити себе самостійно.

Як стверджує Бондар М.: «Поняття «соціальний захист» охоплює низку послуг зі спеціального та додаткового соціального захисту. Ці послуги передбачають надання різних видів допомоги, зокрема у формі підтримки в стаціонарних установах, прямої грошової допомоги, надання соціальних пільг та інших послуг. Усі ці заходи та послуги забезпечуються та надаються на рівні місцевого самоврядування» [71]. На нашу думку, науковець слушно зазначає про практичну складову системи соціального захисту. Перераховані елементи є невід'ємною частиною того, як соціальний захист реалізується через органи місцевого самоврядування. Твердження фокусується на конкретних формах і методах надання допомоги та на ключовому виконавці – місцевому самоврядуванні. Це не теоретичне визначення поняття «соціальний захист», але такий погляд є дуже важливим, оскільки він переводить концепцію соціального захисту з теоретичної основи у практичну реалізацію. Для громадян, які потребують допомоги, саме ці конкретні послуги та ефективність їх надання місцевою владою і є реальним втіленням соціального захисту.

Завдяки своєму комплексному характеру, поняття «соціальний захист осіб з інвалідністю» відкрите для дослідження з різноманітних точок зору.

На думку Мельника В., поняття «соціальний захист осіб з інвалідністю» доцільно розглядати у широкому та вузькому значеннях. «У широкому значенні, соціальний захист осіб з інвалідністю є основоположним напрямом діяльності суспільства та держави, включно з органами місцевого самоврядування. Він передбачає забезпечення належних і доступних механізмів реалізації, гарантування та правової охорони усього комплексу прав осіб з інвалідністю. У

цьому сенсі, соціальний захист стає невід'ємною складовою належного функціонування всього суспільства і держави, причому роль суспільства в його реалізації зростає, оскільки держава сама не завжди в змозі ефективно забезпечити і гарантувати необхідний рівень захисту. У вузькому розумінні, соціальний захист осіб з інвалідністю визначається як система організаційно-правових форм та видів підтримки, що надається уповноваженими суб'єктами (органами). Ця підтримка фінансується, як правило, за рахунок спеціальних джерел і має на меті попередження або подолання наслідків інвалідизації. Таким чином, у вузькому аспекті соціальний захист осіб з інвалідністю є адекватним їхньому соціальному забезпеченню» [72]. На наш погляд, цей підхід повною мірою відображає сучасні тенденції у розумінні соціальної політики держави. Особливо важливим є наголос на обмежених можливостях держави діяти самотужки у широкому контексті соціального захисту. Для сучасної України, що прагне до європейських стандартів і водночас долає нові виклики, такий комплексний підхід є ключем до побудови соціальної держави.

Формування ефективних механізмів соціальної підтримки осіб з інвалідністю внаслідок війни, передусім потребує чіткого теоретичного переосмислення категорії «соціальна підтримка».

Відповідно до підпункту 7 пункту 2 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери» від 14 квітня 2021 № 404, «соціальна підтримка - передбачені законодавством види соціальної допомоги, субсидії, пільги, соціальні послуги, місцеві програми соціального захисту населення, виплати соціальної сфери та накопичувальної системи загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, надання яких забезпечується суб’єктами Єдиної системи за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, Пенсійного фонду України, інших джерел, не заборонених законодавством» [73].

Підтримуємо підхід, запропонований Слозанською Г., Горішною Н., Бибик Д. та Криницькою І., щодо розмежування понять «соціальний захист» і «соціальна підтримка». Вказані науковці слушно наголошують на їхніх

ключових відмінностях. Соціальний захист розглядається насамперед як функція держави, реалізація якої охоплює комплекс чітко визначених законодавством заходів, спрямованих на забезпечення соціальних прав і гарантій громадян. Це означає, що межі та обсяг соціального захисту встановлені виключно нормативно-правовими актами. Водночас, соціальна підтримка, на відміну від захисту, має ширший спектр суб'єктів реалізації та інструментів. Вона здійснюється не лише державними інституціями, а й недержавними структурами, включаючи благодійні організації, громадські об'єднання, приватні фонди та міжнародні структури. Крім того, соціальна підтримка не обмежується виключно переліком заходів, передбачених чинним законодавством. Таким чином, зазначене розмежування дозволяє більш чітко окреслити межі державної та недержавної участі у забезпеченні соціальних потреб населення, а також сприяє розумінню інтегрованої ролі різних секторів у формуванні комплексної системи соціальної підтримки в суспільстві [74].

На думку Шумної Л.: «Соціальна підтримка трактується як організаційно-правова форма соціального забезпечення. Її основна мета полягає у повному або частковому поновленні здатності у фізичних осіб або окремих соціальних груп піклуватися про своє особисте життя та брати участь у суспільному житті. Це стосується тих громадян, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати. Реалізується соціальна підтримка шляхом безоплатного надання іншим громадянам соціальних послуг та матеріальної допомоги у формах, що передбачені чинним законодавством» [75].

Наньєва М. обґрунтовано констатує, що: «Соціальна підтримка є важливим інструментом реалізації соціального захисту. Вона відрізняється адресним і компенсаторним характером, оскільки орієнтована на конкретні категорії населення, які опинилися у складних життєвих обставинах. Ключовою відмінністю від соціального захисту є те, що соціальна підтримка здійснюється не тільки державними, але й недержавними інституціями і не обмежується виключно заходами, передбаченими законодавством. Розмежування цих понять має принципове значення для формування ефективної правової бази та моделі

державної соціальної політики, особливо в частині підтримки таких вразливих категорій, як особи з інвалідністю внаслідок війни» [76]. Соціальна підтримка виступає механізмом оперативного захисту інтересів найбільш уразливих верств населення — ветеранів війни, осіб з інвалідністю та внутрішньо переміщених осіб — шляхом надання своєчасних та цільових послуг.

Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» визначає, що особою з інвалідністю є «особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист» [4], а Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» розглядає «особу з інвалідністю як повнолітню особу зі стійким обмеженням життєдіяльності, якій у порядку, визначеному законодавством, встановлено інвалідність» [18] .

Слід погодитися з позицією Холодкова А., який визначає, що: «Особа з інвалідністю внаслідок війни – це фізична особа, яка зазнала стійкого фізичного, психічного, інтелектуального або сенсорного порушення. Причиною цього порушення є безпосередня участь у воєнних діях або вплив воєнних обставин» [77].

Базуючись на зазначеному, можемо виснувати, що явище «соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні» є складним та багатогранним. Його повноцінний аналіз справді неможливий без глибокого розуміння трьох ключових, але взаємопов'язаних термінів: «соціальний захист», «соціальна підтримка» та «особа з інвалідністю внаслідок війни». Кожен із цих елементів відіграє свою роль у формуванні цілісної системи, спрямованої на допомогу тим, хто постраждав від війни.

У свою чергу, соціальний захист – це широкий термін, що охоплює всю сукупність гарантованих державою правових, економічних та соціальних заходів. Він забезпечує мінімальні життєві стандарти, надає матеріальну допомогу та послуги, необхідні для виживання та гідного існування. Цей підхід

є системним і є частиною державної політики. Натомість, соціальна підтримка - це більш гнучке, індивідуалізоване поняття. Це конкретні, часто адресні заходи, які надаються для розв'язання певних проблем або усунення тимчасових труднощів. Вона може включати як державні, так і недержавні ініціативи, наприклад, волонтерську допомогу, психологічну підтримку чи забезпечення технічними засобами реабілітації.

Цілком погоджуємося з думкою Костюка Ю.: «Соціальний захист осіб з інвалідністю є стратегічно важливим напрямом соціальної політики держави та представляє собою комплексне багатоаспектне явище, що охоплює соціально-правову, економічно-фінансову, організаційну діяльність уповноважених державою органів та установ, недержавних організацій, фізичних осіб. Ця діяльність, базуючись на конституційних засадах соціальної політики держави, спрямована на реалізацію підтримки та допомоги особам з інвалідністю з метою забезпечення їхньої життєдіяльності відповідно до базових соціальних стандартів та гарантій, закріплених у соціально-захисному законодавстві. В умовах сучасного періоду спостерігається трансформація систем соціального захисту осіб з інвалідністю від моделі медичного до соціального підходу, що орієнтований на забезпечення рівних можливостей, інклюзії та самостійності осіб з інвалідністю у всіх аспектах життя» [78]. У цьому контексті, вважаємо за необхідне зазначити, що акцент на інклюзивності та доступності дозволить зробити перехід від звичайного надання допомоги до створення безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю внаслідок війни. Персоналізований підхід до соціальних послуг створить ефективний механізм соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Підсумовуючи слід зазначити, що дотепер жоден нормативно-правовий акт України не наводить визначення поняття «особа з інвалідністю внаслідок війни в Україні». Вітчизняний законодавець обмежується лише переліком таких осіб. На нашу думку, варто запропонувати вдосконалення визначення «соціальний захист осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні», яке відповідає викликам сучасності. Наприклад, «соціальний захист осіб з інвалідністю

внаслідок війни в Україні – це комплексна система державних і суспільних заходів, спрямованих на повне забезпечення потреб, інтеграцію в суспільство осіб, які отримали інвалідність через поранення, контузію, каліцтво або захворювання, спричинені безпосередньою участю у бойових діях або інших заходах з відбиття збройної агресії проти України, захисту її незалежності та територіальної цілісності, а також осіб, які зазнали інвалідності внаслідок перебування в полоні або катувань під час збройної агресії, або ж цивільні особи, які отримали інвалідність через поранення, контузію, каліцтво або захворювання внаслідок війни» [79].

Теоретико-правові підходи до визначення поняття «соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні» перебувають на етапі критичної трансформації, зумовленої воєнними реаліями та міжнародними зобов'язаннями. Встановлено, що цей захист не може бути зведено виключно до вузького розуміння соціального забезпечення, оскільки його кінцевою метою є не лише компенсація втрат, а й повна соціальна реінтеграція та розвиток правосуб'єктності особи [80].

Визначення зазначеного поняття на рівні закону, зокрема у положеннях Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [9], дозволило б усунути наявні прогалини, забезпечити системність і послідовність правового регулювання, а також створити передумови для ефективної реалізації соціальних гарантій осіб із цієї категорії.

1.3. Міжнародно-правове регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні

Механізми міжнародно-правового регулювання забезпечують впровадження загальновизнаних норм, що визначають вектор розвитку правової поведінки держав. Такі стандарти спрямовані на поєднання правової безпеки із соціальним благополуччям. У контексті гармонізації національного законодавства з міжнародним, ключовим завданням для України стає

застосування світових стандартів соціального захисту ветеранів та цивільних осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Питання міжнародно-правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю неодноразово привертало увагу українських науковців, серед яких: Аляб'єва Н., Антонович М., Басиста А., Жорняк А., Костюк В., Мельник В., Овчаренко А., Фомічов К. та інші. Утім міжнародно-правове регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни предметом спеціальних досліджень дотепер не було.

У загальному сенсі міжнародно-правовий соціальний захист осіб з інвалідністю зводиться до прав, допомог, пільг, привілеїв та форм і засобів превенції та юридичного захисту, що надаються їм у відповідності до міжнародно-правових норм і стандартів, охоплених міжнародно-правовим режимом соціального захисту осіб з інвалідністю. Поняття міжнародно-правового соціального захисту осіб з інвалідністю відноситься до набору правових норм і принципів, спрямованих на гарантування прав і гідності осіб з інвалідністю та забезпечення того, щоб вони не зазнавали дискримінації чи не виключалися з участі в соціальному, економічному та політичному житті суспільства та держави. Міжнародно-правовий соціальний захист осіб з інвалідністю передбачає здійснення державами широкого спектру заходів, включаючи положення про покращення доступу осіб з інвалідністю до систем охорони здоров'я, освіти, ринку праці, захисту цієї верстви населення від трудової експлуатації та зловживань тощо. Метою міжнародно-правового режиму соціального захисту осіб з інвалідністю є, з одного боку, визнання за такими людьми людської гідності, а, з іншого боку - дійсне уможливлення гідного соціального буття осіб з інвалідністю, приймаючі до уваги соціальні ризики, які можуть виникати у різних сферах їх життя, в силу наявності у них інвалідності [81, с.162].

Концепція соціального ризику щодо осіб з інвалідності внаслідок війни передбачає колективну відповідальність влади та громади. Основна мета -

нівелювати вплив отриманих поранень через механізми відновлення справедливості та комплексної підтримки.

Вивчаючи проблематику соціальних ризиків, Кучма О. підкреслює, що соціальний ризик настає тоді, коли в житті особи створюється можливість настання події, у зв'язку з якою законодавством передбачено соціальне забезпечення [82, с.36].

Синчук С. обґрунтовано доводить, що «соціальним ризиком» слід вважати закріплену у законодавстві та визнану суспільством соціально-значиму обставину об'єктивного характеру, з настанням якої громадяни (члени їх сімей) можуть втратити назавжди або тимчасово засоби до існування чи потребують додаткового матеріального забезпечення та не можуть самостійно їх уникнути [83, с.56]

Досліджуючи особливості захисту прав людей з інвалідністю в практиці ООН та Ради Європи, Басиста А. звертає увагу, що: «Механізм імплементації міжнародно-правових норм та принципів у сфері прав людей з інвалідністю полягає в поєднанні конвенційного та інституційного механізмів, які мають неабияке значення в контексті побудови безпечного, відкритого та рівного суспільного порядку, заснованого на повазі гідності та прав людини всіх людей з інвалідністю. Міжнародно-правові акти в сфері захисту прав людей з інвалідністю передбачають цілу систему органів, наділених функціями контролю імплементації та захисту прав такої уразливої групи людей. Вважаємо, що це є свідченням існування системи міжнародних механізмів контролю за дотриманням та захисту прав людей з інвалідністю. Повноваження міжнародних органів та організацій у цій сфері дають підстави стверджувати, що існуючий міжнародний механізм забезпечення реалізації міжнародно-правових стандартів прав людей з інвалідністю являє собою симбіоз різноманітних складових» [84].

Міжнародні документи, які захищають права осіб з інвалідністю внаслідок війни не просто декларують ці права, але також створюють цілісну систему органів для реалізації цих прав. Це свідчить про сплановану міжнародну систему контролю за дотриманням прав осіб з інвалідністю внаслідок війни. Різні

елементи цього суцільного механізму забезпечують злагоджену роботу та повноцінну реалізацію міжнародно-правових стандартів.

Протидія дискримінації та забезпечення рівності людей є одним із найважливіших обов'язків кожної демократичної, правової держави.

На універсальному рівні гарантії захисту прав осіб з інвалідністю були закладені 10 грудня 1948 р., коли Генеральна Асамблея ООН ухвалила Загальну декларацію прав людини. Будучи універсальним актом, вона вперше закріпила права трьох поколінь, а також проголосила принципи рівності та недискримінації. Відповідно до ст. 1 та 2 Загальної декларації прав людини «всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах» (ст.1), а «кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища» (стаття 2) [85]. Загальна декларація прав людини не містить прямого посилання на заборону дискримінації за ознакою інвалідності, проте вона стала поштовхом для появи та розвитку інституту захисту прав людей з інвалідністю в наступні десятиліття. Посилання на осіб з інвалідністю міститься в ст. 25 Загальної декларації прав людини, згідно з якою «кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі інвалідності як певного випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини» [85].

Відповідно до п. 1 ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [86] та п. 2 ст. 2 Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права [87], «кожна держава-учасниця зобов'язується поважати, забезпечувати і гарантувати, що закріплені права будуть здійснюватися без будь-якого розрізнення та будь-якої дискримінації щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншої обставини» [86; 87]. При

цьому, у статті 9 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права зазначено: «Держави-учасниці цього пакту визнають право кожного на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування» [87].

Варто також згадати про Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод [88].

Серед міжнародних нормативно-правових актів, які визначають права осіб з інвалідністю внаслідок війни як права, які випливають із правового статусу осіб з інвалідністю, важливе місце займають: «Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я» (1980 р.) [89], та «Конвенція про права осіб з інвалідністю» (2006 р.) [21].

Кінець 1960-х став часом переоцінки. 11 грудня 1969 року Генеральна Асамблея прийняла Декларацію про соціальний прогрес і розвиток, яка в статті 19 виступає за надання безкоштовних медичних послуг і запровадження заходів для забезпечення соціального забезпечення та послуг соціального забезпечення для всіх людей. Ці послуги включають заходи з реабілітації осіб з розумовими та фізичними вадами, щоб полегшити їх інтеграцію в суспільство. Також включено положення про освіту, професійну підготовку та працевлаштування, а також професійну та соціальну орієнтацію [90].

Всесвітня програма дій [91] — це глобальна стратегія для посилення запобігання інвалідності, реабілітації та вирівнювання можливостей, яка стосується повної участі людей з інвалідністю в суспільному житті та національному розвитку. Всесвітня програма дій також наголошує на необхідності підходу до інвалідності з точки зору прав людини. Слід відзначити, що хоча, як і інші розглянуті нормативно-правові акти, Програма не містить визначення особи з інвалідністю внаслідок війни, однак вона відносить уникнення війни до способів зменшення випадків порушень та інвалідності. Відповідно до Програми у всіх реабілітаційних заходах наголос повинен бути зроблений на здібностях особи, чию цілісність і гідність необхідно поважати. Необхідно використовувати можливості дорослих людей з обмеженими можливостями виконувати роботу та інші види діяльності. Важливі ресурси для

реабілітації існують у сім'ях людей з обмеженими можливостями та в їхніх громадах. Допомагаючи особам з інвалідністю, слід докладати всіх зусиль, щоб зберегти їхні сім’ї разом, щоб вони могли жити у своїх власних громадах і підтримувати сім’ї та громадські групи, які працюють із цією метою. При плануванні програм реабілітації та підтримки важливо брати до уваги звичаї та структуру сім’ї та громади та сприяти їх здатності реагувати на потреби людини з обмеженими можливостями. Послуги для людей з обмеженими можливостями повинні надаватися, коли це можливо, в рамках існуючих соціальних, медичних, освітніх і трудових структур суспільства. До них відносяться всі рівні охорони здоров'я; початкова, середня та вища освіта, загальні програми професійної підготовки та працевлаштування; заходи соціального забезпечення та соціального обслуговування. Реабілітаційні послуги спрямовані на сприяння участі людей з обмеженими можливостями в регулярних громадських службах і заходах. Реабілітація має проходити в природному середовищі за підтримки громадських служб та спеціалізованих установ. Слід уникати великих установ. Спеціалізовані заклади, якщо вони необхідні, повинні бути організовані таким чином, щоб забезпечити ранню і тривалу інтеграцію осіб з інвалідністю у суспільство. Програми реабілітації повинні дозволяти особам з інвалідністю брати участь у розробці та організації послуг, які вони та їхні родини вважають необхідними. У системі повинні бути передбачені процедури участі осіб з інвалідністю у прийнятті рішень щодо їх реабілітації. Коли такі люди, як особи з серйозними психічними вадами, можуть бути не в змозі належним чином представити себе в рішеннях, що впливають на їх життя, члени сім’ї або законно призначені агенти повинні брати участь у плануванні та прийнятті рішень. Також у Програмі акцентується увага на тому, що для досягнення цілей «повної участі та рівності» реабілітаційних заходів, спрямованих на людину з обмеженими можливостями, недостатньо. Людина є особою з інвалідністю, коли їй відмовляють у загальнодоступних у суспільстві можливостях, необхідних для основних елементів життя, включаючи сімейне життя, освіту, роботу, житло, фінансову та особисту безпеку, участь у соціальних і політичних групах,

релігійну діяльність, доступ до громадських закладів, свободу пересування та загальний стиль повсякденного життя. Іноді суспільства обслуговують лише людей, які повністю володіють усіма своїми фізичними та розумовими здібностями. Вони повинні визнати той факт, що, незважаючи на профілактичні зусилля, завжди буде багато людей з обмеженими можливостями, і що суспільства повинні виявляти та усувати перешкоди для їх повної участі. Таким чином, коли це можливо з педагогічної точки зору, освіта має відбуватися у звичайній шкільній системі, робота повинна забезпечуватися через відкриту зайнятість, а житло повинно бути доступним для населення в цілому. Обов'язком кожного уряду є забезпечення того, щоб переваги програм розвитку також охопили громадяни з обмеженими можливостями. Заходи з цією метою мають бути включені до загального процесу планування та адміністративної структури кожного суспільства. Додаткові послуги, які можуть знадобитися особам з обмеженими можливостями, повинні, наскільки це можливо, бути частиною загальних послуг країни. Вищесказане стосується не лише урядів. Кожен, хто відповідає за будь-яке підприємство, повинен зробити його доступним для людей з обмеженими можливостями. Це стосується державних установ на різних рівнях, неурядових організацій, фірм і приватних осіб. Це стосується і міжнародного рівня. Люди з постійними обмеженими можливостями, які потребують послуг громадської підтримки, допоміжних засобів та обладнання, щоб дозволити їм жити якомога нормально як вдома, так і в громаді, повинні мати доступ до таких послуг. Ті, хто живуть із такими особами з інвалідністю та допомагають їм у їхній повсякденній діяльності, самі повинні отримувати підтримку, яка дозволить їм мати належний відпочинок і розслаблення, а також можливість подбати про власні потреби. Принцип рівних прав для осіб з інвалідністю і людей без інвалідності означає, що потреби кожної окремої людини мають однакове значення, що ці потреби повинні бути покладені в основу планування суспільства, і що всі ресурси повинні використовуватися таким чином, щоб забезпечити кожній людині рівні можливості для участі. Політика щодо осіб з інвалідністю повинна забезпечувати доступ таких осіб до

всіх громадських послуг. Оскільки люди з інвалідністю мають рівні права, вони також мають рівні обов’язки. Це їхній обов’язок – брати участь у розбудові суспільства [91].

Серед важливих кроків в аспекті становлення міжнародного регулювання соціально-правового захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни також варто відзначити ухвалення Генеральною Асамблеєю 20 грудня 1993 року Стандартних правил забезпечення рівних можливостей для людей з обмеженими можливостями [92]. Незважаючи на те, що Стандартні правила не є юридично обов’язковим інструментом, вони представляють тверде моральне та політичне зобов’язання урядів вжити заходів для досягнення рівних можливостей для людей з обмеженими можливостями. Правила служать інструментом для формування політики та основою для технічного та економічного співробітництва. Стандартні правила підсумовують зміст Всесвітньої програми дій. Ці правила, що стосуються осіб з обмеженими можливостями, складаються з чотирьох розділів – передумови рівної участі, цільові сфери рівної участі, заходи щодо реалізації та механізм моніторингу – і охоплюють усі аспекти життя людей з обмеженими можливостями.

У свою чергу, першим міжнародним документом, в якому сформульовано визначення «інвалідності», стала прийнята в 1980 році ВООЗ Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я. Так, у документі інвалідність розуміється як «обмеженість конкретної особи, яка випливає із дефекту, що перешкоджає або позбавляє можливості здійснювати діяльність таким чином чи в таких межах, що вважаються нормальними для людини» [89]. Відповідно вона сприймається як функціональне обмеження нормальної діяльності людини, а тому є відображенням медичної моделі інвалідності. Спорідненими до інвалідності поняттями визначаються «дефект» та «непрацездатність», однак вони вже не ототожнюються з нею. Розроблений ВООЗ документ використовувався як універсальний стандарт та основний вимір ідентифікації інвалідності впродовж більш ніж двадцяти подальших років

Водночас істотні зрушення в цьому напрямку починають прослідковуватися з другої половини XX століття, а ухвалення і набрання чинності Конвенцією ООН про права осіб з інвалідністю 2006 р. та Факультативного протоколу до неї остаточно засвідчили визнання світовим співтовариством проблематики та необхідності здійснення міжнародного захисту прав людей з інвалідністю [21].

Не можна не погодитися з думкою Костюка В., що: «Конвенція відіграє ключову роль у визначенні прав осіб з інвалідністю, оскільки це міжнародно-правовий документ, який закріплює основні права цієї категорії осіб і встановлює стандарти та орієнтири у сфері їх захисту. Вона є основним міжнародним договором у галузі соціального забезпечення і відіграє важливу роль у розвитку національного законодавства щодо прав осіб з інвалідністю» [93]. Дійсно, відповідно до положень Конвенції 2006 року, її метою є «захист і забезпечення повного й рівного здійснення всіх прав людини та основних свобод усіма особами з інвалідністю, а також сприяння повазі до притаманної їм гідності». Конвенція передбачає ряд зобов'язань, які покладаються на держави в контексті захисту людей з інвалідністю, в тому числі в соціальній сфері. Крім того, Конвенція 2006 року вказує на те, що держави-учасниці визнають рівність усіх людей перед законом і право на рівний захист і користування правами без будь-якої дискримінації. Конвенція ООН про права людей з інвалідністю зазначає, що люди з обмежені можливості мають рівні права на соціальний захист.

Також варто зазначити, що ст. 3 Конвенції про права осіб з інвалідністю [21] визначає низку принципів: повага до людської гідності, свободи вибору та незалежності; недискримінація; повне залучення та впровадження в суспільство; повага до особливостей і прийняття людей з обмеженими можливостями; рівність можливостей; наявність; рівноправність чоловіків і жінок; повага до здібностей дітей з обмеженими можливостями. Забезпечення реалізації цих принципів сприяє ефективній реалізації механізму захисту прав осіб з

інвалідністю. Їх визнання як на національному, так і на міжнародному рівнях підвищить ступінь безпеки та соціального захисту таких осіб.

Зауважимо, що Конвенція про права осіб з інвалідністю [21] повідомила про «зміну парадигми» у тому, як міжнародна спільнота підходить до інвалідності та розуміє її. Конвенція про права осіб з інвалідністю [21] підтверджує, що інвалідність є частиною людського розмаїття і що, як і стать, вік, раса, релігія та сексуальна орієнтація, серед іншого, інвалідність є аспектом особистості людини. Ці аспекти ідентичності особи можуть і дійсно перетинаються один з одним, створюючи складні форми дискримінації, які створюють багатогранні перешкоди для повної реалізації прав людини.

Конвенція про права осіб з інвалідністю [21] закріплює низку вихідних положень, які покладено в її основу, зокрема принципи: «поваги, недискримінації, інклюзивності, рівності та доступності» [21].

Міжнародні стандарти соціального захисту осіб з інвалідністю пройшли тривалий шлях розвитку, і навіть на сучасному етапі міжнародно-правові акти підкреслюють динамічний характер вимог, що висуваються до соціального захисту цієї категорії осіб. Загальність та універсальність правових вимог цих міжнародних стандартів не є їх недоліком, а навпаки, свідчить про їхній всеосяжний та всеохоплюючий характер. Така універсальність вимагає від держав належної конкретизації цих вимог у своєму національному законодавстві для забезпечення ефективного соціального захисту [94].

Ще одним документом, на який варто звернути увагу, є Конвенція Міжнародної організації праці про професійну реабілітацію та зайнятість (інвалідів) № 159 від 1983 року [95]. Ця Конвенція передбачає, що органи державної влади повинні сприяти працевлаштуванню осіб з інвалідністю в такі способи: сприяння можливостям працевлаштування осіб з інвалідністю на відкритому ринку праці; проведення консультацій з представницькими організаціями підприємців щодо реалізації цієї політики; проведення консультацій з представницькими організаціями осіб з інвалідністю з питань працевлаштування; вжиття заходів щодо організації та оцінювання професійної

орієнтації, професійного навчання, працевлаштування, служби зайнятості; вжиття заходів щодо сприяння створенню та розвитку служб професійної реабілітації та працевлаштування осіб з інвалідністю у сільській місцевості тощо [95].

У березні 2021 року Європейська комісія прийняла Стратегію прав людей з інвалідністю на 2021-2030 роки [96]. За допомогою цієї десятирічної стратегії Європейська комісія хоче покращити життя людей з обмеженими можливостями в Європі та в усьому світі. Стратегія базується на результатах попередньої Європейської стратегії з питань інвалідності на 2010-2020 роки , яка проклала шлях до безбар'єрної Європи та розширення можливостей людей з обмеженими можливостями, щоб вони могли користуватися своїми правами та повною мірою брати участь у житті суспільства та економіки [96].

Досліджуючи поняття та ознаки міжнародно-правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю, Мельник В. зазначає: «Міжнародно-правове регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю – це діяльність держав та/або інших уповноважених інститутів міжнародного права спрямована на ефективне правове регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю, у тому числі формування міжнародних соціальних стандартів з зазначених питань» [97]. Погоджуючись з думкою вченого, також варто наголосити, що соціальний захист осіб з інвалідністю внаслідок війни вийшов за межі, ставши багатостороннім процесом**,** що вимагає узгоджених міжнародних дій та відповідного міжнародного закріплення.

На думку Мельника В.: «Конвенція про права осіб з інвалідністю виступає міжнародно – правовим базисом для розроблення і закріплення найбільш важливих та фундаментальних прав осіб з інвалідністю у національному законодавстві України; виступає ключовим міжнародним договором, що покликаний регулювати відносини соціального забезпечення за участі осіб з інвалідністю. Науково справедливим є висновок, згідно з яким, Конвенція потребує більш глибинної та адекватної імплементації у національному законодавстві України шляхом розробки Кодексу про права осіб з інвалідністю,

його громадського обговорення, як результату поєднання зусиль інститутів громадянського суспільства та держави та подальше його ухвалення. Для цього потрібно провести максимально широкий аналіз нормативної бази по правам осіб з інвалідністю з метою повного приведення її термінології та змісту у відповідність до Конвенції. На виконання зауважень комітету ООН нагальним питанням є створення в Україні незалежного органу з повноваженнями здійснювати національний моніторинг та запровадження в межах його компетенції незалежного постійного моніторингу за дотриманням прав осіб з інвалідністю… Першочерговим завданням України є термінове припинення використання медичної моделі інвалідності та оперативне формування дієвої і доступної правозахисної моделі інвалідності керуючись міжнародними соціальними стандартами, зарубіжним та національним досвідом. Також національне законодавство потребує практичних, а не формальних змін задля створення повноцінного та дієвого механізму реалізації працівникам з інвалідністю права на працю гарантованого як Конституцією України так і міжнародно-правовими актами» [98].

Отже, підсумовуючи викладене, слід зазначити, що права осіб з інвалідністю внаслідок війни загалом можна умовно розділити на дві категорії: права людини, які надаються всім людям без обмежень, і ті права, які випливають із правового статусу осіб з інвалідністю. Права людини, які надаються всім людям без обмежень є універсальними правами людини та належать кожній людині від народження, незалежно від її статусу або стану здоров’я. Такі права закріплено розділом ІІ та низкою статей Конституції України (1996 р.) [2]. Права, які випливають із правового статусу осіб з інвалідністю є правами та гарантіями, які надаються державою з метою інтеграції, адаптації, підтримки та усуненню бар’єрів, які створює статус особи з інвалідністю внаслідок війни. Ці права зазвичай закріплюються в національному законодавстві. Наприклад: щорічна грошова допомога; безоплатне протезування та одержання ліків за рецептами лікарів; знижки на оплату житлово-комунальних послуг; реабілітація; державна підтримка в

освітній сфері та інші. Варто зазначити, що особи з інвалідністю внаслідок війни не втрачають універсальних прав, але додатково отримують права і гарантії від держави для інтеграції в суспільство та забезпечення гідного життя. Універсальні норми міжнародного права сформувалися давно і чітко регламентують природні права. Зокрема, особи з інвалідністю внаслідок війни мають право на гарантії, що передбачені Загальною декларацією прав людини, Міжнародним пактом про громадянські і політичні права, Міжнародним пактом про економічні, соціальні й культурні права.

Ми вважаємо, що запровадження додаткового факультативного протоколу до Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю є необхідним кроком, зумовленим новими реаліями війни. Існуючий Факультативний протокол, який дозволяє подавати скарги до Комітету з прав осіб з інвалідністю є важливим, але не містить достатньо чітких та спеціалізованих механізмів для захисту прав осіб з інвалідністю в умовах, коли держави-учасниці порушують Конвенцію саме у контексті збройної агресії, окупації та бойових дій. Новий додатковий факультативний протокол має бути сфокусований на забезпеченні захисту прав осіб з інвалідністю в умовах збройних конфліктів та стане новий інструментом для гуманітарного права.

Загалом міжнародні стандарти соціального захисту осіб з інвалідністю пройшли тривалий шлях розвитку. У даний час міжнародне регулювання соціально-правового захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни здійснюється актами міжнародного права, які відзначаються загальністю та універсальністю. Однак загальність та універсальність правових вимог міжнародних стандартів соціально-правового захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни не є їх недоліком, а означає їх всеосяжний та всеохоплюючий характер, що вимагає від держав належної їх конкретизації у національному законодавстві. Міжнародні стандарти соціально-правового захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни є різновидом міжнародних стандартів прав людини, оскільки стосуються певної соціальної групи людей, в конкретному випадку уразливої – людей з інвалідністю внаслідок війни. Вони містять в собі основні права людини,

визначені універсальними та регіональними міжнародно-правовими актами з урахуванням специфіки їх здійснення через призму інвалідності внаслідок війни.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ І

1. Питання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни є однією з найважливіших складових національної політики держави. Війна завжди призводить до масштабних людських втрат, серед яких особливо вразливою групою є ті, хто отримав інвалідність внаслідок бойових дій. Ці особи потребують реабілітації, а й комплексної соціальної підтримки, яка включає правові, матеріальні, соціальні та професійні гарантії. Забезпечення їхніх прав і потреб стає ключовим завданням держави, спрямованим на інтеграцію постраждалих у суспільство, відновлення їхньої здатності до самостійного життя та створення умов для повноцінної соціальної адаптації. Ефективна система соціального захисту таких осіб також є показником рівня гуманності та соціальної відповідальності держави.

2. Проаналізовано становлення законодавства щодо правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні. На основі викладеного аналізу можна чітко визначити декілька ключових етапів у розвитку цього законодавства, що відображають поступове вдосконалення правових механізмів підтримки осіб, які зазнали інвалідності внаслідок бойових дій. Кожен із цих етапів характеризується певними особливостями нормативно-правового забезпечення, змінами підходів до визначення прав осіб з інвалідністю та формуванням системи соціального захисту, що враховує як потреби громадян, так і соціальні та економічні реалії країни.

3. Аналіз законодавства свідчить, що впровадження Соціального кодексу України є більш далекоглядним рішенням для захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни, ніж створення окремого Кодексу України «Про захист державності, незалежності та статус захисників держави». Попри важливість останнього для підняття престижу захисників, саме формат Соціального кодексу здатен ліквідувати правову розрізненість та інтегрувати ветеранів у сучасну

державну систему підтримки. Це дозволяє замінити пострадянську систему формальних пільг на дієві механізми реабілітації та цифрових сервісів. На відміну від автономного Кодексу України «Про захист державності, незалежності та статус захисників держави», який може створювати юридичні колізії, Соціальний кодекс пропонує уніфікований фундамент, де потреби ветерана з інвалідністю стають частиною стійкої, людиноцентричної та фінансово прозорої системи загальнонаціонального захисту.

4. Детальне дослідження законодавчої бази дозволило простежити еволюцію підходів до правового забезпечення ветеранів війни та інших осіб, які отримали статус особи з інвалідністю внаслідок війни. Крім того, аналіз нормативно-правових актів дає змогу оцінити ефективність існуючих механізмів соціального захисту, визначити прогалини та запропонувати шляхи вдосконалення законодавства з урахуванням сучасних викликів та потреб суспільства.

5. Проведений аналіз теоретично-правового змісту поняття «соціальний захист осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні» дозволяє дійти висновку, що він охоплює комплекс правових, соціальних та економічних гарантій, спрямованих на забезпечення гідного рівня життя, соціальної інтеграції осіб, які отримали інвалідність у результаті участі у бойових діях. Соціальний захист у цьому контексті виступає як механізм реалізації державних зобов’язань перед громадянами, які зазнали особливих ризиків та втрат через війну.

6. Виявлено, що сучасне законодавство України визначає соціальний захист осіб з інвалідністю внаслідок війни як комплексну систему заходів, що включає медичну, соціальну, професійну та правову підтримку. Його зміст формується під впливом міжнародних стандартів прав людини, національних нормативно-правових актів та практичних потреб суспільства. Наукове осмислення цього поняття дозволяє не лише окреслити його структуру та основні елементи, а й забезпечує основу для подальшого вдосконалення законодавства та підвищення ефективності соціального захисту. Водночас, проведений аналіз підкреслює необхідність системного підходу до правового

регулювання та інтеграції соціальної політики з іншими сферами державної діяльності, що сприятиме комплексному вирішенню проблем осіб з інвалідністю внаслідок війни та підвищенню рівня їх соціальної адаптації.

7. Проаналізовано ключові аспекти змісту понять «соціальний захист», «соціальна підтримка» та «особа з інвалідністю», що дозволяє більш чітко окреслити коло правових та соціальних гарантій для вразливих категорій населення. Соціальний захист розглядається як система заходів держави та суспільства, спрямованих на забезпечення гідного рівня життя, відновлення або підтримку життєвих можливостей громадян, які опинилися у складних життєвих обставинах. Соціальна підтримка виступає інструментом реалізації цих заходів і включає допомогу, пільги, послуги та програми, що спрямовані на покращення соціального становища осіб, які потребують особливої уваги. Поняття «особа з інвалідністю» визначає категорію громадян, які через фізичні, психічні або соціальні обмеження потребують спеціальних умов для повноцінного життя і участі у суспільному житті. Проведений аналіз дозволяє сформувати цілісне розуміння цих термінів у контексті соціально-правового забезпечення, що є необхідною передумовою для ефективного формування політики соціального захисту та підтримки осіб з інвалідністю, у тому числі тих, які постраждали внаслідок війни.

8. Проаналізовано поняття «ветеран війни» як в Україні, так і в зарубіжних країнах, що дозволяє виокремити загальні та специфічні риси цього соціального статусу. В Україні ветераном війни вважається особа, яка брала участь у бойових діях, антитерористичних операціях або інших формах захисту держави, і зазнала фізичних, психологічних чи соціальних наслідків конфлікту. У зарубіжній практиці, визначення ветерана може включати не лише учасників бойових дій, а й осіб, залучених до миротворчих місій, військових операцій за кордоном або спеціальних служб, що підтримують безпеку держави. Порівняльний аналіз показує, що попри відмінності в законодавчих підходах та критеріїв відбору, основним акцентом у всіх країнах залишається забезпечення ветеранів соціально-правовими гарантіями, підтримка їхнього фізичного та

психологічного здоров’я, а також інтеграція у цивільне життя. Такий аналіз дозволяє окреслити універсальні принципи регулювання статусу ветеранів та використовувати міжнародний досвід для вдосконалення національної політики соціального захисту.

9. Проведений аналіз міжнародно-правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні дозволяє зробити низку важливих висновків щодо ролі міжнародних стандартів у формуванні національної політики соціальної підтримки. Міжнародні документи, такі як Конвенція про права осіб з інвалідністю, а також численні резолюції Генеральної Асамблеї ООН, Декларації та конвенції Ради Європи, визначають базові принципи захисту прав осіб з інвалідністю, серед яких – право на гідне життя, рівний доступ до медичної допомоги, освіти, працевлаштування та соціальної інтеграції.

Важливим аспектом є те, що міжнародне право не лише встановлює загальні стандарти, а й стимулює держави до адаптації власного законодавства та практик соціальної підтримки у відповідності з принципами рівності, недискримінації та доступності. Україна, імплементуючи ці міжнародні норми, отримує чіткі орієнтири для розвитку системи соціального захисту осіб, які отримали інвалідність внаслідок війни. Крім того, міжнародно-правове регулювання дозволяє порівнювати українську практику з міжнародними стандартами, визначати прогалини та напрямки удосконалення. Таким чином, міжнародно-правові норми виконують подвійну функцію: вони встановлюють загальні принципи та стандарти соціального захисту, а також формують правову базу для розвитку національного законодавства.

Розділ ІІ. ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ

2.1. Правовий порядок встановлення статусу особи з інвалідністю внаслідок війни в Україні

У результаті триваючих бойових дій кількість осіб з інвалідністю зростає, і практично всі вони потребують важкої та довготривалої реабілітації. Усе це актуалізує вивчення правового порядку встановлення статусу особи з інвалідністю внаслідок війни в Україні.

Вивченням статусу осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні займалася низка вітчизняних вчених, серед яких: Варгуляк О., Ілляшенко О., Сухомлин Ю., Трюхан О. та інші. Проте питання правового порядку встановлення статусу особи з інвалідністю внаслідок війни в Україні у вітчизняній правовій доктрині аналізовано досить обмежено, що не сприяло формуванню інноваційних доктринальних підходів.

Особи, які отримали інвалідність внаслідок поранень, контузій, каліцтв або захворювань під час воєнних дій, мають право на отримання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни. Порядок надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам визначається Кабінетом Міністрів України. Так, відповідно до положень «Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх проведення, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв’язку з військовою агресією російської федерації проти України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2015 р. № 685» [23], який визначає процедуру «надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали

інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх проведення, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, для надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни».

Постанова Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 року № 306 «Деякі питання встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я» [99], цей нормативно-правовий акт є чинним і має важливе значення для системи соціального захисту в Україні.

Ключове спрямування зазначеного нормативно-правового акта полягає у регламентації чіткого алгоритму встановлення причинно-наслідкового зв'язку між інвалідністю та пораненнями, що стали наслідком війни. Документ деталізує процесуальні аспекти підтвердження такого зв'язку та вичерпний перелік документації, необхідної для верифікації обставин травмування [99].

До початку системної трансформації інституту медико-соціальної експертизи засадничим актом у сфері визначення статусу особи з інвалідністю внаслідок війни слугувала Постанова Кабінету Міністрів України № 1317 від 03 грудня 2009 року [100]. Довгий час МСЕК виступали центральним елементом цієї системи, де процедура передбачала обов'язковий етап лікування у закладах охорони здоров'я з подальшим направленням справи ЛКК на розгляд експертів. Висновок МСЕК був правовстановлюючим фактором для отримання пенсій та пільг. Однак через інституційну застарілість та неефективність система зазнала реформування, внаслідок чого Постанова № 1317 втратила чинність з 1 січня 2025 року [100].

З 1 січня 2025 року розпочалася реформа МСЕК. Новий процес називається «Оцінювання повсякденного функціонування особи». Він відбувається безпосередньо в закладах охорони здоров'я і проводиться експертними

командами. Метою реформи було уніфікувати процес оцінювання, зробивши його швидшим та доступнішим для всіх громадян. У новій системі пацієнт може пройти оцінювання в будь-якому закладі охорони здоров'я, незалежно від місця проживання, що значно спрощує доступ до послуги. Всі документи ведуться виключно в електронній формі, а для пацієнтів з тяжкими захворюваннями передбачено заочне та дистанційне оцінювання, що дозволяє отримати рішення без необхідності відвідувати заклад особисто. Рішення приймають експертні команди лікарів-практиків у багатопрофільних медичних закладах, що забезпечує комплексний підхід та високу якість оцінки.

Нова система оцінювання повсякденного функціонування враховуватиме принципи Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я, що передбачає розгляд не лише медичних аспектів, але й соціальних факторів, впливу середовища та бар'єрів. Такий підхід сприяє індивідуалізації підтримки, підвищує її ефективність і допомагає створювати умови для максимально можливої незалежності та активності людини.

Життєдіяльність охоплює діяльність людини, включно з самообслуговуванням, пересуванням, орієнтацією, спілкуванням, контролем поведінки, здобуттям освіти та трудовою діяльністю, і відображає здатність людини жити повноцінним життям та взаємодіяти із суспільством. Обмеження життєдіяльності виникають через порушення функцій організму або вплив зовнішніх факторів, що ускладнюють виконання повсякденних завдань або обмежують участь у житті суспільства на рівні з іншими людьми. Повсякденне функціонування визначає здатність людини виконувати звичні завдання, такі як особиста гігієна, пересування, робота, навчання та взаємодія з іншими, відповідно до її стану здоров'я. Компенсатори обмежень життєдіяльності - це засоби, вироби, послуги або пільги, які допомагають людині адаптуватися до обмежень; у медичній сфері до них належать лікарські засоби та медичні вироби.

Міжнародна класифікація функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я, розроблена Всесвітньою організацією охорони здоров'я, є універсальним інструментом оцінки функціонування людини у взаємодії із

середовищем, що дозволяє враховувати медичні та соціальні аспекти впливу стану здоров'я на життєдіяльність. Основними принципами є фокус на активності та участі, врахування контекстуальних факторів, що можуть сприяти або перешкоджати функціонуванню людини, а також універсальність і нейтральність, що забезпечує рівноправний підхід до оцінювання незалежно від діагнозу, віку чи культурного середовища. Впровадження Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я у новій системі оцінювання передбачає індивідуалізований підхід, аналіз бар'єрів і підтримки, а також комплексне оцінювання активності та участі, що дає змогу створити систему підтримки, яка відповідає реальним потребам людей і підвищує їхню якість життя [101].

Оцінювання життєдіяльності проводиться на основі ключових категорій. До них належать самообслуговування, пересування, орієнтація, спілкування, контроль за поведінкою, здобуття освіти та трудова діяльність. Залежно від ступеня обмежень виділяють легкий, помірний, виражений та серйозний рівні, що відображають потребу людини у сторонній допомозі або використанні спеціальних засобів. Наприклад, у самообслуговуванні легкий ступінь передбачає мінімальну допомогу, помірний - регулярну, виражений - кількаразову на день, а серйозний - повну залежність. Аналогічно визначаються ступені обмежень у пересуванні, орієнтації, спілкуванні, контролі за поведінкою, навчанні та трудовій діяльності.

Сучасна система визначення інвалідності в Україні, яка поділяє людей на I, II та III групи, часто критикується за її застарілість і недостатню ефективність. Вона зосереджена на ступені втрати працездатності, а не на індивідуальних потребах людини та її обмеженнях у життєдіяльності. Це призводить до того, що люди з різними потребами отримують однакові послуги та пільги, а ті, хто їх дійсно потребує, залишаються без належної підтримки. Замість традиційного поділу на групи, вважаємо за потрібне запропонувати класифікацію, що базується на функціональних обмеженнях та індивідуальних потребах. Вона буде

зосереджена не на діагнозі, а на тому, як стан здоров'я впливає на повсякденне життя людини.

Базуючись на принципах німецької системи визначення інвалідності (Grad der Behinderung, GdB) [102], яка використовує відсоткову шкалу, в Україні доцільно замінити чинні I, II та III групи інвалідності п'ятьма функціональними ступенями порушення життєдіяльності та втрати працездатності. Цей підхід забезпечить більш справедливу та гнучку оцінку реальних потреб та обмежень особи, фокусуючись на її функціональності та потенціалі до інтеграції, а не лише на медичному діагнозі.

Пропонується запровадити такі п'ять ступенів порушення:

I ступінь: Включає осіб з незначними функціональними обмеженнями, які не суттєво впливають на їхню здатність до професійної діяльності. Метою цього ступеня є забезпечення адаптації робочого місця.

II ступінь: Стосується осіб із помірними порушеннями, здатність яких до праці у звичайних умовах обмежена. Вони потребують часткової зайнятості або гнучкого графіка та мають право на пільги у сфері праці та освіти.

III ступінь: Призначається особам зі значними порушеннями, які суттєво обмежують їхню професійну діяльність та вимагають значних пристосувань на робочому місці. Пріоритет у професійній перепідготовці таких працівників та мотиваційними заходами для роботодавців, які їх наймають.

IV ступінь: Характеризується тяжкими порушеннями та значною втратою самостійності, що передбачає постійну потребу у допомозі чи супроводі. Метою цього ступеня є забезпечення інтенсивної реабілітації та гарантована фінансова допомога.

V ступінь: Включає осіб із максимально вираженими порушеннями, повною залежністю від сторонньої допомоги та, як правило, повною непрацездатністю. Цей ступінь вимагає повного державно-соціального захисту.

На нашу думку, така система оптимізує розподіл ресурсів. Замість того, щоб витрачати кошти на універсальні, але часто неефективні пільги, держава може спрямовувати їх на адресну підтримку, яка справді покращує якість життя людей. Це дозволить зробити систему більш справедливою та ефективною.

Реабілітаційний потенціал людини визначає її здатність відновлювати функціональні можливості, адаптуватися до обмежень та інтегруватися у соціальне життя [101]. Оцінка цього потенціалу проводиться на біологічному рівні (фізичні можливості організму та стан здоров'я), соціальному рівні (повернення до активного життя, участь у соціальних заходах, подолання бар'єрів) та психологічному рівні (мотивація, адаптація до змін, емоційна стійкість, підтримка сім'ї та громади). Це дозволяє адаптувати реабілітаційні заходи під конкретні потреби людини та забезпечити її максимально можливу незалежність і якість життя.

Водночас успішна реалізація цифрових механізмів потребує ретельної підготовки медичного персоналу та громадян. Міжнародний досвід показує, що впровадження електронних систем нерідко супроводжується технічними збоями, складнощами адаптації та недостатньою інформованістю користувачів. У цьому контексті особливу роль грає організація навчання фахівців та розробка програм підтримки громадян, включаючи онлайн-консультації та спеціалізовані послуги зворотного зв'язку. Реформа системи медико-соціальної експертизи є стратегічно значимий етап у розвитку соціальної політики держави. Вона спрямована на усунення бюрократичних бар'єрів, підвищення прозорості експертних рішень та врахування індивідуальних потреб осіб з інвалідністю.

Процедура надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни передбачає подання заяви до місцевого структурного підрозділу з питань ветеранської політики за місцем задекларованого або фактичного проживання заявника, зокрема для внутрішньо переміщених осіб. Заява може подаватися як у паперовій формі, безпосередньо або поштою, так і в електронній формі через Портал Дія або через Реєстр, причому для електронного подання необхідна ідентифікація особи та накладення кваліфікованого або удосконаленого

електронного підпису адміністратором центру. При поданні заяви електронним шляхом відомості підтверджуються через державні реєстри, зокрема демографічний, платників податків, соціальної сфери, внутрішньо переміщених осіб та судових рішень. У разі виявлення неповних або некоректних даних формування заяви припиняється, і можна подати лише одну заяву в електронній формі. Після накладення електронного підпису та печатки заяву передають для опрацювання до місцевого підрозділу. Паперова заява подається за встановленою формою, з пред'явленням паспорта та документа про реєстраційний номер платника податків. У разі надсилання поштою додаються копії документів. Працівник підрозділу або адміністратор центру може оформити електронну версію заяви для перевірки та підписання. Відмова у наданні статусу може відбуватися через відсутність документів, подання неправдивих даних, підробки, наявність обвинувального вироку за тяжкі злочини під час участі у військових операціях, або якщо інвалідність не пов'язана з участю у війні. Рішення може бути оскаржене адміністративно або в суді [103].

Так, згідно п. 3 Постанови Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 №1338 «Деякі питання запровадження оцінювання повсякденного функціонування особи» [104] «документи, рішення, прийняті медико-соціальною експертною комісією, документи, видані на підставі цих рішень, є чинними, прирівнюються до рішень експертних команд, документів, виданих на підставі рішень експертних команд (у тому числі витягів з рішень), та продовжують бути підставами для оформлення або продовження надання особам з інвалідністю статусів, пільг, пенсій, допомог, компенсацій, надбавок, інших соціальних гарантій тощо, у тому числі для цілей», визначених у Законах України від 25 березня 1992 № 2232-XII «Про військовий обов'язок та військову службу» [105] та від 21 жовтня 1993 № 3543-XII «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [106].

Встановлення відповідних статусів, таких як особа з інвалідністю внаслідок війни, передбачене законодавством не лише для військових, але й для

цивільних осіб, що є цілком виправданим. Тому значна частина цивільного населення може отримати інвалідність безпосередньо внаслідок збройної агресії. Отже, війна зачіпає не лише військовослужбовців, але й мирних жителів, багато з яких зазнають травм і каліцтв, що призводять до інвалідності через бойові дії та бомбардування.

Цивільні особи, які зазнали тяжких вогнепальних чи мінно-вибухових поранень через обстріли та дії агресора, мають право на отримання статусу особи з інвалідністю. Для запуску процедури оформлення документів достатньо перебувати на лікуванні в будь-якому державному закладі охорони здоров'я на підконтрольній території України [107]. Таку інвалідність встановлюють безстроково відповідно до ст. 7 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [18]. Процедура направлення регулюється правилами, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 року №1338 «Деякі питання запровадження оцінювання повсякденного функціонування особи» [108]. Документ визначає перелік діагнозів і медичних втручань, які є підставою для направлення, а також стандартизовані підходи до оцінювання, що мінімізує неоднозначність або суб'єктивність рішень. Перший етап - лікар формує направлення та передає його до обраного разом з людиною закладу охорони здоров'я, в якому працюють експертні команди. Другий етап - отримане в електронній системі направлення перевіряється на коректність формування і наявність необхідних документів адміністратором закладу і приймається до розгляду або повертається на доопрацювання лікуючому лікарю, з відповідними коментарями. У разі прийняття - експертна команда у визначений системою відповідно до розкладу час отримає доступ до документів. До складу команди входять фахівці, які аналізують інформацію та визначають ступінь функціональних обмежень. Третій етап - ухвалення рішення та надання рекомендацій. Після аналізу отриманих даних експертна команда ухвалює рішення про ступінь функціональних обмежень особи. Висновок містить рекомендації щодо подальших дій, зокрема: призначення реабілітаційних

заходів; встановлення інвалідності та її причини, час настання інвалідності; потребу інших форм соціальної підтримки [109].

Згідно з абзацом третім пункту 1.2 глави 1 розділу І наказу Міністерства Оборони України «Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України» [110] № 402 від 14 серпня 2008, «військово-лікарська експертиза - це: медичний огляд призовників; військовослужбовців та членів їхніх сімей (крім членів сімей військовослужбовців, які проходять базову військову службу); військовозобов'язаних, резервістів (кандидатів у резервісти); громадян, які приймаються на військову службу за контрактом; кандидатів на навчання у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти та закладах фахової передвищої військової освіти, ліцеїстів військових (військово-морських, військово-спортивних) ліцеїв (далі - ліцеїсти); осіб, звільнених з військової служби [110].

У разі відмови у наданні статусу особи з інвалідністю внаслідок війни рішення можна оскаржити. Для цього необхідно подати письмову заяву про його перегляд до органу, який ухвалив відповідне рішення. Крім того, є можливість звернутися до суду з позовом, в якому слід обґрунтувати порушення своїх прав. Важливо відзначити, що українські суди, здебільшого, відповідні позови задовольняють. Принаймні позитивні рішення складають більшу частину у судовій практиці з розгляду таких категорій справ.

Так, по справі № 320/16331/21 від 11.02.2022 року [111] за позовом до Управління соціального захисту населення Броварської районної державної адміністрації Київської області, позивач проходив військову службу та є ветераном військової служби, що підтверджується посвідченням. Згідно з витягом з протоколу засідання Центральної військово-лікарської комісії по встановленню причинного зв'язку захворювань, поранень, контузій, травм, каліцтв, травма пов'язана з виконанням обов'язків військової служби. Відповідно до довідки МСЕК позивачу з 07.12.2017 року довічно встановлено ІІ групу інвалідності, причина інвалідності – травма, пов'язана з виконанням

обов’язків військової служби. Так, 30.11.2021 року позивач звернувся з заявою до начальника Управління соціального захисту населення, в якій просить встановити статус особи з інвалідністю внаслідок війни та видати йому відповідне посвідчення. Проте листом від 03.12.2021 року Управління соціального захисту населення повідомило, що згідно з наданими документами підстав для встановлення статусу особи з інвалідністю внаслідок війни відповідно до п. 1 ст. 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 року немає. Окрім цього, у листі відповідач зазначив, що у наданих на розгляд документах відсутнє підтвердження, що позивач брав участь у захисті Батьківщини чи у бойових діях на території інших держав. Вважаючи відмову відповідача протиправною, позивач звернувся до суду за захистом свого порушеного права. Надаючи правову оцінку відносинам, які виникли між сторонами, суд не погоджується з позицією відповідача та вважає, що всі обставини підтверджують: виявлена у позивача травма пов’язана з виконанням обов’язків військової служби. Суд дійшов висновку, що відмова відповідача у встановленні позивачу статусу особи з інвалідністю внаслідок війни та видачі відповідного посвідчення є необґрунтованою й такою, що порушує його право на одержання вказаного статусу та пов’язаного з ним соціального захисту. Суд визнав протиправною відмову, викладену у листі Управління соціального захисту населення від 03.12.2021 року та вирішив позов задовольнити.

У справі №380/6227/24 від 26 березня 2024 року [112] Львівський окружний адміністративний суд дійшов висновку, що відмова відповідача у продовженні строку дії посвідчення особи з інвалідністю внаслідок війни є необґрунтованою й такою, що порушує право позивача на одержання вказаного статусу та пов`язаного з ним соціального захисту. Даючи оцінку поведінці відповідача, яка зумовила звернення позивача до суду з даним позовом, суд дійшов висновку, що відмова у продовженні позивачу з 01.03.2024 статусу «особи з інвалідністю внаслідок війни» та відповідного посвідчення свідчить про бездіяльність відповідача, яка не відповідає визначеним частиною другою статті

2 КАС України критеріям поведінки відповідача у спірних правовідносинах, тому таку бездіяльність слід визнати протиправною, задовольнивши першу позовну вимогу.

У справі № 120/1442/24 від 10 липня 2024 року [113] Вінницький окружний адміністративний суд, розглянувши у письмовому порядку за правилами спрощеного позовного провадження адміністративну справу за позовом ОСОБА_1 до Управління соціального захисту населення Жмеринської районної державної адміністрації Вінницької області про визнання протиправним рішення, зобов`язання вчинити дії, вирішив Визнати протиправними дії Управління соціального захисту населення Жмеринської районної державної адміністрації Вінницької області щодо відмови у встановленні ОСОБА_1 статусу особи з інвалідністю внаслідок війни та видачі посвідчення, а також зобов`язати Управління соціального захисту населення Жмеринської районної державної адміністрації Вінницької області встановити ОСОБА_1 статус особи з інвалідністю внаслідок війни з видачею відповідного посвідчення.

Житомирський окружний адміністративний суд, розглянувши у письмовому провадженні адміністративну справу за позовом ОСОБА_1 до Головного управління Пенсійного фонду України в Житомирській області про визнання дій протиправними, стягнення коштів, у справі № 240/4222/24 від 07 січня 2025 року [114], вирішив визнати протиправними дії Головного управління Пенсійного фонду України в Житомирській області щодо виплати щорічної разової грошової допомоги до Дня Незалежності України за 2023 рік ОСОБА_1, як особі з інвалідністю внаслідок війни ІІІ групи у меншому розмірі, ніж передбачено статтею 13 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Зобов`язати Головне управління Пенсійного фонду України в Житомирській області здійснити перерахунок та виплату ОСОБА_1 щорічної разової грошової допомоги до Дня Незалежності за 2023 рік, як особі з інвалідністю внаслідок війни ІІІ групи, відповідно до ст.13 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», у розмірі семи мінімальних пенсій за віком, з урахуванням попередньо виплачених сум.

Київський окружний адміністративний суд, розглянувши у місті Києві в порядку письмового провадження за правилами спрощеного позовного провадження адміністративну справу № 320/14202/23 від 28 серпня 2024 року [115] за позовом ОСОБА_1 до Управління соціального забезпечення населення Бучанського району Київської області про визнання дій протиправними та зобов`язання вчинити певні дії, ухвалив рішення визнати неправомірною відмову Управління соціального забезпечення населення Бучанського району Київської області щодо видачі ОСОБА_1 посвідчення інваліда війни 2 групи. Зобов`язати Управління соціального забезпечення населення Бучанського району Київської області встановити ОСОБА_1 статус інваліда війни II групи та видати посвідчення інваліда війни II групи відповідно до пункту 11 частини 2 статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Однак існують і приклади з негативною судовою практикою з цього приводу. Так, у справі № 240/6317/24 від 11 червня 2024 року [116] Житомирський окружний адміністративний суд дійшов до висновку, що позов необґрунтований, тому у його задоволенні слід відмовити. як встановлено із матеріалів справи, 12.09.2017 під час виконання обов`язків військової служби (здійснення стрибка з парашутом) позивач отримав травму, пов`язану з виконанням обов`язків військової служби, що підтверджується довідкою про обставини травми №185 від 06.10.2017 та протоколом військово-лікарської комісії №1069 від 08.06.2022. Відповідно до свідоцтва про хворобу №489 від 07.03.2018 у пункті 12 (Діагноз і постанова ВЛК про причинний зв’язок захворювання і поранення, травми, контузії, каліцтва) якого за результатами медичного огляду ОСОБА_1 комісія дійшла висновку: наслідки компресійного перелому (12.09.2017) хребта у вигляді клиновидної деформації I (перша) ступінь Th7, Th8, L1 хребців, посттравматичного поширеного міжхребцевого остеохондрозу шийного, грудного та поперекового відділів хребта з больовим синдромом з незначним порушенням функції - Травма, ТАК, пов’язана з виконанням обов’язків військової служби. Аналогічні висновки військово-

лікарською комісією викладено в свідоцтві про хворобу №1305 від 11.06.2019 та №964 від 11.06.2021. Тобто, відповідно до вищезазначеного, причинний зв`язок інвалідності позивача (травма, пов'язана з виконанням обов`язків військової служби в 2017 році) свідчить про одержання травми в період фактичного виконання службових обов'язків під час проходження військової служби в частині, яка не входила до складу діючої армії. Таким чином, оскільки травма, яку отримав позивач та внаслідок якої встановлено інвалідність, не пов'язана із участю позивача у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав, суд дійшов висновку про відсутність правових підстав для надання позивачу статуту особи з інвалідністю внаслідок війни.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що на період дії воєнного стану порядок надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни суттєво спрощено. Правовий порядок встановлення статусу особи з інвалідністю внаслідок війни в Україні ґрунтується на комплексі норм законодавства та сучасних механізмів оцінки стану здоров'я і функціонування людини. Його особливістю є поєднання медичної складової (визначення інвалідності за результатами експертних команд оцінки повсякденного функціонування) та правової процедури (підтвердження причинного зв'язку між ушкодженням здоров'я та воєнними діями). Це дозволяє гарантувати постраждалим особам не лише юридичне визнання їхнього статусу, а й забезпечення системою державних соціальних гарантій. Проведене дослідження судової практики засвідчило, що нерідко виникають спори щодо підтвердження причинного зв'язку між ушкодженням здоров'я та війною, визнання документів з районів активних бойових дій, а також правильності оформлення рішень експертних органів. Суди здебільшого стають на бік заявників, наголошуючи на пріоритеті права людини на соціальний захист та необхідності тлумачити норми законодавства з урахуванням гуманістичних і конституційних принципів. Це підтверджує важливість подальшого вдосконалення правових процедур, підвищення якості доказової бази та узгодженості дій медичних, адміністративних і судових органів. Отже, правовий порядок встановлення статусу осіб з інвалідністю

внаслідок війни в Україні поступово наближається до європейських стандартів, однак потребує подальшої адаптації з урахуванням масштабних викликів, спричинених повномасштабною агресією, та забезпечення максимальної доступності й прозорості для всіх постраждалих.

2.2. Правові гарантії соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні

Актуальність дослідження правових гарантій соціального захисту полягає у тому, що вони є не лише механізмом компенсації завданих війною втрат, а й важливим чинником формування соціальної справедливості та зміцнення довіри до держави. Ефективність правових механізмів у цій сфері визначає рівень соціальної стабільності, впливає на процеси реабілітації ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни, а також на перспективи післявоєнного відновлення суспільства.

В умовах війни необхідно розробити ефективний механізм адаптації соціальної політики, яка орієнтована на довгострокову підтримку осіб з інвалідністю внаслідок війни як повноцінних учасників суспільно-економічного життя.

Питання суті соціальних відносин, принципів та механізмів соціального захисту, в силу їх суспільної значущості, завжди перебували у полі зору вчених, представників різних галузей знань. Зокрема, автори Колосок А., Цимбалюк І. досліджували соціальний захист осіб з інвалідністю внаслідок війни та пропонували практичні рекомендації щодо їх соціально-економічної реінтеграції у цивільне суспільство. Автори аналізували нормативно-правову базу, порівнювали рівень підтримки ветеранів в Україні та країнах НАТО [117].

Система соціального захисту в Україні базується на чіткому розмежуванні, але нерозривному зв'язку двох ключових понять: державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії. Ці категорії, визначені Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05 жовтня 2000 № 2017-III [118], є «фундаментом для забезпечення конституційного права громадян на достатній життєвий рівень». Відповідно до абзацу другого статті 1

закону, «державні соціальні стандарти - встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій» [118].

Відповідно до абзацу третього статті 1 зазначеного вище закону, «державні соціальні гарантії - встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, встановлені законами пільги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму» [118].

Таким чином, соціальні стандарти є теоретичною основою і критерієм гідного життя, а соціальні гарантії — їхньою практичною, обов'язковою фінансовою реалізацією. Це динамічна система: зі зміною економічних умов і соціальних потреб суспільства переглядаються, і стандарти (нормативи споживання), і, як наслідок, відповідно коригуються державні гарантії (мінімальні виплати).

Сучасні тенденції соціального захисту військовослужбовців, ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни в умовах триваючої збройної агресії проти України розглядаються в працях Костюк В., Осіпова А., Непочатенко З. Автори наголошують на необхідності комплексного підходу до формування державної політики, що має включати матеріальні, правові, психологічні, освітні та професійні компоненти [119]. Тож, формування цивілізованої, гуманістично-спрямованої державної соціальної політики щодо підтримки осіб з інвалідністю внаслідок війни, є основою механізму реалізації системи соціально-захисних гарантій на яких базується правове регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні.

Термін «гарантія» походить від французького «garantie», що в перекладі означає «порука, умова, яка що-небудь забезпечує, забезпечення»; або від «garantir» – забезпечувати [120].

Соціальні відносини, принципи соціального захисту у суспільній свідомості безпосередньо пов'язані з уявленнями про соціальну рівність,

соціальну справедливість. Дані уявлення є елементом культури, вони дуже міцно увійшли до свідомості людей і значною мірою впливають на їхню безпосередню поведінку в реальних відносинах.

Пільги слід відрізняти і від поняття «гарантії», під якими розуміють систему юридичних, економічних, організаційних, моральних, політичних умов, передумов, способів, засобів, що створюють рівні можливості для особистості в реалізації її інтересів, прав і свобод. Категорія «гарантії» ширше за своїм обсягом від категорії «пільги», оскільки включає в себе крім пільг інші юридичні засоби: покарання, заборони, обов'язки, заохочення, засоби профілактики правопорушень, різні форми нагляду, контролю та ін [121].

Розділ ІІІ Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [9] закріплює пільги ветеранам війни та гарантії їх соціального захисту. У цьому розділі визначено систему державних соціальних гарантій, спрямованих на забезпечення належних умов життя, медичного обслуговування, санаторно-курортного лікування, житлового забезпечення та інших соціальних потреб осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Насамперед слід відзначити сферу медичного забезпечення, яка має базове значення для цієї категорії осіб. Особи з інвалідністю внаслідок війни отримують право на безоплатне медичне обслуговування в державних і комунальних закладах охорони здоров'я, що включає широкий спектр медичних послуг: від амбулаторного лікування до стаціонарної допомоги у спеціалізованих лікарнях. Важливим є і першочергове обслуговування осіб з інвалідністю внаслідок війни у медичних установах, яке забезпечує їхній швидкий доступ до лікарів і лікувальних процедур. Закон також гарантує пільгове чи безоплатне отримання необхідних лікарських засобів, що особливо актуально для осіб з інвалідністю, які часто потребують постійної медикаментозної підтримки. Окрім цього, особи з інвалідністю внаслідок війни забезпечуються протезно-ортопедичними виробами, слуховими апаратами, спеціальними засобами пересування та іншими засобами реабілітації, що сприяє їхній адаптації до умов життя після втрати здоров'я [122]. Ще однією важливою гарантією є безоплатне зубопротезування,

яке здійснюється в державних закладах охорони здоров'я за рахунок коштів місцевих органів влади. Виняток становить протезування з використанням дорогоцінних металів.

МОЗ разом із НСЗУ запустило пілотний проєкт «Зубопротезування окремих категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України». У межах програми пацієнт може скористатися послугою один раз на рік. Для участі необхідно отримати направлення від стоматолога та подати заяву з пакетом документів до законтрактованого закладу [123].

Ветерани, особливо ті, хто отримав травми під час бойових дій, забезпечуються безкоштовним протезуванням та допоміжними засобами реабілітації (протези, ортези, слухові апарати тощо) відповідно до Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [18]. Ветерани (особи з інвалідністю внаслідок війни) мають право на безоплатну психологічну допомогу, що включає психотерапію, консультації та кризову підтримку. Надання послуг регулюється Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб» від 29 листопада 2022 року № 1338 [124] і реалізується через державні та приватні установи, які мають відповідні договори з Національною службою здоров'я України.

Право на безплатне отримання лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів для певних категорій населення в Україні регулюється Постановою Кабінету Міністрів України «Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань» від 17 серпня 1998 р. № 1303 [125]. Відпуск лікарських засобів здійснюється аптеками на підставі рецептів, виписаних лікарями лікувально-профілактичних закладів за місцем проживання пільгових категорій громадян, за наявності посвідчення, що підтверджує право на пільгу.

Гарантії також поширюються на сферу транспортного забезпечення. Особи з інвалідністю внаслідок війни мають право на безоплатний проїзд міським і приміським транспортом, а також на пільгові умови користування міжміським транспортом залізничного, автомобільного та авіаційного сполучення. Це право має особливе значення для підтримання мобільності осіб з інвалідністю внаслідок війни, їхньої можливості брати участь у суспільному житті, підтримувати родинні й соціальні зв'язки, а також здійснювати необхідні поїздки для лікування чи реабілітації [126].

Варто наголосити і на податкових пільгах, які передбачені законодавством для осіб з інвалідністю внаслідок війни. Вони включають зменшення або повне звільнення від окремих податків і зборів, що дозволяє покращити їхнє фінансове становище [127].

Окрему категорію складають пільги із земельного податку. Для отримання пільги варто подати заяву до контролюючого органу (податкової) з підтверджуючими документами. Для учасника бойових дій головним документом є посвідчення УБД, посвідчення інваліда війни або члена сім'ї учасника бойових дій. Заява подається до податкової за місцезнаходженням земельної ділянки. Крім того, положення Податкового кодексу України встановлюють звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з ввезення на митну територію України та постачання на митній території України шоломів, бронежилетів та інших спецзасобів захисту, оптичних приладів для зброї, а також ліків і медикаментів. Водночас для військовослужбовців, які до призову на військову службу були фізичними особами-підприємцями, передбачені податкові пільги у вигляді звільнення від обов'язку нарахування, сплати та подання податкової звітності з податку на доходи фізичних осіб та єдиного податку. Таким чином, система податкових і фінансових пільг для учасників бойових дій охоплює різні напрями - від судових зборів і військового збору до земельного податку, ПДВ та спеціальних умов для підприємців, що дозволяє значно полегшити їхнє фінансове навантаження та підтримати у складних соціально-економічних умовах [128].

Надання переважного права на вступ до закладів вищої, фахової передвищої освіти – пільга, яка надає підтримку у здобутті вищої освіти та реалізується у вигляді спеціальних умов під час вступу до закладів вищої, фахової передвищої освіти. Серед спеціальних умов участі в конкурсному відборі на здобуття вищої освіти визначено, що: особи з інвалідністю внаслідок війни можуть проходити вступні випробування у формі співбесіди; учасники бойових дій, у тому числі ті з них, які нині проходять військову службу в порядку, визначеному відповідними положеннями про проходження військової служби громадянами України (крім військовослужбовців строкової служби) та постраждалі учасники революції Гідності можуть проходити вступні випробування у формі вступних іспитів (замість зовнішнього незалежного оцінювання) та в разі отримання кількості балів за кожний з іспитів не менше ніж встановлений закладом вищої освіти мінімальний рівень, допускаються до участі в конкурсному відборі [129]. Згідно зі статтею 44 Закону України «Про вищу освіту» [130], учасники бойових дій та діти учасників бойових дій мають право на переважне право на вступ до закладів вищої та фахової передвищої освіти. Це право надається у вигляді квот на місця державного замовлення, що визначаються для зазначених категорій осіб. Для реалізації цього права необхідно подати відповідні посвідчення або довідки, що підтверджують статус учасника бойових дій чи дитини учасника бойових дій. У разі відсутності посвідчення, можна надати довідку про участь особи у заходах із забезпечення національної безпеки та оборони, відсічі та стримування збройної агресії. Ці положення сприяють забезпеченню рівного доступу до вищої освіти для осіб, які брали участь у бойових діях, та їхніх дітей.

Психологічне здоров’я - важлива складова відновлення та повернення до цивільного життя. Міністерство у справах ветеранів України розбудовує систему надання безоплатної психологічної допомоги ветеранам війни (особам з інвалідністю внаслідок війни), членам їхніх сімей, родинам полеглих Захисників і Захисниць. Програма передбачає трирівневу систему допомоги, яка охоплює соціально-психологічну підтримку, спеціалізовану психологічну допомогу та комплексну медико-психологічну реабілітацію. Мінветеранів оплачує вартість

наданих послуг. Психологічна допомога може надаватися у зручному для отримувача форматі: стаціонарно, амбулаторно або дистанційно [131].

Ветеранський спорт в Україні є важливою складовою системи соціальної підтримки ветеранів війни (осіб з інвалідністю внаслідок війни). Його основна мета — сприяти фізичному відновленню, психологічній реабілітації та соціальній інтеграції ветеранів (осіб з інвалідністю внаслідок війни), а також підтримувати їхній активний спосіб життя після повернення до цивільного життя. Програма доступна для учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни, які мають код платника податків і підтверджений статус у Єдиному державному реєстрі ветеранів війни [132].

Право на безоплатний проїзд також є важливою соціальною гарантією. Законодавство передбачає безкоштовне користування міським транспортом, а також міжміським, приміським, залізничним та водним транспортом за наявності відповідного посвідчення. Запровадження електронного квитка спростило порядок реалізації цієї пільги. Проїзд у маршрутних таксі можливий безкоштовно, якщо перевізник уклав договір із місцевою владою про компенсацію витрат. Згідно статті 37 Закону України «Про автомобільний транспорт» [133] від 5 квітня 2001 року № 2344-III «пільгові перевезення пасажирів, які відповідно до законодавства користуються такими правами, забезпечують автомобільні перевізники, які здійснюють перевезення пасажирів на автобусних маршрутах загального користування. Автомобільному перевізнику, який здійснює перевезення пасажирів на автобусних маршрутах загального користування, забороняється відмовлятися від пільгового перевезення, крім випадків, передбачених законом. Безпідставна відмова від пільгового перевезення тягне за собою відповідальність згідно із законом».

Забезпечення права на працевлаштування регулюється Законом України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року № 5067-VI [134], Законом України «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 23 вересня 1999 року № 1105-XI [135].

Аналізуючи проблематику вдосконалення працевлаштування осіб з інвалідністю, науковці Пилипенко П., Бурак В., Рим О. слушно наголошують: «Фундаментальною умовою реформування сфери зайнятості осіб з інвалідністю в Україні є докорінна зміна ідеологічного підходу… Практична реалізація цієї філософії потребує перегляду механізмів працевлаштування через запровадження диференційованого підходу, який би враховував як нозологію (специфіку захворювання) особи, так і її особисте бажання працювати» [136].

Забезпечення працевлаштування осіб з інвалідністю внаслідок війни є одним із ключових напрямів державної політики у сфері соціального захисту, оскільки воно безпосередньо впливає на рівень інтеграції колишніх військовослужбовців у цивільне життя та їхню соціально-економічну стабільність. Працевлаштування осіб з інвалідністю внаслідок війни має як економічний, так і соціально-психологічний вимір: воно дозволяє не лише забезпечити матеріальне благополуччя, а й сприяє відновленню почуття власної значущості, активної громадянської позиції та поверненню до повноцінної участі в житті суспільства. Важливим елементом є державні програми професійної адаптації, що реалізуються через центри зайнятості. Особи з інвалідністю внаслідок війни мають можливість безкоштовно здобувати нові спеціальності, проходити курси підвищення кваліфікації, користуватися програмами з перекваліфікації, орієнтованими на потреби сучасного ринку праці. Окрему увагу приділяють розвитку підприємницьких ініціатив: ветеранам надається підтримка у започаткуванні власної справи, доступ до пільгового кредитування та грантових програм [137].

Держава, у свою чергу, крім встановлення пільг та гарантій, застосовує різні правові стимули щодо роботодавців, що мають спонукати їх до найму осіб з інвалідністю внаслідок війни. Такі стимули, при цьому, відповідають загальнотеоретичному поділу на позитивні (заохочення) та негативні (покарання). На сьогодні більш ефективно розвинені стимули, орієнтовані саме на найм осіб з інвалідністю, частина з яких є ветеранами [137]. Існуюча на сьогодні система забезпечення працевлаштування осіб з інвалідністю внаслідок

війни досі залишається не достатньо ефективною. Водночас, за останні роки механізми адаптації значно розвинулися як на рівні держави, так і на рівні окремих підприємств, установ та організацій [137].

Беззаперечно обґрунтованою є позиція Бурака В., Ласько І., які підкреслюють, що: «Сучасна державна політика у сфері професійної орієнтації, навчання та працевлаштування вразливих категорій громадян вибудовується як адаптивна відповідь на динамічні виклики ринку праці… Держава не обмежується лише нормативним закріпленням прав, а впроваджує комплексний інструментарій підтримки громадян на всіх етапах їхньої трудової інтеграції. Ефективність системи забезпечується поєднанням ресурсів державного бюджету, фондів загальнообов'язкового соціального страхування та залученням благодійних коштів. Такий підхід дозволяє сформувати гнучкий та стійкий механізм соціального захисту» [138].

Основні проблеми осіб з інвалідністю внаслідок війни при працевлаштуванні, за результатами опитувань, залишаються по суті незмінними. Опитування Українського ветеранського фонду за січень-квітень 2023 року згрупувало їх у три узагальнені групи, з якими вважаємо за доцільне погодитися: «1. Небажання працедавців брати ветеранів на роботу. 2. Брак можливостей для перекваліфікації. 3. Особистісні зміни, через які проходять учасники бойових дій» [139].

Заслуговує на увагу думка Коваленка Р., який зазначає: «Щодо неузгодженості між законодавчими актами, як у випадку працевлаштування осіб з інвалідністю, ускладнюють реалізацію їх прав і створюють додаткові бар'єри для інтеграції в суспільство. Це приклад того, як множинність законів може призводити до плутанини і знижувати ефективність системи соціального захисту. Така ситуація підкреслює необхідність гармонізації законодавства для полегшення доступу осіб з інвалідністю до своїх прав і забезпечення чіткої та узгодженої правової бази. Недостатня гнучкість законодавства є значною проблемою, оскільки правові норми не завжди встигають адаптуватися до швидких змін у суспільстві та економіці. Це призводить до невідповідності між

законодавчою базою та реальними соціальними потребами, особливо в контексті нових форм зайнятості, таких як фріланс або гіг-економіка. У таких сферах працівники часто залишаються без належного соціального захисту, що вимагає швидкої адаптації законодавства для забезпечення прав і гарантій цих категорій працівників» [140]. Дійсно, для подолання цих бар'єрів важливо не лише вдосконалювати законодавство та розширювати спектр державних програм, але й формувати позитивне ставлення в суспільстві до осіб з інвалідністю внаслідок війни, як до цінних працівників. Значну роль у цьому процесі відіграють недержавні організації, ветеранські спільноти та міжнародні партнери, які створюють додаткові можливості для працевлаштування та підтримки професійного розвитку колишніх військових.

Сьогодні ринок праці очікує на повернення до цивільного життя за різними оцінками до 5 мільйонів ветеранів. Ці люди відзначатимуться професіоналізмом, отримають на службі нові корисні навички й можуть допомогти роботодавцям з подоланням дефіциту кадрів. Проте для цього держава, суспільні організації та бізнес мають вже зараз досліджувати можливі перепони, з якими зіштовхнуться ветерани, та якісно готуватися до розв'язання цих проблем [141].

Тому, 15 січня 2025 року Верховна Рада ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення права осіб з інвалідністю на працю» від 15 січня 2025 року № 4219-IX [142], який набуде чинності вже з 1 січня 2026 року. Законодавчі зміни запроваджують гнучкий механізм підтримки зайнятості осіб з інвалідністю, пропонуючи роботодавцям альтернативу замість звичних штрафів. Підприємства тепер можуть обирати: дотримуватися 4-відсоткової квоти на робочі місця, сплачувати знижений на 60% цільовий внесок або закуповувати товари у підприємств трудової інтеграції. Ці кошти акумулюватимуться у спеціальному державному фонді для фінансування соціальних і трудових прав осіб з інвалідністю. Важливою новацією є запровадження єдиної відповідальності за невиконання квот для всіх юридичних осіб, включаючи державні та комунальні установи. Також розширюється доступ до держслужби через спеціальні умови конкурсів

для кандидатів із порушеннями здоров'я. Крім того, запроваджується статус «підприємства трудової інтеграції» для організацій, де працює понад 50% осіб з інвалідністю; такий статус надає право на податкові пільги, дотації та безповоротну фінансову допомогу [143]. Також законом передбачені: пільговий розрахунок квоти (1 працівник з інвалідністю 1 групи зараховується як двоє); компенсацію роботодавцям у випадку зниженої продуктивності; розширення державної підтримки для бізнесів, що створюють робочі місця [144]. Головною новацією є нарахована зарплата кожного працівника з інвалідністю має перевищувати мінімальну зарплату у розрахунку за повністю відпрацьований календарний місяць. Тобто сьогодні до нормативу можна включити працівника з інвалідністю за основним місцем роботи, який взагалі не відпрацював місяць і нарахована зарплата дорівнює нулю. Або який працює з неповним робочим часом і сума нарахованого заробітку не дотягує до мінімальної зарплати. В будь-якому випадку зараз такий працівник буде зарахований до середньооблікової кількості штатних працівників і до нормативу як одна особа [145].

Розглядаючи проблеми соціально-економічної та освітньої реінтеграції ветеранів до ринку праці, Азьмук Н. наголошує: «Базовим засадничим елементом політики реінтеграції осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні має стати побудова комплексної, системної підтримки, що окрім виконання визначених функцій (фінансова, соціальна, освітня, консультативна, допомога з працевлаштування тощо) повинна мати чітку структуру. Така структурована система реінтеграції сформує сприятливе середовище для реінтеграції осіб з інвалідністю внаслідок війни до цивільного життя та ринку праці» [146]. Слід погодитися з позицією Азьмука Н. щодо того, що системний характер соціальної підтримки осіб з інвалідністю внаслідок війни є вагомою основою для формування цивілізованої системи соціального захисту ветеранів війни.

Основним законодавчим актом, який визначає засади соціального захисту людей з інвалідністю в Україні, є Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [4]. Даний законодавчий акт закладає фундамент соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні, забезпечуючи

їм рівні права на участь у всіх сферах суспільного життя. Закон гарантує створення належних умов для безперешкодної реалізації громадянських свобод та підтримку повноцінної життєдіяльності людини відповідно до її індивідуальних потреб, здібностей та особистих інтересів.

Аналізуючи сутність гарантій соціального захисту осіб з інвалідністю як складової службового правого статусу, вчені Пилипенко П., Бурак В. вказують, що: «Причинами інвалідності можуть бути різні випадки, які зумовлені як певними побутовими ризиками, так і особливостями трудової/службової діяльності особи. Високий ризик набуття інвалідності існує в осіб, які проходять військову службу та службу, прирівняну до військової. Для таких осіб державою окреслені спеціальні додаткові гарантії їх соціального захисту. Питання гарантування соціального захисту особам з інвалідністю як складова їхнього спеціального службового статусу може розглядатися лише за наявності факту належного юридичного підтвердження впливу службово-військової діяльності на стан здоров'я особи» [147].

Питання надання ваучеру на підвищення кваліфікації, перекваліфікації регламентується Законом України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року № 5067-VI [134] та Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності осіб на ринку праці» від 20 березня 2013 року № 207 [148].

Забезпечення права на професійну адаптацію регулюється Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 № 3551-XII [9] та Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримання збройної агресії російської федерації у Донецькій і Луганській областях, та постраждалих учасників Революції Гідності» від 21 червня 2017 року № 432 [149].

Отже, відповідно до законодавства мають бути передбачені відповідні заходи, тобто ефективні та практичні заходи щодо адаптації робочого місця до інвалідності, наприклад, адаптація приміщень та обладнання, режимів робочого часу, розподілу завдань чи надання ресурсів для навчання чи інтеграції. Варто відзначити, що урядом виділяються субсидії підприємствам для формування адаптованих робочих місць, закупівлю спеціального обладнання для покращення умов праці для осіб з інвалідністю. Підтримка з боку держави є особливо важливою в період воєнного стану.

Дослідження законодавства показали, що найгострішою прогалиною законодавства України у сфері забезпечення трудових гарантій особам з інвалідністю є відсутність механізму забезпечення розумного пристосування. Щоб гарантувати дотримання принципу рівного звернення щодо осіб з обмеженими можливостями, повинні бути надані розумні інструменти. Це означає, що роботодавці повинні вживати відповідних заходів, коли це необхідно в конкретному випадку, щоб дозволити особі з інвалідністю мати доступ до зайнятості, брати участь або просуватися по службі або проходити навчання, якщо такі заходи не накладають невідповідний тягар на роботодавця. Цей тягар не повинен бути невідповідним, якщо він достатньо компенсується заходами, що існують у рамках політики щодо інвалідності відповідної держави. При цьому, в Україні не має визначених критеріїв розуміння надмірного чи невиправданого тягаря.

Питання реалізації гарантій на забезпечення житлом регулюється Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання забезпечення громадян доступним житлом» від 10 жовтня 2018 р. № 819 [150], а поліпшення житлових умов – Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [9]. Також дана категорія осіб можуть отримати грошову компенсацію за належні для отримання житлові приміщення, що регулюється Постановою Кабінету Міністрів України «Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей» від 19 жовтня 2016 р. № 719 [151] та

Постановою Кабінету Міністрів України «Питання забезпеченням житлом внутрішньо переміщених осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України» від 18 квітня 2018 р. № 280 [152]. При цьому, варто зауважити, що для отримання житла необхідно перебувати на квартирному обліку.

Однією з гарантій забезпечення житлом є позики на будівництво, які регулюються Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання позики ветеранам війни та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України» від 08 травня 2019 р. № 449 [153]. Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [9] також регулюється забезпечення даної категорії осіб земельними ділянками, надання пільг на житлово-комунальні послуги. Також є можливість отримати автомобіль відповідно до умов, зазначених у Постанові Кабінету Міністрів України «Порядок забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями» від 19 липня 2006 р. № 999 [154].

Особи з інвалідністю внаслідок війни можуть отримати 100 % знижку на користування житлом в межах норм, визначених законодавством, а також на комунальні послуги. Дана категорія осіб отримує позачергове безплатне встановлення квартирних телефонів. При цьому, абонплата становить 50 % від діючих тарифів [9].

Позачергове безоплатне забезпечення автомобілем для осіб з інвалідністю внаслідок війни — пільга передбачає можливість забезпечення легковими автомобілями осіб з інвалідністю, які мають право на їх отримання безоплатно або на пільгових умовах, є громадянами України і місце проживання яких зареєстровано в Україні в установленому законодавством порядку [155]. Ця норма регламентується пунктом 22 частини 1 статті 13 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [9], Законом України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [18], Законом України «Про гуманітарну допомогу» від 22 жовтня 1999 р. , № 51 [156], а також Постановою

Кабінету Міністрів України № 999 від 19 липня 2006 р. «Про затвердження Порядку забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями» [154].

Розглядаючи соціальний захист осіб з інвалідністю внаслідок війни як складову правового регулювання соціальної безпеки в Україні, Коваленко Р. стверджує: «В умовах старіння населення та економічних викликів може виникнути необхідність подальшого реформування пенсійної системи для забезпечення її стійкості та адекватності пенсійних виплат. Крім того, важливим аспектом є забезпечення справедливості пенсійної системи, зокрема, щодо різних категорій працівників та самозайнятих осіб» [157].

Здійснюючи дослідження концептуальних основ сучасного соціального захисту населення, Тищенко О. доводить, що: «Ефективний розвиток пенсійного законодавства є фактичною основою поступу держави у світове співтовариство. Класичним мірилом оцінювання функціонування механізму соціального захисту в державі є ефективна реалізація соціального захисту вразливих верств населення» [158]. Вважаємо, що для досягнення цієї мети необхідно зосередитись не лише на розмірі пенсій, але й на ефективності та прозорості самої системи. Вона має бути простою та зрозумілою для кожного громадянина. Впровадження електронних реєстрів та автоматизованих систем є важливим кроком для підвищення ефективності та зміцнення довіри громадян до держави.

Обґрунтованою також є думка Москаленко О.: «Ступінь високорозвиненості будь-якого суспільства безпосередньо залежить від ефективності та досконалості його економічної системи. Економічна система виконує роль базису, оскільки її розвиток визначає не лише можливість існування демократії, формування громадянського суспільства та правової держави, але й реальне забезпечення прав, свобод та інтересів кожного індивідуального учасника суспільних відносин» [159].

Цивільні громадяни, які отримали статус особи з інвалідністю внаслідок війни, мають право на отримання пенсії. Варто зазначити, що в Україні пенсія залишається доволі поширеним видом соціального забезпечення. Оформлення пенсії для осіб з інвалідністю внаслідок війни здійснюється через Пенсійний

фонд України. Звернутися можна як офлайн, відвідавши сервісний центр, так і онлайн — через вебпортал електронних послуг. Для оформлення пенсії необхідно подати заяву та комплект документів, до яких входять паспорт або свідоцтво про народження (для дітей), картка платника податків, трудова книжка або інші документи, що підтверджують стаж і заробітну плату, посвідчення особи з інвалідністю внаслідок війни та фотографія для виготовлення пенсійного посвідчення. Пенсія призначається з дня встановлення інвалідності у випадку, якщо звернення подано протягом трьох місяців після цього, або з дня подання заяви, якщо звернення відбулося пізніше. Станом на 2025 рік розмір пенсії для осіб з інвалідністю внаслідок війни встановлено залежно від групи інвалідності: для I групи — 16 847 грн, для II групи — 13 822 грн, для III групи — 9 478 грн [160].

Відтак, для удосконалення законодавчої бази необхідно прийняти єдиний узагальнений закон або комплексний правовий акт, який чітко регламентуватиме права, гарантії та механізми реалізації соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни. Також діючі законодавчі акти необхідно адаптувати до нових умов та потреб людей. Важливим заходом є усунення суперечностей між окремими нормативно-правовими актами. Уряду необхідно збільшити фінансування на соціальні програми, медичну реабілітацію, санаторно-курортне лікування. Рішенням питання з відсутності контролю за виконанням гарантій соціального захисту є запровадження державного контролю за ефективністю використання бюджетних коштів, спрямованих на підтримку осіб з інвалідністю.

Необхідно розширити державні і приватні програми з професійної перепідготовки та адаптації на ринку праці. Важливо забезпечити правовий механізм участі роботодавців в забезпеченні гарантій соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни.

З метою покращення доступності інфраструктури та послуг варто реалізувати державні та місцеві програми щодо безбар’єрного середовища (транспорт, лікарні, адмінпослуги). Не варто забувати і про обов’язкову інклюзивність у державних будівлях, навчальних закладах, місцях проживання.

В умовах війни та післявоєнного відновлення особливої актуальної набуває створення єдиного державного центру координації політики соціального захисту осіб з інвалідністю, а також залучення громадських організацій, ветеранських спілок і міжнародних партнерів до розробки та контролю за виконанням програм. Україна у свою національну правову систему має впроваджувати такі заходи, які необхідні для захисту працівників осіб з інвалідністю від звільнення чи іншого несприятливого відношення з боку роботодавця у відповідь на скаргу всередині підприємства чи будь-який судовий розгляд, спрямовані на забезпечення дотримання принципу рівного відношення.

Встановлено, що попри наявність базових законодавчих гарантій соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни, їхня реалізація стикається з рядом системних проблем, що потребують комплексного реформування. Потрібне оновлення законодавчої бази з урахуванням сучасних умов війни, реального стану медичної системи та потреб людей, які постраждали. Не менш важливо - посилити координацію між органами влади, громадськими організаціями та міжнародними партнерами для створення гідних умов життя та інтеграції цих осіб у суспільство.

Станом на сьогодні в Україні відсутнє законодавство щодо конкурсного відбору на державну службу виключно осіб з інвалідністю внаслідок війни. Однак, особи з інвалідністю внаслідок війни можуть подавати заяви на посаду «Фахівця із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб» через платформу е-Ветеран. Це не конкурс на загальну державну службу, а відбір на специфічну посаду, запроваджену в рамках реформи соціальної підтримки ветеранів. Особи з інвалідністю внаслідок війни можуть користуватися переважним правом на зарахування на державну службу за умови однакових показників з іншими кандидатами, а також отримують додаткові бали під час конкурсного відбору. Дискусія про доцільність запровадження окремих конкурсів для осіб з інвалідністю внаслідок війни залишається відкритою. Такі спеціалізовані конкурси могли б забезпечити швидшу інтеграцію осіб з інвалідністю внаслідок війни у цивільне життя, врахувати їхні заслуги перед

державою та частково компенсувати втрати, пов’язані з вимушеним перериванням професійної діяльності. Вони також сприяли б підвищенню рівня зайнятості, зміцненню довіри до державних інституцій і формуванню позитивного прикладу соціальної справедливості. У США діє система Veterans’ Preference: ветерани під час конкурсів на федеральні посади отримують бонусні бали — 5 або 10 додаткових балів за заслуги або інвалідність, що значно підвищує їхні шанси на працевлаштування. Завдяки програмі «Пільга для ветеранів» можливо отримати перевагу над кандидатами, які не є ветеранами, під час процесу найму. Програму «Пільга для ветеранів» можна використовувати під час подання заявок на постійні та тимчасові посади як на конкурсній, так і на винятковій службі (виконавчої гілки влади) [161].

У Канаді ветерани зі «статутним пріоритетом» (служба, завершена через поранення або хворобу, пов’язану зі службою) мають першочергове право на зайняття місця на федеральній службі, за умови відповідності кваліфікації. Будь-яка особа, звільнена з Канадських збройних сил за медичними показаннями з причин, пов'язаних зі службою, має законодавче право на пріоритет. Це пріоритетне право набуває чинності, коли ветеран отримує медичне підтвердження про свою готовність повернутися до роботи, і триває 5 років [162].

Щоб ефективно та швидко реагувати на нові виклики, необхідно чітко розуміти та знати системні проблеми у сфері захисту прав людей з інвалідністю. У надзвичайних ситуаціях, як ніколи, стає очевидною необхідність дотримання прав людини щодо осіб з інвалідністю [163].

Зважаючи на вищезазначене, доцільним для українського законодавства було б запровадження механізму надання додаткових балів або першочергового розгляду кандидатур під час загальних конкурсів — схожу до моделі США або Канади. Це поєднує принцип рівного доступу з практичною підтримкою ветеранів, яка знайшла підтвердження в успішному досвіді інших країн.

2.3. Система органів соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні

Соціальний захист осіб з інвалідністю внаслідок війни є важливою складовою діяльності держави щодо забезпечення прав і можливостей осіб з інвалідністю нарівні з іншими громадянами та полягає у наданні пенсій, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат, пільг, соціальних послуг, здійсненні реабілітаційних заходів, встановленні опіки (піклування) або забезпеченні стороннього догляду. Відповідні завдання покладено на систему органів соціального захисту населення, які функціонують в Україні.

Вивченням питання функціонування системи органів соціального захисту населення в Україні займалася низка українських науковців, серед яких: Вовчук Т., Гордієнко Є., Гуменюк Я., Кисіль Л., Кондратенко О., Кропивницький М., Лідіч Б., Мельник В., Сіньова Л., Тищенко О., Цирфа Г. та інші. Проте в складних умовах сьогодення проблема ефективної діяльності системи органів соціального захисту населення залишається надзвичайно актуальною і потребує подальшого вивчення та аналізу.

Належний соціальний захист осіб з інвалідністю в Україні, особливо в умовах війни, є одним із найважливіших завдань держави, які реалізуються через діяльність законодавчо-визначених уповноважених органів.

Відповідно до Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [4], «державне управління з питань забезпечення прав осіб з інвалідністю та їх соціальної захищеності здійснюється в межах повноважень центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування. Центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування за участю громадських об’єднань осіб з інвалідністю, у межах своїх повноважень здійснюють розроблення та координацію довгострокових і короткострокових програм з реалізації державної політики щодо осіб з інвалідністю та контролюють їх виконання, сприяють розвитку міжнародного співробітництва з питань, що стосуються осіб з інвалідністю. Центральні органи виконавчої влади у межах своїх повноважень з

урахуванням думки громадських об’єднань осіб з інвалідністю можуть звертатися до Кабінету Міністрів України з пропозиціями щодо вдосконалення законодавства з проблем інвалідності, сприяють розвитку співробітництва державних і громадських об’єднань з іноземними країнами з питань соціальної захищеності осіб з інвалідністю».

Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України є центральним органом виконавчої влади, що знаходиться під управлінням та координацією Кабінету Міністрів України. З правової точки зору, саме це Міністерство відповідає за формування та реалізацію державної політики в усій сфері соціального захисту, включаючи й питання соціального захисту осіб з інвалідністю [164].

Міністерство у справах ветеранів України відіграє важливу роль у формуванні та реалізації державної політики у сфері соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей. Міністерство у справах ветеранів України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Мінветеранів є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей таких осіб і членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України.

Також важливо зазначити, що з метою виконання повноважень Мінветеранів, які є складовою частиною політики утвердження національної ідентичності, у сфері управління міністерства утворюються спеціалізовані суб’єкти [165].

У системі Міністерства у справах ветеранів функціонує інститут фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб – це спеціалісти, які надають ветеранам та їхнім родинам комплексну підтримку, включаючи психологічну, консультаційну, юридичну та допомогу в отриманні соціальних

послуг і реабілітації. Фахівець є інформаційним радником для ветеранів (осіб з інвалідністю внаслідок війни), членів їхніх родин та сімей загиблих Захисників і Захисниць. Він допомагає, заповнює документи, координує ветерана (особу з інвалідністю внаслідок війни), спрямовує, представляє інтереси, роз'яснює права. Для отримання послуг або статусу фахівця супроводу слід звертатися до Міністерства у справах ветеранів або використовувати його онлайн-ресурси, наприклад, платформу е-Ветеран [165].

Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю функціонує як неприбуткова бюджетна установа під безпосереднім керівництвом та контролем Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України. Діяльність структури регламентується відповідними відомчими наказами Мінсоцполітики «Про затвердження Положення про Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю» від 14 квітня 2011 р. № 129 [166]. Ключовою функцією Фонду є комплексне фінансове та організаційне забезпечення прав громадян з особливими потребами. Діяльність установи зосереджена на трьох стратегічних векторах: сприяння зайнятості, реабілітаційна підтримка та фінансовий контроль. У сфері працевлаштування адмініструє систему квотування робочих місць. Напрям реабілітації та соціальної інтеграції охоплює фінансування протезування, забезпечення допоміжними засобами реабілітації, санаторно-курортним лікуванням та спеціалізованим транспортом.

Отже, Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю є центральним органом, відповідальним за забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації осіб з інвалідністю. Це включає надання протезів, ортезів, слухових апаратів та інших допоміжних засобів. Фонд також займається організацією реабілітаційних заходів для дітей з інвалідністю та підтримує громадські об'єднання осіб з інвалідністю. Крім того, Фонд реалізує пілотні проєкти щодо надання соціальних послуг, таких як соціальний супровід військовослужбовців та членів їхніх сімей, а також соціальні послуги з формування життєстійкості.

Місцеві структурні підрозділи з питань ветеранської політики та органи праці та соціального захисту населення є основними ланками реалізації

державної політики щодо соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни та ветеранів війни. Вони забезпечують виконання законодавчих і нормативних актів України, спрямованих на соціальну підтримку осіб, які брали участь у бойових діях, отримали травми або інвалідність унаслідок війни, а також членів їхніх сімей. До їхніх основних завдань належить організація надання соціальних послуг і пільг, реалізація програм соціальної і трудової реабілітації, забезпечення доступу до медичних, психологічних та фізкультурно-спортивних заходів, контроль за цільовим використанням державних та місцевих коштів на підтримку ветеранів і осіб з інвалідністю внаслідок війни, ведення обліку таких осіб та формування статистичних даних.

Ці підрозділи координують роботу з іншими державними установами, громадськими організаціями та благодійними фондами, здійснюють прийом звернень громадян, надання консультацій щодо прав, пільг та соціальних гарантій, а також сприяють працевлаштуванню осіб з інвалідністю внаслідок війни та ветеранів війни. Вони організовують конкурси та проєкти для створення робочих місць для осіб з інвалідністю, забезпечують інформаційну підтримку щодо реабілітаційних послуг та засобів реабілітації, координацію санаторно-курортного лікування та забезпечення технічними засобами, що підвищують якість життя ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни. Місцеві структурні підрозділи є зв’язковим елементом між державними програмами та безпосереднім отримувачем соціальних послуг, гарантуючи, що законодавчі права та гарантії ветеранів війни та осіб з інвалідністю внаслідок війни виконуються на місцях і відповідно до індивідуальних потреб.

Міністерство охорони здоров’я України відіграє ключову роль у забезпеченні комплексного медичного, реабілітаційного та превентивного супроводу ветеранів війни та осіб з інвалідністю внаслідок війни, яка виникла внаслідок участі у бойових діях. Воно є центральним органом виконавчої влади, відповідальним за формування державної політики у сфері охорони здоров’я, планування та координацію медичних і реабілітаційних програм, а також за встановлення стандартів надання медичних послуг для різних категорій

населення, включно з ветеранами та особами з інвалідністю внаслідок війни. Діяльність Міністерства регулюється Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України» від 25 березня 2015 р. № 267 [167]. Міністерство розробляє нормативно-правові акти, клінічні протоколи та методичні рекомендації, які забезпечують єдині підходи до лікування, медико-соціальної експертизи та реабілітації, враховуючи специфіку наслідків травм і захворювань, отриманих у військових умовах.

Особлива увага приділяється організації доступу осіб з інвалідністю внаслідок війни до сучасних медичних технологій, ліків, імунобіологічних препаратів, медичних виробів та обладнання, необхідного для підтримки життєдіяльності та підвищення якості життя. Міністерство координує роботу закладів охорони здоров'я, включно з спеціалізованими медичними установами, госпіталями та реабілітаційними центрами, забезпечуючи цілеспрямовану допомогу особам з інвалідністю внаслідок війни із тяжкими пораненнями, психічними травмами, посттравматичними станами та хронічними захворюваннями.

Крім медичної допомоги, Міністерство охорони здоров'я реалізує програми санаторно-курортного лікування, фізичної та психологічної реабілітації, що спрямовані на відновлення функціональних можливостей організму та інтеграцію осіб з інвалідністю внаслідок війни у суспільне життя. Воно здійснює підготовку та перепідготовку медичних кадрів, впроваджує інноваційні методики діагностики та лікування, проводить моніторинг якості медичних послуг, оцінює ефективність реабілітаційних програм та контролює дотримання медичних стандартів. Міністерство також координує взаємодію з іншими центральними органами виконавчої влади, місцевими органами влади, органами соціального захисту, громадськими об'єднаннями та міжнародними організаціями, що займаються питаннями ветеранів.

Міністерство охорони здоров'я України виступає гарантом забезпечення прав ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни на доступну та якісну медичну допомогу, реалізуючи державну політику, яка спрямована на соціальну

інтеграцію, відновлення здоров’я, підтримку фізичних і психічних функцій організму, а також на підвищення рівня життя осіб з інвалідністю. Його діяльність спрямована на те, щоб ветерани та особи з інвалідністю внаслідок війни мали змогу максимально адаптуватися до повсякденного життя, брати участь у суспільній діяльності та відчувати соціальну підтримку з боку держави.

Міністерство освіти і науки України відіграє важливу роль у забезпеченні права на освіту та професійний розвиток ветеранів війни та осіб з інвалідністю внаслідок війни, яка виникла внаслідок участі у бойових діях. Діяльність Міністерства відбувається відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України» від 16 жовтня 2014 р. № 630 [168]. Воно є центральним органом виконавчої влади, відповідальним за формування та реалізацію державної політики у сфері освіти, науки, професійної підготовки та підвищення кваліфікації громадян, включаючи ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни. Міністерство забезпечує доступ до всіх рівнів освіти — від дошкільної до вищої, а також до професійно-технічного навчання та системи безперервної освіти, впроваджуючи індивідуальні освітні траєкторії та адаптивні програми для осіб з обмеженими можливостями.

Особлива увага приділяється створенню умов для безбар’єрного доступу до навчальних закладів, забезпеченню спеціалізованих освітніх матеріалів, технічних засобів навчання та онлайн-платформ, що дозволяють особам з інвалідністю внаслідок війни отримувати освіту незалежно від фізичних обмежень чи місця перебування. Міністерство реалізує програми навчання для осіб з інвалідністю внаслідок війни, які спрямовані на професійну адаптацію після військової служби, перекваліфікацію та підвищення конкурентоспроможності на ринку праці, враховуючи специфіку травм та індивідуальні потреби. Крім цього, Міністерство освіти і науки забезпечує науково-методичну підтримку навчальних закладів у впровадженні інклюзивного навчання та реабілітаційних програм, проводить підготовку педагогічних кадрів для роботи з ветеранами та особами з інвалідністю внаслідок

війни, впроваджує новітні методики навчання, а також стимулює розвиток наукових досліджень у сфері адаптивної освіти та психологічної підтримки. Міністерство взаємодіє з іншими державними органами, громадськими об’єднаннями та міжнародними організаціями для створення комплексного підходу до освіти та соціальної інтеграції.

Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України здійснює свою діяльність відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства» від 21 липня 2025 р. № 903 [169]. Міністерство економіки України, зокрема в частині формування державної політики зайнятості та працевлаштування, відіграє ключову роль у забезпеченні соціальної та економічної інтеграції ветеранів війни та осіб з інвалідністю внаслідок війни, яка виникла внаслідок участі у бойових діях. Воно виступає центральним органом виконавчої влади, відповідальним за створення умов для ефективного працевлаштування, розвитку професійних компетенцій та підтримки підприємницької активності зазначеної категорії громадян. Міністерство формує державну політику, що передбачає розробку програм стимулювання зайнятості, професійної адаптації та перекваліфікації ветеранів, а також підтримку їхнього входження у цивільне економічне життя після військової служби.

У сфері зайнятості Міністерство економіки забезпечує взаємодію з державними службами зайнятості, підприємствами та роботодавцями для створення спеціальних робочих місць та адаптованих умов праці, враховуючи фізичні та психоемоційні потреби ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни. Воно ініціює програми стимулювання роботодавців до прийому ветеранів на роботу, включно з фінансовими компенсаціями, податковими пільгами та грантовими програмами для соціально відповідального бізнесу. Крім того, Міністерство сприяє розвитку підприємницької діяльності серед ветеранів, надаючи консультації, навчання та підтримку у започаткуванні власного бізнесу, що дозволяє підвищити економічну самостійність та соціальну інтеграцію. Міністерство економіки також бере участь у створенні умов для професійної

адаптації ветеранів шляхом організації тренінгів, курсів підвищення кваліфікації та програм перекваліфікації, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності на ринку праці. Воно взаємодіє з іншими органами виконавчої влади, громадськими організаціями та міжнародними інституціями для впровадження комплексного підходу до працевлаштування та економічної підтримки ветеранів.

Таким чином, Міністерство економіки України відіграє стратегічну роль у забезпеченні соціально-економічної інтеграції ветеранів війни та осіб з інвалідністю внаслідок війни, створюючи умови для їхнього професійного розвитку, реалізації трудового потенціалу та підвищення рівня життя, а також стимулюючи активну участь у суспільному та економічному житті країни.

Зважаючи на вказане, на наш погляд, доцільно погодитися з Мельником В. щодо «необхідності системної гармонізації системи уповноважених суб'єктів у державному соціальному захисті осіб з інвалідністю» [170]. Держава та її соціальні служби зобов'язані оновити соціальну політику, зосередившись на наданні структурованої та послідовної психологічної допомоги військовим. Це є частиною особливого боргу, який суспільство має перед ветеранами війни, і необхідною умовою для забезпечення їхнього гідного життя. Паралельно держава, керуючись міжнародними стандартами прав людини, повинна захищати осіб з інвалідністю, гарантуючи їм рівний доступ до всіх сфер життя (освіти, роботи, інфраструктури) та створюючи умови для їхньої повноцінної участі без дискримінації.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що в даний час сфера соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні відзначається доволі розгалуженою системою органів соціального захисту осіб з інвалідністю, функціонування яких супроводжується низкою проблем та, відповідно, потребує удосконалення.

У США функціонує ціла система Veteran Service Officers (VSO) – це сертифіковані радники, які працюють у складі Департаменту у справах ветеранів (VA) або ветеранських організацій (American Legion, Veterans of Foreign Wars).

Вони безкоштовно допомагають ветеранам у: поданні заяв на отримання статусу, пенсій і виплат; доступі до медичних і реабілітаційних програм; працевлаштуванні та здобутті освіти [171].

У Канаді діє служба Case Management Service for Veterans, яка надає індивідуальних кейс-менеджерів для ветеранів із підвищеними потребами (поранення, інвалідність, проблеми адаптації). Вони створюють персональний план підтримки й координують допомогу від різних служб [172].

У Великій Британії працює програма Veterans Welfare Service, що входить до структури Міністерства оборони. Фахівці із супроводу консультують ветеранів щодо виплат, медичної допомоги, житла, перекваліфікації. Додатково діють незалежні ветеранські благодійні організації (Help for Heroes, Combat Stress), які також мають власних кейс-менеджерів [173].

В Україні наразі відсутні ключові елементи ефективної системи супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб. По-перше, немає уніфікованої системи кейс-менеджменту: кожна громада або центр працює за власними алгоритмами, що ускладнює контроль і координацію, на відміну від США (VSO) або Канади (Case Management Service). По-друге, відсутні персоналізовані плани підтримки: обов’язкове створення індивідуальних планів реабілітації та соціальної інтеграції для ветеранів ще не запроваджене, хоча міжнародна практика передбачає детальний план із медичної, психологічної, житлової та професійної допомоги. По-третє, в Україні ще не існує стандартизованого навчання та сертифікації фахівців, що обмежує якість надання послуг. По-четверте, відсутня системна координація між державними та громадськими структурами, включаючи міністерства, місцеві центри, медичні заклади та ветеранські організації; у США та Великій Британії така координація формує єдину мережу підтримки, де кейс-менеджер виступає «провідником» ветерана. Нарешті, в Україні відсутні механізми моніторингу та оцінки ефективності: централізованого збору статистики щодо результатів супроводу ветеранів немає, що ускладнює вдосконалення програм, як це практикується у Veterans Affairs у США.

Зважаючи на вищезазначене, вважаємо доцільно запропонувати наступні заходи. По-перше, створити централізовану систему кейс-менеджменту з національною платформою, де кожен ветеран матиме персонального кейс-менеджера. По-друге, запровадити обов'язкове складання індивідуальних планів підтримки для соціальної, психологічної, медичної та професійної реабілітації. По-третє, розробити навчальні програми та сертифікацію фахівців, що забезпечить якісне надання послуг ветеранам. По-четверте, організувати координаційні центри при Мінветеранів для ефективного обміну інформацією та ресурсами між державними органами, громадами та ветеранськими організаціями. По-п'яте, впровадити механізми моніторингу та оцінки ефективності, зокрема електронні бази даних та регулярну статистичну звітність щодо результатів супроводу.

І, нарешті, розвивати міжнародне партнерство, адаптуючи досвід США, Канади та Великої Британії щодо стандартів кейс-менеджменту та супроводу ветеранів до українських умов. Це дозволить поєднати принцип рівного доступу до соціальних послуг із адресною та професійною підтримкою осіб з інвалідністю внаслідок війни.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ ІІ

1. Правовий порядок встановлення статусу особи з інвалідністю внаслідок війни в Україні є складним багаторівневим механізмом, який передбачає взаємодію різних державних органів, медичних закладів та соціальних служб для забезпечення комплексної оцінки стану здоров'я, рівня функціональних обмежень та потреб ветеранів (осіб з інвалідністю внаслідок війни). Законодавство України у цій сфері ґрунтується на Конституції, Законах України, а також на підзаконних актах та постановах Кабінету Міністрів України.

2. Процедура визначення інвалідності для осіб, які отримали поранення або захворювання внаслідок участі у війні, передбачає комплексний підхід, що включає медичну оцінку, аналіз обмежень життєдіяльності та врахування соціальних факторів. У сучасній практиці застосовується принцип Міжнародної

класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я, що дозволяє оцінювати не лише фізичний стан особи, а й її здатність до самостійного життя, соціальної адаптації, участі у професійній діяльності та інтеграції в суспільство. Це створює умови для індивідуалізації допомоги та визначення реальних потреб ветерана (особи з інвалідністю внаслідок війни) в реабілітації, медичному забезпеченні, соціальному супроводі та психологічній підтримці.

3. Особливе значення надається ролі державних органів, а також місцевим структурним підрозділам з питань ветеранів (осіб з інвалідністю внаслідок війни). Взаємодія цих установ забезпечує своєчасне оформлення документів, проведення необхідних медичних обстежень та надання соціальних гарантій відповідно до законодавства. Крім того, враховуються потреби ветеранів (осіб з інвалідністю внаслідок війни) у професійному працевлаштуванні, доступі до освіти, реабілітаційних послуг та засобів соціальної підтримки.

4. Дослідження практики застосування законодавства в аспекті надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни свідчить про наявність низки проблем, що, у свою чергу, обумовлює потребу удосконалення порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни в Україні.

5. Правові гарантії соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні формують комплексну систему заходів, спрямованих на забезпечення конституційних прав ветеранів (осіб з інвалідністю внаслідок війни) на соціальну підтримку, медичну допомогу, реабілітацію та інтеграцію в суспільство. Законодавча база у цій сфері включає Конституцію України, закони, а також низку підзаконних актів, постанов Кабінету Міністрів та наказів міністерств, що визначають порядок надання пільг, соціальних послуг, медичного та психологічного забезпечення.

6. Визначено, що правові гарантії спрямовані на реалізацію принципу рівності, недискримінації та соціальної справедливості, забезпечуючи ветеранам (особам з інвалідністю внаслідок війни) доступ до безоплатного лікування, забезпечення лікарськими засобами та виробами медичного призначення,

соціальної допомоги, пенсійного забезпечення та професійної адаптації. Важливим аспектом є підхід, що враховує ступінь інвалідності, характер поранень або захворювань та реальні потреби ветерана (особи з інвалідністю внаслідок війни) у медичній, соціальній та психологічній підтримці. Особлива роль у реалізації правових гарантій належить державним органам та їх структурним підрозділам, органам праці та соціального захисту населення, місцевим підрозділам з питань ветеранів, Міністерству охорони здоров'я та іншим установам, які забезпечують комплексне супроводження ветеранів (осіб з інвалідністю внаслідок війни), надають консультації, здійснюють реабілітацію та контролюють дотримання

7. Система органів соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні є складним багаторівневим механізмом, що поєднує державні інституції, місцеві органи влади, громадські організації та міжнародних партнерів. Її основним завданням є забезпечення комплексного підходу до реалізації прав ветеранів та створення умов для їх соціальної інтеграції. Діяльність цієї системи ґрунтується на принципах соціальної справедливості, рівності, адресності та державної гарантії підтримки найбільш уразливих категорій населення.

РОЗДІЛ ІІІ. ТЕНДЕНЦІЇ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ

3.1. Досвід правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в окремих країнах світу

Понад мільярд людей у всьому світі живуть з тією чи іншою формою інвалідності. Кожен, хто живе у тіні конфлікту, зіштовхується з труднощами у прагненні захистити себе та своїх близьких. Для людей з обмеженими можливостями ці труднощі можуть бути занадто важкими. Міжнародне гуманітарне право вимагає від держав захищати та допомагати особам з інвалідністю на всіх етапах циклу конфлікту. У 2019 році Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй ухвалила резолюцію щодо положення осіб з інвалідністю у збройних конфліктах, в якій визнається непропорційний вплив збройних конфліктів на осіб з інвалідністю, а також посилюються зобов'язання всіх держав-членів Організації Об'єднаних Націй.

Однією з головних проблем у сучасному світі є захист інтересів осіб з інвалідністю зокрема осіб з інвалідністю внаслідок війни. Незважаючи на наявні національні, регіональні та міжнародні правові норми, а також підвищення уваги до прав осіб з інвалідністю зі сторони міжнародних організацій та зусиль неурядових організацій у всьому світі, не можна сказати про повноцінний захист та забезпечення всіх необхідних гарантій даної категорії осіб. Дискримінація осіб з інвалідністю існувала у суспільстві протягом усієї історії людства і зберігається досі.

Розвиток механізмів захисту даної категорії осіб у системі прав людини дозволяє досягти зміни їх статусу з отримувачів благодійної допомоги на незалежних осіб. Подібний підхід націлений на пошук можливостей поваги до прав осіб з інвалідністю через створення умов, що дозволяють забезпечувати їх активну участь у суспільному житті. Заохочення та захист прав осіб з інвалідністю зводяться не лише до надання особливих послуг, а також до вжиття заходів для зміни дискримінаційного ставлення, прийняття політики, законів та

програм, що усувають бар'єри та гарантують здійснення громадянських політичних, економічних та соціальних культурних прав даної категорії осіб.

На даний час питання з ефективного правового регулювання забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни є нагальним, особливо в умовах триваючого воєнного конфлікту.

Проблеми правового забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю активно вивчають наукові кола різних країн світу. Міжнародні науковці вже давно розглядають інвалідність не як медичне явище чи соціальне, а як питання про права людини. Такий підхід можна зустріти в роботі Lawson A. «The social and human rights models of disability: towards a complementarity thesis» [174]. Досить часто в наукових публікаціях зустрічається аналіз правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю в США, перш за все Закону про американців з інвалідністю.

Вітчизняні науковці також досліджують досвід правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю, у тому числі і внаслідок війни таких країн як Канада, США, Ізраїль, Грузія, Польща, Велика Британія та інші. Наприклад, Гордієнко Є. в своїй роботі «Світовий досвід формування та реалізації політики соціального захисту учасників бойових дій» розглядала досвід окремої категорії осіб з інвалідністю та їх захист в інших країнах, вивчала пенсійні програми окремих країн, ефективність правових механізмів захисту, інтеграцію інвалідності в загальну політику рівності [175].

У своїй роботі «Порівняльний аналіз механізмів соціально-правового захисту військовослужбовців у розвинутих країнах світу» Дацюк І. також акцентувала увагу на соціальній підтримці військовослужбовців, у тому числі тих, хто отримав інвалідність. Перш за все її цікавили питання їх соціальної адаптації, відповідність гарантій реальним потребам [176].

Незважаючи на наявність наукових досліджень, у фокусі уваги перебувають лише військовослужбовці або особи з інвалідністю, не виділено окрему категорію особи з інвалідністю внаслідок війни, яка набагато ширше та потребує окремої уваги.

Розглядаючи національне законодавство кожної країни, то найбільш гарантованим інструментом захисту прав осіб з інвалідністю є їх конституція. Соціально-орієнтовані країни розглядають питання захисту соціальних прав осіб з інвалідністю як найбільш пріоритетні. Ці країни актуалізували питання соціальної турботи про своїх громадян, серед яких найвиразніше це зробили Сполучені Штати Америки.

У США найбільш комплексна система допомоги ветеранам з інвалідністю внаслідок війни. Починаючи з XVI століття їм надавали медичну допомогу та підтримку, в наступному столітті даній категорії осіб почали нараховувати пенсії, а у XIX столітті до національної програми допомоги ветеранам включено також їх родини. Департамент у справах ветеранів США забезпечує широкий спектр послуг, включаючи пенсії, медичне страхування та програми соціальної адаптації. Він є державним органом виконавчої влади США, який спільно з Міністерством оборони, Міністерством охорони здоров'я та соціального забезпечення США здійснює соціальний захист ветеранів військової служби та членів їх родин, у тому числі осіб з інвалідністю. Також питання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни розглядають Міністерство національної безпеки, Міністерство праці та інші урядові й неурядові організації [177].

Департамент у справах здійснює підтримку ветеранів, у тому числі надає певні пільги, послуги і розробляє соціальні програми. Соціальні програми та соціальний захист осіб з інвалідністю внаслідок війни здійснюється через державну систему закладів (лікарні, амбулаторії, центри ветеранської медицини, регіональні і державні відомства). Необхідно зазначити, що в США не розроблено окремого закону, який регулює соціально-правовий захист ветеранів як в Україні, наприклад, Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [9]. Тому особи з інвалідністю внаслідок війни мають ті ж самі права та свободи, що і особи, які отримали інвалідність за інших обставин [177].

Отже, у США існує кілька систем правового захисту та соціальної підтримки для осіб з інвалідністю, включаючи тих, хто став особою з інвалідністю внаслідок війни. Ось деякі ключові нормативні акти та програми: Закон про американців з інвалідністю (ADA) [178; 179] забороняє дискримінацію щодо осіб з інвалідністю у сфері зайнятості, громадських місць проживання, транспорту та інших сферах. З моменту прийняття знаменного Закону про американців з інвалідністю 1990 року федеральний уряд США, штати та місцеві органи влади ухвалили закони та розробили політику, спрямовану на забезпечення особам з інвалідністю повного та рівного доступу до громадських просторів. Проте через три десятиліття після прийняття ADA люди з обмеженими можливостями продовжують зіштовхуватися з іншими бар'єрами для включення та участі в житті суспільства.

Закон про працевлаштування та повторне працевлаштування військовослужбовців США (USERRA) [180] комплексно захищає цивільні права на працевлаштування ветеранів і військовослужбовців, що перебувають на дійсній службі. Його основна мета — гарантувати, що особи, які тимчасово залишають свою цивільну роботу для виконання військових обов'язків, можуть повернутися на неї без втрати стажу та статусу. Цей закон застосовується до всіх роботодавців та охоплює всі види військової служби, що робить його всеохоплюючим та універсальним інструментом захисту прав військових.

Ключовим елементом USERRA є принцип «ескалатора» (The «Escalator» Principle). Він передбачає, що працівник, який повертається з військової служби, повинен бути працевлаштований на ту посаду, якої він би досяг, якби не був відсутнім. Це включає отримання підвищень по службі та зростання заробітної плати. Таким чином, замість повернення на стару посаду, працівник піднімається «ескалатором» до тієї позиції, де він мав би бути. Закон також забороняє будь-яку дискримінацію в процесі найму, працевлаштування, підвищення чи звільнення на підставі військової служби, забезпечуючи захист прав ветерана як до, так і після його повернення. Крім того, USERRA гарантує, що час, проведений на службі, зараховується до загального стажу для цілей пенсійного

забезпечення та інших соціальних пільг. Для отримання захисту згідно з USERRA, працівник має повідомити свого роботодавця про військову службу, якщо це можливо, та своєчасно подати заяву про повторне працевлаштування після її завершення. Сукупна тривалість служби для певного роботодавця, як правило, не повинна перевищувати п'ять років. Захист прав за цим законом забезпечується Відділом з прав ветеранів (VETS) при Міністерстві праці США, який проводить розслідування та, за потреби, передає справи до Міністерства юстиції США. Це створює надійний механізм для захисту прав військовослужбовців на цивільному ринку праці [180].

Сполучені Штати Америки мають одну з найбільш розвинених систем підтримки ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни. Ветеранами вважаються не тільки особи, які брали участь у бойових діях, але й ті, хто відслужив мінімум один контракт на військовій службі [181].

Одним із перших і найважливіших федеральних законів у США, що забороняє дискримінацію на підставі інвалідності став Закон про реабілітацію 1973 року **(**Rehabilitation Act of 1973) [182]. Цей закон складається з кількох ключових розділів, кожен із яких регулює окремі аспекти життя людей з інвалідністю. Розділ 501 вимагає від федеральних агентств та відомств здійснювати позитивні дії (affirmative action) і не допускати дискримінації кваліфікованих осіб з інвалідністю при наймі та просуванні по службі. Розділ 503 поширює цю вимогу на федеральних підрядників, що отримують державні контракти на суму понад 10 000 доларів, зобов'язуючи їх також вживати позитивних дій для працевлаштування та просування кваліфікованих осіб з інвалідністю.

Найвідомішим положенням є Розділ 504, який забороняє дискримінацію на підставі інвалідності в усіх програмах і заходах, що отримують федеральне фінансування. Це стосується широкого спектра організацій, включаючи школи, університети, медичні заклади та урядові установи. Завдяки цьому розділу, наприклад, державні університети повинні забезпечувати доступ до своїх будівель для людей на інвалідних візках та надавати розумні пристосування

студентам з інвалідністю. Пізніше доданий Розділ 508 вимагає від федеральних агентств забезпечувати доступність інформаційних технологій для осіб з інвалідністю. Це означає, що державні вебсайти, програмне забезпечення та електронні документи мають бути доступними для користувачів з інвалідністю, які використовують допоміжні технології. Загалом, Закон про реабілітацію заклав міцний правовий фундамент для подальшого захисту прав людей з інвалідністю в США. Загалом, Закон про реабілітацію 1973 року став переломним моментом у боротьбі за права людей з інвалідністю, заклавши правовий фундамент для подальшого законодавства та суспільних змін [182].

З ухваленням вищезазначених законів особи з інвалідністю почали масово звертатися до суду у разі порушення їх прав. При цьому суди приймали рішення на користь осіб з інвалідністю та суворо карали за невиконання норм нових законів. Уряд США направив зусилля на створення пандусів, покращуючи доступність американських міст для осіб з інвалідністю.

Показниками розвиненості соціального суспільства і навіть правової держави, у якому громадяни мають рівні можливості, є також: для людей із проблемним зором - менш кольорові сторінки інтернету, для тих, хто погано чує - озвучування послуг банкоматів, популярних фільмів та передач. Саме вищезазначені аспекти соціальної підтримки мають місце в США.

Цікавим є досвід Канади з працевлаштування осіб з інвалідністю. Ветерани отримують фінансову допомогу, доступ до медичних послуг та програми реінтеграції в суспільство. Дана країна розробила спеціальну програму «Стратегія працевлаштування молоді», в рамках якої визначено перелік заходів щодо здобуття молоддю спеціальної або вищої освіти, працевлаштування, а також надання пільг для роботодавців, які працевлаштовують молодих осіб з інвалідністю, здійснюють компенсацію вартості обладнання, яке необхідне даним особам [183].

В Канаді основним законом, який регулює соціальний захист осіб з інвалідністю внаслідок війни є Закон про добробут ветеранів (Veterans Well-being Act, 2005), яким встановлено основні принципи надання допомоги

ветеранам, у тому числі: щомісячна або одноразова виплата для ветеранів, які зазнали фізичних або психологічних травм під час служби; додаткові виплати для тих, хто має серйозні та постійні обмеження, що впливають на їхню здатність до праці та повсякденного життя; одноразова виплата для осіб, які зазнали серйозних травм або захворювань під час виконання службових обов'язків [184].

Також в Канаді діє програма студентських позик, в рамках якої надаються фінансові пільги для студентів з інвалідністю. У Канаді принцип рівноправності та заборони дискримінації осіб з інвалідністю закріплено у Конституції країни, а у Німеччині – в Основному законі, спеціальному розділі Кодексу соціального законодавства та окремих законодавчих актах, у Великій Британії – у спеціальних законах.

У Німеччині ветерани війни, у тому числі з інвалідністю мають доступ до державних програм соціального захисту, включаючи фінансову допомогу та медичне забезпечення. За соціальне забезпечення осіб з інвалідністю внаслідок війни, саме ветеранів, учасників бойових дій є Міністерство оборони, точніше спеціальні його відділи, які виконують функції соціального та правового захисту ветеранів. Для соціального захисту ветеранів, у тому числі осіб з інвалідністю залучають також Федеральний парламент через спеціальні комісії. Соціальна служба Бундесверу також здійснює заходи з соціального захисту осіб з інвалідністю, а саме: надає консультаційну підтримку військовослужбовцям, ветеранам, військовим пенсіонерам та членам їх сімей у всіх соціальних питаннях; співпрацює з асоціаціями і установами сімейного піклування, службою добробуту та військовою опікою.

У Німеччині функціонує комплексна диференційована система соціальної реабілітації. За рахунок соціальної допомоги особу з інвалідністю реінтегрують у співтовариство людей і навіть надають незалежність від нього. Вищезазначене здійснюється за допомогою такого: надання роботи, відновлення працездатності шляхом піклування, догляду та лікування тощо. При цьому, особа з інвалідністю внаслідок війни сама має проявляти активність в процесі реінтеграції у суспільство [185].

Варто зазначити, що матеріальна складова соціального захисту осіб з інвалідністю та ветеранів розглядається, як основна складова соціального захисту. 1 квітня 1995 року у Німеччині набрав чинності Закон про соціальне страхування на випадок потреби в догляді (Pflegeversicherungsgesetz) [186]. Цей закон запровадив п'ятий вид соціального страхування (на додаток до медичного, пенсійного, страхування від нещасних випадків і страхування на випадок безробіття). Основною метою цього закону було надання допомоги людям, які потребують довгострокового догляду, та їхнім сім'ям. Закон пропонує два основні види виплат: грошова допомога та фінансування професійного догляду. Грошова допомога - виплачується безпосередньо особі, яка потребує догляду. Ці кошти можуть бути використані на оплату послуг родичів або інших осіб, які здійснюють догляд вдома. Це дозволяє сім'ям самостійно організовувати догляд, що сприяє збереженню звичного середовища для людини та надання послуг. Фінансування професійного догляду, що надається спеціалізованими службами вдома. Цей варіант підходить для тих, хто потребує кваліфікованої допомоги. Запровадження цього закону стало значним кроком у розвитку соціальної політики Німеччини, визнавши цінність і важливість догляду, що надається в домашніх умовах.

В Німеччині ефективно функціонує система соціального страхування ветеранів з інвалідністю, до якої входять обов’язкове медичне страхування, добровільне страхування на тривалу допомогу, сімейне страхування та інше. Одним із підходів до розв’язання проблеми соціальної адаптації осіб з інвалідністю у Німеччині є можливість протягом військової служби займатися підприємницькою діяльності.

Велика Британія має розвинену правову систему соціального захисту ветеранів, що поєднує законодавчі ініціативи, інституційні механізми та міжсекторну співпрацю. Законодавство передбачає комплексну підтримку ветеранів, включаючи фінансові виплати, медичне обслуговування та програми реабілітації. Дана країна має ефективну систему соціального захисту ветеранів бойових дій, у тому числі тих, хто отримав інвалідність. За їх соціальний захист

відповідає Міністерство оборони, а саме підрозділ Ветеранів Великої Британії. Його основною його функцією є підтримка та допомога ветеранам, у тому числі з інвалідністю, їх пенсійне забезпечення і надання компенсацій [187]. Основними соціальними пільгами для ветеранів з інвалідністю є: пенсійне забезпечення осіб з інвалідністю внаслідок війни, вирішенню житлових питань ветеранів, пільгові умови на купівлю житла після звільнення зі служби, безкоштовне медичне обслуговування, безоплатне забезпечення в деяких випадках медикаментами та санаторно-курортне лікування та інше.

Закріплює принципи справедливого ставлення до військовослужбовців та ветеранів, забезпечуючи їм рівний доступ до державних та комерційних послуг - Закон про Збройні Сили 2011 року (Armed Forces Act 2011) [188]. Закон також вводить Armed Forces Covenant — моральний обов'язок держави підтримувати військовослужбовців та ветеранів, щоб вони не зазнавали дискримінації при доступі до житла, освіти, охорони здоров'я та працевлаштування. Хоча Covenant має моральний характер, його принципи були закріплені в законі, що надає їм офіційне визнання.

Створює регіональні комітети, які надають консультації та підтримку ветеранам на місцевому рівні - Закон про комітети з питань ветеранів та пенсій 2023 року (Veterans Advisory and Pensions Committees Act 2023) [189]. Основні положення включають кілька ключових аспектів. По-перше, згідно з розділом 1 закону, Міністр оборони має право створювати консультативні та пенсійні комітети ветеранів для визначених територій. По-друге, комітети виконують роль незалежних радників для Міністерства оборони та інших державних органів щодо питань, що стосуються ветеранів та їхніх родин. Вони також сприяють реалізації Стратегії для ветеранів та забезпечують дотримання принципів Армійського договору (Armed Forces Covenant). По-третє, члени комітетів призначаються Міністром оборони та служать на добровільній основі, маючи необхідний досвід і знання для ефективної підтримки ветеранів. По-четверте, комітети зобов'язані публікувати звіти про свою діяльність, що гарантує прозорість та підзвітність перед громадськістю та державними органами.

Важливість цього закону полягає в тому, що він є значним кроком у реформуванні системи підтримки ветеранів у Великій Британії. Він забезпечує більш структурований та ефективний підхід до вирішення проблем ветеранів, сприяє кращій координації між державними органами та громадськими організаціями, а також підвищує рівень довіри ветеранів до системи підтримки. Закон про консультативні та пенсійні комітети ветеранів 2023 року демонструє, як законодавчі ініціативи можуть сприяти покращенню якості життя ветеранів та їхніх родин, забезпечуючи їм необхідну допомогу та підтримку.

У Грузії державна політика щодо соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни передбачає розробку і виконання державних і місцевих цільових програм та їх фінансування. З моменту прийняття Закону про американців з інвалідністю у Сполучених Штатах (1990 р.) багато країн прийняли аналогічні закони про інвалідність, змістивши акцент із підходу соціального забезпечення на підхід, що ґрунтується на правах людини. Аналогічно, у 1998 р. ізраїльський Кнесет прийняв перші три розділи нового Закону про рівні права для осіб з інвалідністю (Зайнятість, Громадські приміщення та Комісія з рівних прав осіб з обмеженими можливостями), залишивши сім додаткових розділів для майбутнього законодавства. Цей Закон є основою державної політики щодо осіб з інвалідністю та спрямований на забезпечення рівного здійснення прав особами з обмеженими можливостями, а також на створення сприятливих умов для того, щоб ці особи могли вести повноцінне життя та брати участь в економічній та політичній діяльності суспільства [190].

У 2014 році Грузія ратифікувала Конвенцію ООН про осіб з інвалідністю. У 2017 році до Конституції було внесено поправки, щоб привести її у відповідність до Конвенції. У 2020 році парламент ухвалив новий закон про права осіб з інвалідністю. У 2021 році було внесено поправки до Закону про ліквідацію всіх форм дискримінації, щоб визнати відмову у розумному пристосуванні формою дискримінації. Того ж року Грузія ратифікувала Факультативний протокол та визнала компетенцію Комітету. У 2022 році уряд затвердив другу Національну стратегію захисту прав людини в Грузії на 2022–

2030 роки. У листопаді 2021 року у тісній співпраці з Програмою розвитку ООН та Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини, Управлінням народного захисника та громадянським суспільством адміністрація уряду створила Міжвідомчий координаційний комітет з прав інвалідів. Для забезпечення активної участі осіб з інвалідністю, організацій, що представляють осіб з інвалідністю, Комітет створив Консультативну раду [191].

Для посилення координації між виконавчою та місцевою владою у 2022 році було підписано меморандум про співпрацю між урядом та Національною асоціацією місцевих органів влади. Міністерства також розпочали створювати консультативні поради, які працюють над правами осіб з інвалідністю. Уряд також приділяв особливу увагу заходам щодо підвищення обізнаності та навчання. Було вжито заходів щодо сприяння доступності державних послуг та інклюзивної освіти. Уряд узяв на себе зобов'язання використати всі наявні інструменти для вирішення проблеми порушень прав людини в окупованих регіонах Абхазії та Цхінвалі [192]. Держава надає соціальні пільги та медичну допомогу ветеранам, а також підтримує їхню реабілітацію. Грузія вжила заходів для захисту прав осіб з інвалідністю, особливо в контексті війни та гуманітарних криз. Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй співпрацює з урядом Грузії з метою посилення правового захисту та забезпечення доступності відповідно до Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, що включає вдосконалення законодавства, стандартів доступності та судових засобів захисту.

Ізраїль активно підтримує ветеранів, забезпечуючи їх медичними послугами, психологічною допомогою та соціальними програмами. Згідно зі статистичними оцінками 2021 року, в даний час близько 1,5 мільйонів ізраїльтян живуть з обмеженими можливостями, або майже 20% від населення дев'ять мільйонів. Це включає дітей та людей похилого віку, але також понад 700 000 осіб працездатного віку. Ця група з меншою ймовірністю буде працевлаштована, з меншою ймовірністю буде високоосвіченою і з більшою ймовірністю отримуватиме істотно меншу зарплату, коли знайде роботу, ніж люди без

інвалідності [193]. Міністерство добробуту та соціального забезпечення вжило низку заходів, спрямованих на надання пакету підтримки людям з обмеженими можливостями. До них належать надання допомоги евакуйованим особам з обмеженими можливостями в готелях, швидка евакуація з житлових будинків, розташованих на півдні та півночі країни, створення центрів емоційної підтримки для людей з обмеженими можливостями та їхніх сімей та багато іншого. Той факт, що центральна ланка міністерства - відділи соціальних служб — функціонує у складі місцевих органів влади, зробила її важливим державним органом щодо взаємодії з громадянами під час надзвичайних ситуацій, у тому числі щодо взаємодії з людьми з обмеженими можливостями [194].

Ізраїль надає широку підтримку своїм ветеранам, особливо тим, хто служив у Армії оборони Ізраїлю (ЦАХАЛ). Ця комплексна система є не просто набором державних пільг, а вираженням глибокого суспільного договору та морального обов'язку, що базується на безумовній вдячності за захист Батьківщини. У ізраїльському суспільстві допомога тим, хто віддав своє здоров'я на службі, розглядається як найважливіший пріоритет, і ця філософія пронизує всі аспекти державної політики щодо ветеранів. Система допомоги ветеранам в Ізраїлі є цілісною, охоплюючи всі сфери життя, від медичної реабілітації до соціальної адаптації та фінансової підтримки. Вона базується на принципі, що держава має забезпечити військовослужбовцю не лише повернення до нормального життя, але й надати йому всі можливості для повної самореалізації та гідного існування. Цей підхід починається з перших хвилин після поранення, коли поранений негайно отримує доступ до найкращої медичної допомоги та реабілітації. Міністерство оборони бере на себе повну відповідальність за всі витрати, що включають не тільки лікування, а й забезпечення найсучаснішими протезами, інвалідними візками та іншим обладнанням, необхідним для повсякденного життя. Реабілітаційні центри Ізраїлю, такі як знаменитий реабілітаційний центр Шеба, є одними з найкращих у світі, пропонуючи комплексну фізичну та психологічну терапію, а також інноваційні методики, як-от гідротерапія та адаптивний спорт.

Крім медичної підтримки, держава забезпечує ветеранам фінансову стабільність, щоб вони могли зосередитися на відновленні, а не на економічних проблемах. Розмір щомісячної допомоги залежить від ступеня інвалідності та регулярно індексується. Однак, фінансова підтримка виходить далеко за межі базових виплат. Ветерани мають право на повне фінансування вищої освіти та професійної підготовки, щоб вони могли здобути нову професію та бути конкурентоспроможними на ринку праці. Заохочується також підприємницька ініціатива: ветеранам надають гранти та пільгові кредити на відкриття власного бізнесу, що сприяє їхній економічній незалежності.

Окрім фінансових аспектів, держава приділяє величезну увагу соціальній інтеграції та психологічній адаптації. Ветеранам надають житлові пільги, включаючи субсидії на купівлю житла та гранти на його адаптацію. Психологічна допомога, особливо для осіб з посттравматичним стресовим розладом, є невід'ємною частиною реабілітації. Ветерани мають доступ до спеціалізованих психологічних центрів та груп підтримки, де вони можуть спілкуватися з тими, хто пройшов через подібний досвід. Процедура отримання статусу «особи з інвалідністю ЦАХАЛу» є суворо регламентованою, але прозорою. Ветерану необхідно звернутися до Відділу реабілітації Міністерства оборони, де спеціальна комісія вивчає медичні документи, проводить оцінку стану здоров’я та встановлює причинно-наслідковий зв'язок між пораненням і військовою службою. Після підтвердження статусу особі надається повний пакет допомоги. Це підкреслює, що допомога ветеранам є не жестом доброї волі, а закріпленим на законодавчому рівні правом. Загалом, ізраїльська модель є зразком ефективності та людяності, яка демонструє, як держава та суспільство можуть взяти на себе повну відповідальність за своїх захисників, забезпечуючи їм гідне життя та всі можливості для повної реінтеграції.

В Польщі законодавство передбачає соціальні виплати, медичне обслуговування та підтримку у працевлаштуванні для осіб з інвалідністю. Польща має комплексну правову базу для соціального захисту осіб з інвалідністю. Країна є учасницею Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю,

а її Конституція забороняє дискримінацію за будь-якою ознакою. Крім того, у Польщі діє Хартія осіб з інвалідністю [195], яка гарантує такі права, як доступ до охорони здоров'я, освіти, працевлаштування та соціального забезпечення. Хартія є важливим, хоча і специфічним, документом у польській правовій та соціальній системі. Вона не є законом у прямому розумінні, який накладає прямі, обов'язкові до виконання зобов'язання, а є постановою Сейму Республіки Польща, ухваленою 1 серпня 1997 року. Це надає їй характер політичної та моральної декларації, що слугує орієнтиром для уряду та державних органів у формуванні політики щодо осіб з інвалідністю. Хартія прав є збіркою фундаментальних принципів, які мають поважатися та реалізовуватися державою з метою сприяння повному включенню осіб з інвалідністю в соціальне, економічне та політичне життя. Серед найважливіших прав і принципів, які декларує Хартія, є право на життя, гідність та незалежність, що передбачає право на самостійне прийняття рішень; право на працю та освіту, яке зобов'язує державу створювати умови для здобуття кваліфікації та працевлаштування на відкритому ринку праці; право на соціальне забезпечення, що гарантує грошові виплати для утримання на гідному рівні; право на реабілітацію, яке підкреслює необхідність доступу до комплексної реабілітації для відновлення працездатності; право на доступність як до архітектурного середовища, так і до інформації та спілкування; а також право на участь у громадському, культурному та політичному житті. Незважаючи на те, що Хартія не є законом, її значення величезне, оскільки вона стала потужним імпульсом і основою для ухвалення наступних, вже юридично обов'язкових актів, які фактично впроваджували її положення. Це була перша настільки комплексна та публічна декларація в Польщі, яка зібрала в одному документі всі ключові вимоги спільноти осіб з інвалідністю. Її положення стали точкою відліку для подальших урядових програм та законодавчих актів, а також узгоджуються з положеннями пізнішої Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, ратифікованої Польщею. Таким чином, Хартія стала важливим інструментом, що проклав шлях до побудови більш інклюзивного суспільства в Польщі.

Загалом, принцип боротьби з дискримінацією є основою для законодавства про ринок праці/зайнятість та державної політики Польщі. Основною формою підтримки зайнятості є субсидування через Державний фонд реабілітації інвалідів (PFRON). Згідно із Законом про професійну та соціальну реабілітацію осіб з інвалідністю, будь-який роботодавець, який має щонайменше 25 працівників (еквіваленти повної зайнятості, FTE), зобов'язаний здійснювати щомісячні платежі до PFRON, якщо частка працівників з підтвердженою інвалідністю менша за 6%. Роботодавці мають право на звільнення, якщо частка працівників з інвалідністю становить щонайменше 6% або якщо вони купують послуги/товари у визначених постачальників, зазначених у законодавстві (так звана система Levi-Quota). Роботодавці, які мають щонайменше 6% працівників з інвалідністю у штаті, або ті, хто звільнений від обов'язку сплати внесків до PFRON, можуть подати заявку на щомісячну субсидію для часткового покриття (одноразова виплата, розмір якої залежить від ступеня інвалідності працівника) заробітної плати працівника з інвалідністю [196].

Прикладами установ, що надають послуги (як зазначено вище, отримують допомогу від місцевої адміністрації або на основі грантів), які задовольняють потреби дорослих людей з тяжкими формами інвалідності, є: громадські клуби, центри підтримки та реабілітації, майстерні мануальної терапії. Майстерні мануальної терапії (warsztaty terapii zajęciowej, WTZ) працюють з 1991 року. Майстерні мануальної терапії (WTZ) – це некомерційні заклади, що значною мірою фінансуються PFRON. WTZ пропонують переважно мануальну терапію в різних формах. Довгостроковий догляд здебільшого надається Будинками соціальної допомоги (domy pomocy społecznej, DPS), формою стаціонарної діяльності. Він лише частково субсидується, а не є безкоштовним. Дорослі з інвалідністю, серед інших груп, які вважаються нездатними функціонувати самостійно, можуть бути розміщені в DPS лише за власним рішенням або за рішенням суду про юридичну недієздатність. Не існує тимчасового догляду, як заходу підтримки з боку держави [197].

Польська державна політика щодо громадян з інвалідністю зазнала критики, головним чином тому, що вона покладає левову частку відповідальності за соціальну допомогу на різних етапах життя на плечі сім'ї, яка залишається центральним інститутом соціального забезпечення в Польщі, також щодо осіб з інвалідністю, які через свій вік (діти) та/або загальний стан здоров'я не можуть функціонувати самостійно. У 2018 році протести проти допомоги членам сімей/опікунам дорослих людей з інвалідністю привернули увагу громадськості до проблем, з якими стикаються громадяни, які змушені відмовитися від професійної діяльності, щоб виконувати свої обов'язки щодо догляду за людьми з інвалідністю [198].

Встановлено, що на даний час розвитку правового регулювання соціального захисту людей з інвалідністю у світі реалізується модель прав людини. Модель прав людини фокусується на невід'ємній гідності людини і далі, але за необхідності, на медичних характеристиках людини. Вона ставить людину в центр усіх рішень, що її стосуються, і, що найважливіше, знаходить головну «проблему» поза людиною та суспільством.

Аналіз досвіду правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни у низці розвинених країн світу, включаючи США, Канаду, Великобританію, Польщу, Грузію, Німеччину та Ізраїль, дозволяє зробити важливі та розгорнуті висновки. Встановлено, що законодавство цих держав не містить окремих нормативно-правових актів, присвячених виключно особам з інвалідністю, що виникла внаслідок війни. Натомість, такі особи підлягають комплексному захисту за двома основними напрямками, що дозволяє уникнути фрагментації та забезпечити уніфікований підхід.

Замість створення унікальних законів, країни-лідери в галузі соціального захисту інтегрують підтримку ветеранів в ширші, універсальні системи. По-перше, вони використовують загальне законодавство про інвалідність, яке гарантує базові права на реабілітацію, доступність, освіту та працевлаштування для всіх осіб з інвалідністю, незалежно від її причини. Прикладами є Закон про реабілітацію 1973 року в США, що став основою для заборони дискримінації,

або Хартія прав осіб з інвалідністю в Польщі, яка слугує моральною та політичною базою для всієї соціальної політики. По-друге, ці країни застосовують окремі положення в законодавстві про військовослужбовців та ветеранів, які встановлюють додаткові пільги, грошові виплати та спеціалізовану медичну допомогу, що пов'язані виключно зі статусом ветерана. Наприклад, Закон USERRA у США, який гарантує право на повторне працевлаштування, або спеціалізовані пенсійні програми для ветеранів у Великобританії та Канаді, що забезпечують фінансову стабільність як визнання їхньої служби.

Такий гібридний підхід не лише спрощує правове регулювання, але й має глибокий соціальний сенс. Він визнає, що інвалідність є універсальною категорією, яка вимагає універсального захисту, а військова служба — це особливий внесок, який заслуговує на додаткову підтримку. Ця двовекторна система дозволяє гарантувати як загальні права людини, так і специфічні пільги, що є вираженням вдячності суспільства.

Впровадження такого комплексного підходу надає значні переваги. Насамперед, це сприяє уніфікації та доступності правового поля. Замість блукання у лабіринтах численних спеціалізованих законів, особа з інвалідністю внаслідок війни, включаючи ветеранів, може легко знайти інформацію про свої права та гарантії в рамках зрозумілої та прозорої системи. Це також забезпечує рівність та гідність, оскільки людина, перш за все, розглядається як громадянин з інвалідністю, а лише потім як ветеран, що допомагає уникнути стигматизації та ізоляції.

На думку Андріїва В. та Сіньової Л.: «Суть міжнародно-правових засобів забезпечення соціальних стандартів у сфері прав людини полягає в створенні й реалізації системи міжнародних норм, механізмів та інституцій, що гарантують дотримання, захист і розвиток соціальних прав людини. В даному випадку, мова йде про міжнародні процедури та механізми у сфері забезпечення прав людини, які спрямовані на забезпечення гідного рівня життя, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, праці та ін.» [199].

Найважливішим уроком для України є не лише створення нових, окремих законів для осіб з інвалідністю внаслідок війни, а й реформування всієї системи соціального захисту з метою інтеграції прав військових з інвалідністю у загальну систему. Це дозволить їм отримати повний спектр прав та можливостей, доступних усім громадянам з інвалідністю, а додаткові пільги, пов’язані з військовою службою, стануть гідною і цільовою підтримкою. Використання найкращих міжнародних практик дозволить Україні створити стійку, справедливу та ефективну систему, яка забезпечить гідне життя для кожного, хто віддав своє здоров’я за захист Батьківщини.

3.2. Правові проблеми соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні

Війна спричинила гуманітарну кризу, що привела до значного зростання кількості осіб з інвалідністю внаслідок конфлікту. Крім фізичних травм і поранень серед військових і цивільного населення, війна також спричинила психологічні травми, які можуть мати тривалі негативні наслідки. Проблема соціального захисту осіб з інвалідністю у зв'язку з війною в Україні потребує комплексного вирішення. Необхідно забезпечити належну медичну допомогу, реабілітацію та протезування для постраждалих осіб. Важливо створити умови для їх соціальної інтеграції, включаючи доступ до освіти, працевлаштування та соціальних послуг.

Велике значення має обговорення професійної психологічної підтримки та реабілітації осіб з інвалідністю внаслідок війни. Критично важливим є забезпечення доступу до фахової психологічної підтримки для подолання наслідків війни та успішної адаптації постраждалих. Проте реалізацію цього завдання ускладнює дефіцит фінансування соціальних програм та брак кваліфікованих спеціалістів у цій сфері.

Питання теоретичних та методичних аспектів вивчення особливостей соціального захисту осіб із інвалідністю внаслідок війни в Україні відображено у наукових працях українських науковців: Костюк В., Лідіч Б., Медведєва Т.,

Мельник В., Моторнюк У., Непочатенко З., Осіпова А., Свистунова О., Смирнова І., Юрчик Г., Якушенко Л. та інші.

Захист є важливим і необхідним елементом життя, який забезпечує безпеку та допомагає виживати та підтримувати життя. Цей процес є вбудованим у природу навколишнього середовища і викликає у живих організмів відчуття довіри, надійності та стабільності у їхньому існуванні. Українська держава забезпечує захист прав і свобод людини та громадянина на рівні Конституції. Щоб відповідати сучасним вимогам суспільства, вона розробляє систему соціального захисту, яка включає в себе заходи правового та соціально-економічного характеру. Ці заходи, закріплені в законодавчих актах, регулюють різні аспекти соціального життя різних груп громадян. Соціальний захист здійснюється спеціальними структурами, які відповідають за організацію праці та зайнятості, охорону здоров'я та освіту, пенсійне забезпечення, соціальне обслуговування, надання соціальних послуг та інші види допомоги за допомогою соціальних програм та виплат.

Проблема визначення соціального захисту громадян України пов’язана з необхідністю подальшого удосконалення теорії соціальної держави. Для створення відповідної правової бази сучасної соціальної держави необхідно детально вивчити різні підходи до визначення соціального захисту як важливого компонента функціонування соціальної держави, викладені у науковій літературі. Зокрема, більшість дослідників розуміє соціальний захист як сукупність заходів, програм, стратегій тощо. Деякі дослідження також розглядають соціальний захист як систему гарантій, суспільних відносин, державної політики, соціальних інститутів тощо.

На переконання Булкат Л., поняття «соціальний захист» не обмежується лише частиною першою статті 46 Конституції України. Конституційне право на соціальний захист охоплює практично всі соціальні права громадянина, які передбачені в Основному Законі України, включаючи право на соціальне забезпечення як його основний елемент [200]. Під час аналізу соціального захисту виникає проблема розуміння терміну «соціальний», який

використовується для позначення різноманітних, але взаємопов'язаних явищ, таких як соціальна політика, соціальна функція, соціальні відносини та інші. Крім цього, держава, як явище соціальне та один із основних соціальних інститутів, також включається у цей термін. Ця багатозначність та множинність явищ, які він охоплює, ускладнюють методологічний аналіз. Для подолання цих питань необхідно встановити обсяг терміну «соціальний», який включає в себе різні аспекти, пов'язані з явищами у суспільстві, зокрема в соціальній сфері. Поняття «соціальний» може мати широке тлумачення як суспільний, пов'язаний із життям людей та їхніми відносинами в суспільстві. Паралельно існує більш обмежене розуміння «соціального», що відноситься до взаємодій та задоволення певних потреб, а також відносин, пов'язаних із задоволенням цих потреб. Вирішуючи питання щодо взаємозв'язку соціального захисту та соціальної політики, важливо мати на увазі, що обидва аспекти конструюються через поняття «діяльність», що призводить до методологічних труднощів.

На думку Шумила М., під соціальними правами необхідно розглядати весь комплекс прав, які гарантовані державою у сфері соціального забезпечення, соціального обслуговування, виплати соціальних допомог та надання соціальних пільг. Україна, як соціальна держава повинна гарантувати той набір соціальних прав, без яких громадянин може припинити своє фізичне існування, тобто, набір прав, які гарантують особі її повноцінну життєдіяльність [201].

Основною метою соціальної держави є створення умов для здійснення соціальних, культурних та економічних прав людини, підтримка самостійності та відповідальності кожної особи за свої дії і надання соціальної допомоги тим громадянам, які з різних причин не можуть забезпечити достатній рівень життя для себе та своєї сім'ї. Регулювання соціального захисту громадян здійснюється за допомогою норм Конституції України та відповідних законодавчих актів, які визначають механізми реалізації конституційних положень. Згідно з Конституцією України, держава гарантує соціальну спрямованість економіки, що є основою для забезпечення соціальних прав громадян, зокрема у сферах соціального захисту та забезпечення достатнього рівня життя. Згідно з Основним

Законом України, кожна людина має право на гідний життєвий рівень для себе та своєї сім'ї, включаючи адекватне харчування, одяг і житло. Пенсії, інші соціальні виплати та допомога, що є основним джерелом існування, повинні забезпечувати життєвий рівень, який не буде нижчим від прожиткового мінімуму, встановленого законом. Ці положення Основного Закону України конкретизують конституційне визначення України як соціальної держави, яка передбачає участь суспільства в підтримці тих осіб, які не мають достатніх засобів для існування через непрацездатність або інші причини, не залежні від них.

Коробенко Н., вважає, що пенсійні правовідносини по інвалідності в солідарній пенсійній системі – вид пенсійних правовідносин, що виникає у солідарній системі загальнообов’язкового державного пенсійного страхування між правомочною особою, яка є інвалідом та реалізує право на пенсію по інвалідності, та уповноваженими органами Пенсійного фонду, на які покладається обов’язок своєчасно призначити та проводити виплату даного виду пенсії за рахунок акумульованих у ньому коштів, а в окремих випадках – за рахунок коштів державного бюджету, на період встановлення інвалідності [202, с.17].

У сучасних умовах інвалідність стала важливим соціальним явищем. В силу постійного зростання кількості людей з інвалідністю в загальній структурі. Одним з основних завдань та обов'язків держави є створення умов для реалізації прав осіб з інвалідністю та забезпечення їх соціального захисту, усунення чи компенсація наслідків, пов'язаних з наявністю інвалідності, підтримка їх соціальної інклюзії та сприяння досягненню соціальної та матеріальної незалежності. Виконання цієї задачі передбачає створення державою умов для реалізації прав і можливостей громадян нарівні з іншими для активної участі в суспільному житті. Це включає реалізацію правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших заходів.

Фінансовий елемент соціального захисту людей з інвалідністю включає в себе виділення пенсій, державної допомоги, компенсаційних та інших виплат,

надання пільг, соціальних послуг, проведення реабілітаційних заходів, встановлення опіки або піклування, а також забезпечення стороннього догляду.

Попри законодавчі гарантії та обраний євроінтеграційний курс, особи з інвалідністю внаслідок війни в Україні досі зіштовхуються з системними бар'єрами, що перешкоджають їхній повноцінній інклюзії. Основні виклики зумовлені недосконалістю нормативної бази, дефіцитом фінансування та низькою якістю спеціалізованих послуг. Ключовою проблемою залишається фізична недоступність транспортної та соціальної інфраструктури: більшість об'єктів і засобів пересування не відповідають стандартам інклюзивності, що обмежує мобільність ветеранів. Інформаційний простір також потребує адаптації: попри ратифікацію Конвенції ООН, в Україні бракує дублювання інформації шрифтом Брайля, звукового супроводу та зрозумілої навігації піктограмами в громадських місцях. Сфера освіти, хоч і рухається в бік інклюзії, страждає від слабкої матеріально-технічної бази та недостатньої підготовки викладачів до роботи з особами, які мають особливі освітні потреби. Особливо гостро стоїть питання реалізації права на працю. Роботодавці часто уникають найму осіб з інвалідністю через витрати на облаштування робочих місць, а державні механізми стимулювання та гнучкі форми зайнятості залишаються малоефективними. Загальна ситуація ускладнюється фінансовою незахищеністю: через дефіцит бюджету соціальні виплати часто мають лише символічний характер, залишаючи ветеранів на межі бідності.

У своїх дослідженнях Якушенко Л. підкреслює, що «для подолання вищенаведених проблем доцільно врахувати наступні рекомендації: 1. для покращення добробуту осіб з інвалідністю необхідним є осучаснення методології розрахунку рівня прожиткового мінімуму, який є базовим державним соціальним стандартом, на основі якого визначаються розміри основних державних соціальних гарантій та викорінити практику застосування розрахункового показника «розмір забезпечення прожиткового мінімуму» при визначенні розмірів соціальної допомоги. Внести зміни до законів України щодо вилучення показника «рівень забезпечення прожиткового мінімуму; 2. залучення

осіб з інвалідністю внаслідок війни до сфери праці важливе як для них самих, так і для держави, оскільки підвищується життєвий рівень, збільшується їх платоспроможність, а також можливість самореалізації. Для підвищення рівня працевлаштування осіб з інвалідністю внаслідок війни доцільним вважається введення диференційованої норми працевлаштування осіб з інвалідністю на підприємствах з урахуванням особливостей та сфер їх діяльності. Розробити механізми стимулювання та мотивації роботодавців до працевлаштування осіб з інвалідністю внаслідок війни. Забезпечити контроль за виконанням чинного законодавства з метою недопущення дискримінації осіб з інвалідністю внаслідок війни у сфері працевлаштування; 3. забезпечити виконання (включаючи відповідне фінансове забезпечення) Національного плану дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю; 4. у контексті розвитку системи інклюзивної освіти необхідно забезпечити сприятливі умови для формування інклюзивного освітнього середовища та забезпечити доступ до якісної освіти осіб з інвалідністю внаслідок війни з урахуванням їхніх потреб. Зокрема, освітні заклади мають бути забезпечені кваліфікованими і вмотивованими фахівцями через запровадження спеціальної підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів з питань роботи з особами з інвалідністю внаслідок війни; 5. розробити та забезпечити повну реалізацію ефективного механізму забезпечення осіб з інвалідністю внаслідок війни технічними засобами реабілітації та виробами медичного призначення, а також визначити порядок грошової компенсації на самостійне забезпечення такими засобами. Ефективний механізм має базуватися на засадах адресності, доцільності, раціональності та ефективності; 6. розробити та реалізувати комплекс заходів, спрямованих на повну реалізацію права осіб з інвалідністю на доступ до інформації відповідно до стандартів Конвенції Організації Об’єднаних Націй про права осіб з інвалідністю; 7. вжити конкретних заходів щодо посилення відповідальності місцевих органів виконавчої влади та територіальних громад за забезпечення доступу осіб з інвалідністю внаслідок війни до об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу,

транспорту з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів – до освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту; 8. зобов’язати центральні та місцеві органи влади забезпечити при комунікації з особами з інвалідністю внаслідок війни способи та формати, що сприяють доступу до інформації, здійснювати відповідну адаптацію інформаційних продуктів та інформування щодо отримання публічних послуг» [203].

У свою чергу, Лідіч Б. звертає увагу на «необхідність органів державної влади та місцевого самоврядування створювати відповідну нормативно-правову базу у відповідності до міжнародного законодавства. Також важливою є підтримка розвитку громадських організацій у цій сфері та забезпечення належного рівня матеріально-фінансової підтримки для соціального захисту осіб з інвалідністю. Крім того, слід розширювати та удосконалювати список соціальних послуг, активно сприяючи професійній реабілітації осіб з інвалідністю» [204]. Погоджуючись з точкою зору вченого, варто також зазначити, що в Україні існує проблема неузгодженості та суперечливості законодавства в даній галузі. Юридичні конфлікти між нормативно-правовими актами ускладнюють їх практичне застосування та створюють правову невизначеність.

Головною ідеєю є підтримка діяльності громадських організацій, що мають важливе значення у захисті прав осіб з інвалідністю внаслідок війни. Завдяки активній роботі різних громадських організацій, особи з інвалідністю внаслідок війни можуть скористатися соціальними та юридичними послугами, що сприятимуть їх адаптації та включенню в суспільство. Наразі в Україні існує проблема з визначенням статусу громадських об'єднань ветеранів війни (осіб з інвалідністю внаслідок війни). Законопроєкт «Про внесення змін до деяких законів України щодо правового статусу громадських об’єднань ветеранів війни» №11123 від 25 березня 2024 [205], який покликаний врегулювати це питання, має суттєві недоліки. Законопроєкт пропонує надавати статус ветеранського об'єднання та пов'язані з ним пільги будь-якій громадській організації, яка просто задекларує у своїх статутних документах мету захисту

інтересів ветеранів (осіб з інвалідністю внаслідок війни). Це створює ризик, що організації, які не мають жодного стосунку до ветеранів (осіб з інвалідністю внаслідок війни), зможуть отримувати значні пільги. Також законопроєкт не встановлює вимогу, щоб ветерани (особи з інвалідністю внаслідок війни) чи члени їхніх сімей були засновниками або членами таких об'єднань. У разі ухвалення законопроєкту в поточному вигляді, організації-симулятори можуть безпідставно отримувати: оренду майна без аукціону; фінансову підтримку та кредити з бюджету; безоплатні приміщення та інше майно; звільнення від плати за комунальні послуги. Такий підхід може призвести до нераціонального використання державних і комунальних ресурсів, а також до зловживань. Варто зазначити, критерії для отримання статусу ветеранського об'єднання повинні бути чітко визначені, щоб уникнути зловживань та забезпечити правову визначеність.

На переконання Мельника В.: «Висока ефективність державного соціального захисту осіб з інвалідністю досягається через комплексне впровадження низки основних тенденцій. До них належать: формування дієвої моделі публічного соціального захисту, що має стати складовою процесів децентралізації та ґрунтуватися на чітких принципах; урахування міжнародних соціальних стандартів (зокрема європейських); посилення ефективності правового статусу самих осіб з інвалідністю, а також розробка доступних та ефективних механізмів для реалізації та гарантування їхніх прав. Крім того, стратегія повинна бути спрямована на забезпечення належного рівня та якості життя цієї категорії громадян. Важливим аспектом є удосконалення правового статусу уповноважених органів і інститутів уповноважених з прав людей з інвалідністю, а також вдосконалення управління всією системою державного соціального захисту. Необхідно також посилити ефективність державного та громадського нагляду й контролю за дотриманням прав, а також доступність юрисдикційних способів захисту прав осіб з інвалідністю. Надалі стратегія реформування передбачає обов'язкову розробку та подальше ухвалення Верховною Радою України кодифікованого закону у цій сфері. Цьому процесу

має передувати суспільне обговорення та проведення експертиз за участю провідних вчених та фахівців» [72]. Погоджуючись з поглядами дослідника, можна зауважити, що усі зазначені ним аспекти є дуже важливими для України. Також важливо враховувати міжнародні стандарти у сфері захисту прав осіб з інвалідністю внаслідок війни. Україна, як учасник численних міжнародних організацій, повинна дотримуватися цих стандартів для забезпечення адекватного рівня соціального захисту для всіх громадян.

У світі наявний різноманітний досвід у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни, і сучасна політика відзначається високим рівнем гуманізму. В Україні кількість осіб з інвалідністю постійно зростає. Інвалідність обумовлена різними факторами, такими як різні соціально-економічні умови, різний рівень соціального забезпечення населення державою, війна з російською федерацією тощо.

У діючому законодавстві про соціальний захист осіб з інвалідністю внаслідок війни є багато недоліків. Як зазначає Митько Я., щоб розв'язати більшість цих проблем, потрібно уніфікувати спеціалізоване законодавство, прийнявши єдиний нормативно-правовий акт [206]. Прийняття єдиного нормативно-правового акту, безсумнівно, матиме кілька ключових переваг. Це дозволить усунути правові колізії та дублювання, які сьогодні змушують осіб з інвалідністю внаслідок війни блукати в лабіринтах численних законів та постанов. Чіткі та єдині визначення, процедури та критерії зменшать бюрократичну плутанину, що є однією з найгостріших проблем. Наприклад, процедура отримання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни стане прозорою та зрозумілою. Проте, на нашу думку, уніфікація має стати лише інструментом для впровадження нового, більш ефективного підходу. Замість того, щоб просто об'єднати старі норми, єдиний закон повинен бути розроблений на основі передових міжнародних практик та з урахуванням сучасних викликів. Він має відійти від моделі «соціальної допомоги» та перейти до моделі «прав та можливостей». Це означає, що держава має не просто надавати пільги, а

гарантувати права на повноцінну реабілітацію, перекваліфікацію, доступ до якісної медицини, психологічну допомогу та працевлаштування.

На думку Письменної О. та Пінчука Р., для розв'язання проблем із грошовим, медичним, соціальним та інформаційним забезпеченням потрібні подальші наукові дослідження та належне нормативно-правове регулювання [207]. Потрібна комплексна реформа, яка охопить усі зазначені сфери. Наприклад, у сфері грошового забезпечення необхідно не лише підвищувати виплати, а й зробити систему нарахувань та виплат прозорою та автоматизованою. Це дозволить особам з інвалідністю внаслідок війни отримувати належні кошти без бюрократичних затримок. У сфері медичного та соціального забезпечення потрібно відійти від застарілих практик, що перешкоджають своєчасній та якісній реабілітації. Важливо забезпечити доступ до сучасного протезування, психологічної допомоги та програм реінтеграції.

У своєму дослідженні Гринько Р., Мота А. та Петреченко С. підкреслюють, що ефективність правового захисту залежить від економічних можливостей держави. Для досягнення високих соціальних стандартів необхідна економічна система, в якій бізнес задовольняє як цивільні, так і військові потреби. Автори також наголошують на важливості надання додаткового соціального захисту резервістам, військовозобов'язаним, добровольцям Сил територіальної оборони та партизанам. Це, на їхню думку, значно активізує їхню участь у забезпеченні національної безпеки [208]. Бізнес-середовище має відігравати ключову роль у цій системі. Залучення приватного сектору — це шлях до сталого розвитку, де бізнес, отримуючи прибуток, також інвестує у соціальну стабільність. Це може бути реалізовано через: стимули для роботодавців - держава може надавати податкові пільги компаніям, які наймають осіб з інвалідністю внаслідок війни, створюють для них програми перекваліфікації та адаптують робочі місця та підтримку ветеранського бізнесу у вигляді надання пільгових кредитів, грантів та менторської підтримки особам з інвалідністю внаслідок війни, які хочуть відкрити власну справу, сприятиме їхній економічній незалежності.

Основні проблеми соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні є багатогранними та системними, що вимагає не лише точкових рішень, а й комплексної реформи. Попри значні зусилля, законодавча та інституційна база не завжди відповідає масштабам викликів, породжених війною. Однією з головних проблем є фрагментарність і недосконаліть нормативно-правової бази. Численні закони та підзаконні акти, що регулюють соціальний захист ветеранів (осіб з інвалідністю внаслідок війни), часто містять колізії, нечіткі формулювання та застарілі норми, які не враховують реалій сучасної війни. Це створює труднощі у правозастосуванні та призводить до бюрократичних перешкод. Наприклад, процедури отримання статусу учасника бойових дій або особи з інвалідністю внаслідок війни є надмірно складними, вимагають збору великої кількості документів та проходження численних комісій, що є виснажливим для осіб з інвалідністю внаслідок війни. Це також посилюється відсутністю єдиної цифрової системи, яка б автоматизувала ці процеси.

Система реабілітації також зіштовхується з серйозними викликами. Існує нестача спеціалізованих центрів та кваліфікованих фахівців, особливо в галузі протезування та психологічної допомоги. Психологічна підтримка, що є критично важливою для подолання посттравматичного стресового розладу, часто є недостатньою або недоступною. Особи з інвалідністю внаслідок війни зіштовхуються з тривалими чергами на отримання послуг, що уповільнює їхню адаптацію до цивільного життя. Крім того, нерівномірний розподіл реабілітаційних послуг по країні залишає осіб з інвалідністю внаслідок війни у регіонах без належної допомоги.

Однією з найгостріших проблем є соціальна ізоляція осіб з інвалідністю внаслідок війни. Після повернення з фронту вони часто відчувають відчуженість від цивільного життя, що може призвести до депресії, алкогольної чи наркотичної залежності. Незважаючи на законодавчо закріплені пільги, особи з інвалідністю внаслідок війни часто не знають про свої права або зіштовхуються з байдужістю чи нерозумінням з боку суспільства. На нашу думку, держава повинна не лише забезпечити доступ до психологічної допомоги, але й активно

працювати над зміною суспільної свідомості, формуючи атмосферу поваги та вдячності. Це може бути досягнуто через просвітницькі кампанії, підтримку ветеранського бізнесу та інтеграцію осіб з інвалідністю внаслідок війни у суспільні проєкти.

Також існує проблема з житловим забезпеченням, оскільки існуючі програми не завжди відповідають реальним потребам та масштабам. Ці проблеми є взаємопов'язаними, і їх вирішення вимагає не просто змін у законодавстві, а й глибокої трансформації суспільних установок та інфраструктури.

Отже, можна вказати, що особи з інвалідністю внаслідок війни є однією з найбільш вразливих категорій населення в умовах війни. Навіть при наявності широкого спектру соціальних гарантій з боку держави, реалізація цих прав зіштовхується зі значними проблемами, як юридичного, так і практичного характеру. У зв'язку з тривалою війною дуже важливо створити ефективну, прозору та гуманну модель соціального захисту, яка б не лише відповідала сучасним викликам, а й гарантувала гідне життя кожному, хто пожертвував своїм здоров'ям на благо безпеки України. Водночас, система законодавства, яка регулює формування соціального захисту для осіб з інвалідністю, має недостатню координацію та є фрагментарною. Також існує проблема стосовно фінансування та вдосконалення цієї соціальної сфери. Щоб реалізувати заплановані заходи соціального захисту для осіб з інвалідністю, необхідно відповідне фінансування, яке має бути пріоритетним напрямком витрат у сфері соціального захисту. Дослідження особливостей соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні виявило низку проблем, серед яких: обмежене фінансування, недосконаліть нормативної бази, нестача кваліфікованих кадрів, безбар'єрне середовище, психологічна підтримка.

Проведене у 2024 році онлайн-опитування серед ветеранів, ветеранок та осіб з інвалідністю внаслідок війни виявило низку ключових проблем, з якими зіштовхуються захисники після повернення до цивільного життя. Результати дослідження вказують на необхідність комплексної та системної підтримки.

Матеріальна підтримка є однією з найгостріших потреб. Понад половина опитаних (59,8%) відчуває потребу в фінансовій допомозі, тоді як лише 17,8% не мають обмежень у придбанні коштовних речей. Це свідчить, що чинні програми є неефективними або недоступними, оскільки лише 7,4% опитаних користувалися грошовою допомогою. Медична та психологічна допомога посідають друге та третє місця за актуальністю. При цьому 46,9% ветеранів незадоволені якістю медичних послуг, що є найвищим показником невдоволення. Психоемоційна нестабільність є ймовірною проблемою для 52,6% опитаних, що підкреслює високий попит на психологічну підтримку в майбутньому. Юридичні питання також є значним викликом: лише 28,4% ветеранів не відчувають потреби в такій допомозі. Водночас, низький рівень задоволення та погана оцінка якості юридичних послуг вказують на недостатність їхнього надання. Ветерани виявляють високу зацікавленість у розвитку власної справи - 68,8% опитаних зацікавлені у відкритті бізнесу, хоча лише 9,4% вже мають власну справу. Це свідчить про низьку забезпеченість потреби у підтримці підприємництва, яку 58,9% ветеранів оцінюють як незадоволену. Інклюзія та соціальна інтеграція також є проблемними аспектами. Ветерани зазначають про відсутність доступного середовища для людей з інвалідністю та відчувають нерозуміння з боку суспільства. Понад половина опитаних (59,4%) відчуває недостатню повагу, а 79,5% вказують на брак інформованості суспільства щодо їхніх проблем. Ці показники зростають порівняно з попередніми дослідженнями. Безробіття та перекваліфікація є серйозною проблемою. Понад половина ветеранів (51,7%) очікує труднощі з працевлаштуванням через нестачу адаптованих робочих місць. Задоволеність потреб у працевлаштуванні та перекваліфікації залишається низькою. Ці результати акцентують увагу на необхідності інтегрованої та комплексної підтримки ветеранів у сферах економіки, медицини, соціальної адаптації та права [209].

Для ефективного вирішення цих проблем необхідно: посилити фінансову підтримку системи соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни,

передбачивши додаткові бюджетні кошти на медичне обслуговування, реабілітаційні послуги, протезування, соціальні виплати та інші форми допомоги; модернізувати законодавство у сфері соціального захисту, зокрема шляхом чіткого визначення статусу осіб з інвалідністю внаслідок війни, отриманої внаслідок війни, забезпечення їх належними пільгами та правами, а також приведення нормативної бази у відповідність до реалій сьогодення; забезпечити підготовку та залучення необхідної кількості кваліфікованих спеціалістів, здатних надавати всебічну допомогу людям з інвалідністю, включаючи медичну, психологічну, соціальну та правову підтримку; формувати безбар'єрний простір, адаптуючи інфраструктуру до потреб осіб з інвалідністю, зокрема через оновлення транспорту, громадських будівель та інших об'єктів для забезпечення їхньої повної доступності; організувати комплексну психологічну допомогу для осіб з інвалідністю, які пережили травми війни, залучаючи до роботи висококваліфікованих психологів і психотерапевтів.

Існує гостра потреба в перегляді та адаптації системи соціального захисту до нових умов, з урахуванням специфічних потреб постраждалих. Незважаючи на наявність базових законодавчих гарантій, система правового забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни залишається недосконалою, фрагментарною і не повною мірою відповідає реаліям сучасності.

Аналіз чинного законодавства показав, що в Україні відсутня цілісна стратегія нормативно-правового забезпечення соціального захисту цієї категорії громадян. Існують колізії та прогалини у визначенні статусу, порядку встановлення інвалідності, механізмах доступу до пільг, реабілітаційних послуг, медичного обслуговування та психосоціальної підтримки. Особливо вразливими є цивільні особи, які втратили здоров'я внаслідок обстрілів, мінно-вибухових травм або психологічних потрясінь, адже вони часто не охоплені спеціальними програмами підтримки, які розраховані переважно на військовослужбовців. Як зазначає Прилипко С.: «Метод права соціального забезпечення відзначається специфічним дуалізмом. З одного боку, він базується на конституційних гарантіях держави щодо забезпечення громадян у разі настання страхових

ризиків (інвалідності, втрати годувальника, безробіття чи старості) згідно з державними соціальними стандартами. З іншого — передбачає диспозитивну можливість громадян самостійно дбати про додатковий рівень захисту через добровільне страхування чи приватне пенсійне забезпечення. Варто погодитися з автором у тому, що фундаментальною рисою цього методу залишається імперативність, яка проявляється у діяльності державних органів. Водночас науковець слушно підкреслює тенденцію до посилення диспозитивних засад, що особливо чітко простежується у сфері колективно-договірного регулювання соціального страхування» [210, с. 128-133].

Своєю чергою, Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 3551-XII від 22 жовтня 1993 р. [9] регулює статус постраждалих осіб під час війни та порядок надання статусу особам з інвалідністю внаслідок війни, потребує оновлення для кращого врахування потреб і масштабів сучасної ситуації, що склалася після початку війни 2014 року.

Важливим є також Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [18] № 2961-IV від 06 жовтня 2005 р., описує принципи реабілітаційних заходів, проте він не надає достатньо докладної інформації щодо процедур визначення статусу інваліда для осіб, які постраждали від бойових дій. Таким чином, хоча є законодавча база, вона має деякі недоліки, такі як складнощі у практичній реалізації та недостатню адаптованість до сучасних умов, що ускладнює ефективне функціонування системи надання статусу та соціального захисту для осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні. Водночас спостерігається недостатня координація між органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, медичними установами та службами соціального захисту. Недостатній рівень фінансування, бюрократичні процедури, ускладнений доступ до медико-соціальної експертизи в умовах війни – усе це серйозно ускладнює реалізацію гарантованих прав.

На підставі проведеного дослідження можна стверджувати, що для ефективного вирішення зазначених проблем необхідно: розробити та ухвалити окремий закон або комплексну державну програму з урахуванням специфіки

захисту осіб, які отримали інвалідність внаслідок війни; удосконалити порядок встановлення статусу інвалідності та надання соціальних пільг з урахуванням умов воєнного часу; посилити міжвідомчу взаємодію, зокрема в питаннях реабілітації, працевлаштування, освіти та адаптації осіб з інвалідністю; гармонізувати національне законодавство з міжнародними стандартами, зокрема Конвенцією ООН про права осіб з інвалідністю.

Ураховуючи складність, динамічність та міждисциплінарний характер проблем соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни, подальші наукові дослідження в цій сфері мають значний потенціал для розвитку. Порівняльно-правове дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання соціального захисту ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни, отриманою внаслідок бойових дій, з метою адаптації найкращих практик до українських умов. Вивчення ролі правозахисних інститутів та громадянського суспільства в забезпеченні контролю за дотриманням прав осіб з інвалідністю та моніторингу якості надання соціальних послуг. Удосконалення цифрових інструментів управління соціальним захистом, включно зі створенням єдиних електронних платформ реєстрації, обліку та підтримки осіб з інвалідністю. Результати таких досліджень можуть стати основою для цілісної реформи системи соціального захисту, орієнтованої на права людини, потреби ветеранів (осіб з інвалідністю внаслідок війни) та постраждалих цивільних, і спрямованої на побудову соціально справедливого післявоєнного суспільства. Щоб забезпечити гідний та ефективний соціальний захист осіб з інвалідністю внаслідок війни, Україні потрібен принципово новий підхід, що ґрунтується на підтримці та супроводі таких осіб.

Війна в Україні значно поглибила існуючі проблеми, що зіштовхуються люди з інвалідністю, та поставила перед ними нові виклики. Серед основних соціальних проблем, які вони переживають, можна відмітити відсутність доступного транспорту, пандусів, ліфтів та інших необхідних засобів, включаючи ті, які необхідні для швидкої та безпечної евакуації з зон бойових дій. Багато людей з інвалідністю потребують постійного догляду, який може

бути ускладнений або неможливий під час війни. Крім того, значна кількість лікарень та реабілітаційних центрів були пошкоджені або зруйновані внаслідок бойових дій; важко отримати та відремонтувати протези та ортези через проблеми з логістикою та відсутність необхідних матеріалів. Воєнна діяльність призводить до серйозних психологічних травм, які потребують довготривалої терапії та підтримки, а також обмежують соціальні контакти. Люди з інвалідністю особливо гостро відчувають втрату роботи та засобів до існування, оскільки вони вже мають обмежені можливості працевлаштування. Вони також зіштовхуються з дискримінацією у суспільстві через недооцінку їхніх особливих потреб, ускладнюючи надання необхідної допомоги.

3.3. Напрямки реформування правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні

Система соціального захисту, яка існувала в Україні до початку повномасштабної війни, виявилась не готовою до нових викликів. Умови воєнного стану додатково ускладнили процес отримання соціальних гарантій, реабілітаційних та медичних послуг, доступу до освіти, транспорту та працевлаштування. Водночас наявні бюрократичні перепони, обмеженість ресурсів та відсутність системної координації між органами влади створюють додаткові бар’єри для реалізації прав осіб з інвалідністю. У цих умовах реформування системи соціального захисту постає не лише як необхідність, а як стратегічний елемент національної політики, що має забезпечити гідність, рівні права та соціальну інтеграцію осіб з інвалідністю. Актуальність дослідження напрямків цього реформування зумовлена не лише гуманітарними, а й правовими, економічними та безпековими чинниками, адже йдеться про підтримку найбільш вразливої категорії населення, яка потребує захисту держави як ніколи раніше. Таким чином, вивчення та обґрунтування ефективних напрямків правового реформування соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни є важливою передумовою для побудови інклюзивного,

справедливого та сталого суспільства в умовах воєнного та післявоєнного відновлення України.

Теоретичні засади вивчення напрямків реформування правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні знайшли своє відображення в дослідженнях українських дослідників: Андронік О., Вітвицька Т., Гордієнко Є., Гребенник С., Карпа М., Квасник О. Мазуренко Л., Макогін О., Паєнок А., Цирфа Г. та інші.

Незважаючи на те, що українське законодавство передбачає комплексний підхід до працевлаштування осіб з інвалідністю, що знайшло відображення у статті 172 Кодексу законів про працю України [211], статті 12 Закону України «Про охорону праці» [212], держава зобов'язана створювати умови для їхньої професійної реалізації, а роботодавці повинні забезпечувати адаптовані робочі місця та необхідні соціальні гарантії для осіб з інвалідністю внаслідок війни.

З метою створення сприятливих умов для започаткування та розвитку ветеранського підприємництва, підвищення його конкурентоспроможності, розв'язання проблем реінтеграції осіб з інвалідністю внаслідок війни в цивільне життя та сприяння сталому розвитку України, Верховна Рада України схвалила Закон України «Про ветеранське підприємництво» від 31 липня 2025 р. № 4563-IX [213], спрямований на Закон дає чітке визначення, що таке ветеранське підприємництво, закріплює принципи державної політики у цій сфері, а також визначає механізми державної підтримки. Відповідно до статті 1, «ветеранське підприємництво - це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність або незалежна професійна діяльність, що здійснюється суб'єктами ветеранського підприємництва, які відповідають критеріям, визначеним статтею 2 цього Закону, з метою досягнення економічних і соціальних результатів, у тому числі одержання прибутку» [213].

На думку Мазуренко Л.: «У розвинених країнах світу соціальні гарантії військовослужбовців та членів їх сімей забезпечуються шляхом комплексної взаємодії в різних сферах, що забезпечують цим громадянам гідні умови життєдіяльності та якісного виконання їх обов'язків. Але реалії такі, що хоча

наші військовослужбовці законодавчо наділені державою особливим соціальним статусом з різноманітними правами, пільгами, компенсаціями та гарантіями, на практиці не може забезпечити їхню повну реалізацію через брак необхідної економічної бази, достатнього обсягу фінансових ресурсів, чіткого механізму реалізації цих гарантій і пільг, вимагаючи при цьому повного та якісного виконання військовослужбовцями своїх обов'язків. Реформування системи соціального захисту військовослужбовців має відбуватися із застосуванням успішного досвіду країн Західної Європи та США зважено, ґрунтуватися на глибоких правових та історичних дослідженнях, відповідати українським реаліям, можливостям і вимогам сьогодення. Навіть в умовах широкомасштабної війни в Україні здійснюється оборонна реформа за стандартами НАТО, підіймаються питання формування Збройних Сил України на основі принципу професійного кадрового добору, що додатково потребує підвищеної уваги до діючої системи соціального захисту військовослужбовців, яка повинна сприяти їх мотивації до якісного виконання службових завдань» [214].

Хоча створення законодавства для реформування системи соціальних послуг в Україні є складним процесом, Андронік О. та Макогін О. зазначають, що досі не існує належної правової бази. Це перешкоджає ефективному регулюванню діяльності соціальних установ та впровадженню стандартів, які б забезпечили високу якість соціальних послуг [215].

Проблема встановлення статусу особи з інвалідністю внаслідок війни в Україні є критично важливою, оскільки це безпосередньо стосується захисту прав тих, хто постраждав від наслідків війни. Вивчення тенденцій у реформуванні правового регулювання отримання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни в Україні набуває великої важливості у зв'язку з прямим впливом на соціально-правове положення тих, хто став особою з інвалідністю внаслідок війни. Встановлення статусу особи з інвалідністю через війну в Україні стає викликом через невизначеність законодавчих критеріїв для кваліфікації «військової травми», яка важко трактується за стандартами мирного часу. Оперативне медичне підтвердження статусу ускладнюється для поранених у

зонах активних бойових дій, потребуючи комплексного підходу до розв'язання цієї проблеми. Відсутність узгодженості між різними нормативно-правовими актами створює додаткові труднощі у практичному застосуванні правил щодо отримання пільг особами з інвалідністю внаслідок війни. Надмірна бюрократія при подачі документів ускладнює процес отримання допомоги вчасно. Різні підходи до реабілітації порівняно з особами з інвалідністю, які постраждали внаслідок війни, можуть призводити до правової нерівності та ускладнювати ситуацію для постраждалих. Ці проблеми спричиняють ускладнення у процесі визнання статусу та отримання належних пільг та компенсацій для осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Увагу слід приділити тому факту, що в Україні мешкає 2,7 мільйона осіб із інвалідністю, і цей показник щодня зростає через війну. Замість загальних стандартів, які не завжди враховують специфічні потреби кожної людини, варто розробляти індивідуалізовані програми підтримки. Це означає надання персоналізованих пакетів медичної, психологічної та соціальної допомоги, які враховують особливі обставини і можливості реабілітації. Додатковою інновацією є створення та розвиток онлайн-платформ для осіб з інвалідністю, які дозволять забезпечити віртуальний доступ до освіти, працевлаштування та соціальних послуг.

Впровадження онлайн-платформ, орієнтованих на осіб з інвалідністю внаслідок війни), є стратегічним кроком до розбудови інклюзивного суспільства, оскільки це ефективно усуне бар'єри та гарантує військовослужбовцям зі статусом інвалідності зручний доступ до необхідних сервісів. Для забезпечення ефективної реалізації державної політики у сфері праці та зайнятості осіб з інвалідністю, ця відповідальність має бути централізовано покладена на Державну службу зайнятості. Саме цей орган повинен отримати повноваження для надання консультацій роботодавцям усіх секторів, включаючи соціальні підприємства, щодо створення інклюзивних та доступних робочих місць, забезпечення механізмів розумного пристосування, виконання встановлених нормативів та активного впровадження позитивних заходів.

Медична галузь постійно удосконалюється, і люди, які постраждали від мін, тепер можуть повернутися до повноцінного життя після протезування та реабілітації. Сучасні технології дозволяють пораненим вибирати із широкого асортименту протезів: від механічних верхніх кінцівок та новітніх протезів ніг з англійськими вузлами до інноваційних біонічних. Сучасні технології протезування пропонують широкий спектр рішень, що враховують індивідуальні потреби кожної особи. Крім того, протезування є важливим фактором економічної незалежності, оскільки дозволяє багатьом особам з інвалідністю повернутися до праці та забезпечити своє майбутнє. Тому варто забезпечити доступ осіб з інвалідністю внаслідок війни до якісного та сучасного протезування. Це буде не лише гуманітарним обов'язком держави, а й інвестицією в майбутнє нашої країни.

Розвиток інклюзивного туризму є ключовим аспектом соціальної підтримки та реабілітації осіб з інвалідністю, які постраждали внаслідок війни в Україні.

Повністю погоджуючись із думкою Дідуха Я.: «Світовий досвід підтверджує, що інклюзивно-реабілітаційний туризм є ефективним інструментом для підвищення якості життя та соціальної адаптації людей з особливими потребами. Його впровадження в національний контекст створює значні можливості не лише для розширення туристичного ринку, але й для розвитку місцевих громад, удосконалення інфраструктури, впровадження принципів універсального дизайну та зміцнення соціальної згуртованості. Таким чином, вивчення інклюзивного туризму в контексті післявоєнної трансформації України є вкрай актуальним. Це дозволяє сформувати інноваційні моделі розвитку туризму як сфери з високим соціальним потенціалом, що повною мірою відповідає сучасним гуманітарним викликам і потребам українського суспільства» [216].

Реформування системи соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні є нагальною потребою сучасного етапу державного розвитку. Повномасштабне вторгнення російської федерації не лише збільшило кількість

осіб з інвалідністю, зокрема серед військовослужбовців та цивільного населення, але й загострило хронічні проблеми, що існували в системі соціального захисту: надмірна бюрократизація, недостатній рівень доступності послуг, дискримінація та відсутність ефективних механізмів працевлаштування.

Однак для досягнення реального покращення необхідно забезпечити системність реформ, їхню прозорість, підвищити контроль за ефективністю реалізації політики, а також активно залучати громадські організації, представників осіб з інвалідністю та міжнародних партнерів до розробки й моніторингу державних програм. Лише комплексний, правозахисний і людиноцентричний підхід до реформування дозволить не лише зменшити соціальну вразливість людей з інвалідністю внаслідок війни, а й інтегрувати їх у суспільство як повноцінних громадян із рівними правами та можливостями.

Державна стратегія регіонального розвитку України на 2021–2027 роки [217] є основним документом, що визначає пріоритети та напрямки розвитку територій країни на середньострокову перспективу. Вона охоплює різноманітні аспекти, включаючи соціальну інтеграцію, економічний розвиток, інфраструктурні проєкти та екологічну безпеку. Основними стратегічними цілями стратегії є посилення соціально-гуманітарної, економічної та інституційної єдності територій України, забезпечення сталого розвитку територій, підвищення їх конкурентоспроможності та інтеграція в європейські та світові економічні процеси, а також забезпечення рівного доступу до якісних публічних послуг для всіх громадян. Особливу увагу в оновленій стратегії приділено реінтеграції ветеранів (осіб з інвалідністю внаслідок війни) та їхніх сімей, а також відновленню інфраструктури в постраждалих регіонах. Європейський Союз висловив підтримку цим напрямкам, наголошуючи на важливості забезпечення безпеки, доступності та врахування інтересів громадян, зокрема вразливих груп. Зміни до стратегії були розроблені за участі місцевих та регіональних влад, асоціацій органів місцевого самоврядування, експертної спільноти та громадянського суспільства, що сприяло врахуванню актуальних викликів та потреб територіальних громад. Державна стратегія регіонального

розвитку на 2021–2027 роки передбачає комплексний підхід до розвитку територій, де враховуються як економічні, так і соціальні потреби населення, зокрема ветеранів (осіб з інвалідністю внаслідок війни), та створюються умови для покращення якості життя, інтеграції в суспільство та забезпечення рівного доступу до публічних послуг для всіх категорій громадян.

Міністерство у справах ветеранів України активно впроваджує комплексні реформи ветеранської політики, прагнучи адаптувати її до сучасних реалій, спричинених повномасштабною війною. Ці зміни спрямовані на створення ефективної, людиноцентричної системи, яка полегшує перехід військових до цивільного життя та забезпечує їм належну підтримку. Одним із ключових напрямів реформування є цифровізація процесів. Мінветеранів працює над створенням єдиної цифрової системи, яка об'єднає всі послуги для ветеранів (осіб з інвалідністю внаслідок війни) та членів їхніх родин. Це включає розробку електронного посвідчення ветерана, синхронізацію даних між різними державними реєстрами та забезпечення єдиного вікна для звернень. Мета — зменшити бюрократію, усунути необхідність збору численних паперових документів та прискорити доступ до послуг. Реформи зосереджені на комплексній реабілітації та соціальній адаптації ветеранів (осіб з інвалідністю внаслідок війни). Планується розвиток мережі фахівців із супроводу ветеранів та створення сучасних центрів комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю внаслідок війни. Особлива увага приділяється психологічній підтримці, зокрема шляхом вдосконалення системи оплати за надання психологічної допомоги ветеранам та їхнім родинам. Також важливим є впровадження освітніх програм, що сприятимуть перекваліфікації та інтеграції ветеранів на ринок праці. Український ветеранський фонд надає гранти, а ветеранам (особам з інвалідністю внаслідок війни) пропонуються програми навчання та доступ до пільгових іпотечних програм, таких як «єОселя». На додаток до практичної підтримки, Міністерство працює над вшануванням пам'яті захисників України. Це включає реалізацію проєктів, таких як створення Національного військово-меморіального кладовища [218] та «Меморіалу Героїв», що сприятимуть

формуванню суспільної шани до ветеранів та збереженню їхньої спадщини. Загалом, реформи спрямовані на створення сучасної, ефективної та гуманної системи, яка відповідає викликам сьогодення та забезпечує гідне майбутнє для тих, хто захищав Україну.

Згідно з програмою «Власна справа», Державна служба зайнятості України [219] надає гранти на відкриття або розвиток бізнесу, що є ключовим інструментом для економічної реінтеграції ветеранів, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів їхніх сімей. Ця ініціатива допомагає перейти від залежності від соціальних виплат до фінансової незалежності та самореалізації. Грант може становити до 250 000 гривень, які можна використати на придбання необхідного обладнання, сировини та матеріалів для ведення бізнесу. Обов'язковою умовою є створення щонайменше одного нового робочого місця та внесення власних коштів у розмірі 30% від загальної суми проєкту. Для отримання гранту необхідно скласти детальний бізнес-план, який буде розглянуто експертною комісією, та пройти співбесіду в регіональному центрі зайнятості. Подача документів здійснюється через портал «Дія», що значно спрощує процедуру. Ця програма є частиною ширшої державної політики, спрямованої на підтримку ветеранського бізнесу та активізацію їхньої участі в економічному житті країни. Замість пасивних виплат, ветерани (особи з інвалідністю внаслідок війни) отримують можливість створити цінний продукт або послугу, що сприяє не лише їхньому особистому розвитку, а й зростанню економіки та зміцненню соціальної стабільності.

Сучасна ветеранська політика в Україні переживає етап докорінної трансформації, оскільки нормативна база, сформована до 2014 та 2022 років, більше не відповідає викликам повномасштабної війни. Для подолання системної розрізненості уряд розробляє національну стратегію, яка має об'єднати зусилля численних відомств - від Мінветеранів до силових структур — та уніфікувати законодавство, що наразі розпорошене між десятками актів. Ключовим інструментом подолання бюрократії стала цифровізація. Запровадження Єдиного державного реєстру ветеранів війни та інтеграція е-

Посвідчення в застосунок «Дія» дозволяють отримувати послуги онлайн, мінімізуючи фізичні візити до установ.

В Україні, тривалий час формувалася архаїчна за змістом система соціальних послуг, коли соціальна підтримка, соціальна адаптація, соціальний супровід осіб з інвалідністю у сфері праці були декларативними, позбавленими ефективного юридичного механізму забезпечення права на працю. Не сприяли вдосконаленню цієї системи і необґрунтована відсутність у вітчизняному соціальному законодавстві комплексного підходу щодо необхідності трансформації медичної моделі інвалідності в соціальну, спрямовану на широке включення осіб з інвалідністю у ринок праці задля реалізації соціальних потреб таких осіб та залучення їх до всіх суспільних процесів на рівних умовах [220].

Фундаментом цих змін стала Національна стратегія із створення безбар’єрного простору до 2030 року. Вона передбачає перехід від архаїчної медичної моделі до соціальної, де основна увага приділяється усуненню бар’єрів у шести напрямках: фізичному, суспільному, економічному, освітньому, цифровому та інформаційному [221]. Реалізація зазначеної стратегії принесе численні переваги. По-перше, вона сприятиме розширенню інклюзії та рівних можливостей, дозволяючи особам з інвалідністю внаслідок війни вільно пересуватися, здобувати освіту, працювати та брати участь у громадському житті. По-друге, це буде стимулювати економічний та соціальний розвиток, адже доступне середовище збільшує кількість працездатного населення та створює нові ринки для технологій та послуг. По-третє, безбар'єрність значно підвищить якість життя для всіх, роблячи міста більш комфортними та безпечними. Незважаючи на амбітні цілі, успішне впровадження стратегії залежить від належного фінансування, координації дій на всіх рівнях влади та активної участі громадськості.

Прийняття Соціального кодексу для осіб з інвалідністю внаслідок війни є критично важливим для України. Цей документ мав би систематизувати та вдосконалити розрізнене законодавство, що регулює соціальний захист, медичне обслуговування, реабілітацію та адаптацію ветеранів. Наразі ці норми розкидані

по різних законах і підзаконних актах, що створює значні бюрократичні перешкоди та знижує ефективність допомоги. Метою такого об'єднання є не лише усунення колізій і дублювання, а й забезпечення прозорості та доступності соціальних послуг для кожного громадянина. Це дозволить людям легше орієнтуватися у своїх правах і обов’язках, а державі — ефективніше управляти системою соціального захисту.

Враховуючи виклики, пов'язані з повномасштабним вторгненням і значною кількістю ветеранів (осіб з інвалідністю внаслідок війни), що повертаються до мирного життя, ми вважаємо за необхідне включити в Соціальний кодекс окремий, комплексний розділ, присвячений ветеранам війни (особам з інвалідністю внаслідок війни). Наш проєкт такого розділу має на меті створити ефективну та гідну систему їхньої реінтеграції. Впровадження такого розділу в Соціальний кодекс є ключовим кроком для забезпечення гідного повернення ветеранів (осіб з інвалідністю внаслідок війни) до цивільного життя та підтвердження поваги держави до їхніх заслуг.

Для забезпечення розумного пристосування осіб з інвалідністю, які беруть участь у конкурсі на посади в органах місцевого самоврядування, важливо розробити чіткі методичні рекомендації. Ці рекомендації мають на меті створення рівних можливостей для всіх кандидатів, незалежно від їхніх фізичних або ментальних особливостей.

На початковому етапі ключовим є інформування кандидатів про їхні права та можливості. В оголошенні про конкурс необхідно чітко вказати, що особи з інвалідністю мають право на розумне пристосування. Важливо додати контактну особу (наприклад, відповідального за інклюзію або представника кадрової служби), до якої можна звернутися для отримання консультації. Також варто включити до форми заявки спеціальний розділ, де кандидат може вказати свої потреби (збільшений шрифт, використання допоміжних технологій, супровід асистента, додатковий час для виконання завдань або інше).

Після отримання запиту, необхідно провести його оперативний та конфіденційний розгляд. Для цього можна створити робочу групу або

призначити відповідальну особу, яка має знання в галузі інклюзії. Ключовим моментом є комунікація з кандидатом. Ця розмова має бути конфіденційною і зосередженою виключно на функціональних потребах, необхідних для проходження конкурсу, без обговорення медичного діагнозу. Після з'ясування потреб слід оцінити, які з них можна задовольнити, враховуючи наявні ресурси. Прикладами таких пристосувань можуть бути: надання тесту зі шрифтом Брайля, використання спеціалізованого програмного забезпечення, забезпечення сурдоперекладача, облаштування пандусів або ліфта для безперешкодного доступу. Після оцінки ухвалюється обґрунтоване рішення, про яке письмово повідомляють кандидата.

На етапі проведення конкурсу важливо забезпечити виконання всіх домовленостей. Для цього необхідно провести інструктаж для членів конкурсної комісії, щоб вони були обізнані з потребами кандидата та забезпечили необхідні умови. У день тестування чи співбесіди всі обумовлені пристосування мають бути на місці та працювати належним чином. Після завершення конкурсу доцільно отримати зворотний зв'язок від кандидата. Це допоможе вдосконалити процедури в майбутньому та виявити можливі недоліки. Дотримання цих рекомендацій не лише забезпечує дотримання прав осіб з інвалідністю, а й сприяє формуванню інклюзивної культури в органах місцевого самоврядування.

Впровадження послуги постійного супроводу особи з інвалідністю внаслідок війни на рівні територіальної громади є критично важливим кроком для забезпечення гідного життя ветеранів. Для її ефективного функціонування та уніфікації підходів по всій країні необхідно розробити та затвердити Державний соціальний стандарт на рівні територіальної громади. Цей документ стане основою, яка гарантуватиме високу якість, доступність та системність надання допомоги, враховуючи унікальні потреби цієї категорії громадян.

Державний соціальний стандарт для послуги супроводу особи з інвалідністю внаслідок війни має стати дорожньою картою для територіальних громад. Його розробка повинна враховувати специфічні виклики, з якими стикаються ветерани (особи з інвалідністю внаслідок війни), такі як фізична

реабілітація, психологічна адаптація після травматичних подій, соціальна чітко визначити: цільову групу, зміст послуги, процедуру надання такої послуги, вимоги до виконавців. Розробка та затвердження такого стандарту дозволить: раціонально використовувати бюджетні кошти та інші ресурси, орієнтуючись на конкретні потреби та гарантувати якість надання такої послуги. Впровадження цього стандарту є необхідною умовою для створення дієвої, якісної та доступної системи підтримки, що сприятиме повноцінному відновленню та інтеграції ветеранів у суспільство.

Як доводять, аналізуючи сучасні проблеми надання вразливим категоріям населення базових соціальних послуг у територіальних громадах в Україні, Тищенко О.В., Черноус С.М.: «Тривалий час в Україні існувала система соціального захисту населення, де соціальна підтримка, допомога та догляд вразливих категорій населення (осіб з інвалідністю / осіб з інвалідністю внаслідок війни, осіб похилого віку та ін.) здійснювалися в інституційних соціальних закладах, діяльність яких не узгоджувалася з демократичними засадами прав і свобод людини. Процеси децентралізації, які відбуваються в Україні, покликані пришвидшити деінституціалізацію, спрямовану на поступову відмову від інституційних соціальних закладів, коли забезпечується право особи, яка потребує соціальної допомоги та підтримки проживати у громаді і отримувати соціальні послуги згідно державних стандартів, закріплених у соціальному законодавстві. Такий підхід має сприяти створенню суспільства рівних прав і можливостей із забезпеченням гідного життя у територіальній громаді вразливих категорій населення з дотриманням міжнародних стандартів щодо захисту їх прав та свобод» [222].

На підставі аналізу стану ветеранської політики та правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні можна зробити висновок, що наявна система є застарілою, фрагментованою та не відповідає сучасним викликам. Законодавство, що регулює цю сферу, розрізнене та несистемне, а управління ветеранською політикою розподілене між різними державними інституціями, що призводить до низької ефективності та значних

бюрократичних перешкод для ветеранів (осіб з інвалідністю внаслідок війни). Одним із найгостріших наслідків цього є критично низький рівень поінформованості ветеранів (осіб з інвалідністю внаслідок війни) та їхніх сімей про доступні програми та послуги, через що вони змушені шукати інформацію з неофіційних джерел. Виходячи з цього, ключовим напрямком реформування є перехід від застарілої системи розрізнених пільг до цілісної, сервісно-орієнтованої моделі, що ґрунтується на реальних потребах ветеранів (осіб з інвалідністю внаслідок війни). Такий підхід передбачає розробку та ухвалення єдиного законодавчого акта, наприклад, Соціального кодексу, який систематизує всі норми. Паралельно необхідно впроваджувати цифровізацію та розвивати мережу ветеранських просторів. Успішна реалізація цих заходів дозволить не лише спростити доступ до послуг, але й налагодити ефективну координацію між державними органами, забезпечивши гідну та повноцінну реінтеграцію захисників України в суспільство.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ ІІІ

1. Всі проаналізовані країни (США, Канада, Великобританія, Польща, Грузія, Німеччина та Ізраїль) не мають окремих законів, що регулюють виключно соціальний захист осіб з інвалідністю внаслідок війни. Замість цього, вони інтегрують їхній захист у дві великі, вже існуючі системи: соціальний захист військовослужбовців та ветеранів та загальну система соціального захисту осіб з інвалідністю. Такий підхід дозволяє уникнути дублювання та фрагментації законодавства, забезпечуючи єдиний і послідовний механізм для всіх категорій громадян.

2. Українське законодавство, що регулює соціальний захист осіб з інвалідністю внаслідок війни, є надзвичайно розрізненим. Існує безліч законів, підзаконних актів та постанов, які часто дублюють, суперечать або не узгоджуються між собою, тому це створює «правовий хаос», ускладнює доступ ветеранів до належних пільг та послуг, а також створює широке поле для бюрократичних перешкод і зловживань.

3. Запропонована п'ятирівнева класифікація інвалідності фокусується на ступені функціональних обмежень та їхньому впливі на професійну й соціальну активність особи.

4. З'ясовано, що система соціального захисту в Україні зіштовхнулася з такими проблемами: недосконаліть законодавства (нормативно-правова база містить різні колізії, що ускладнюють її практичне застосування); обмежений доступ до реабілітації через нестачу відповідних фахівців та спеціалізованих реабілітаційних центрів; недостатнє фінансування; бюрократичні перешкоди; інфраструктурна недоступність, яка створює перешкоди для повноцінної інтеграції осіб з інвалідністю внаслідок війни у суспільне життя тощо.

5. Запропоновано шляхи вирішення зазначених вище проблем. Наприклад, прийняття єдиного закону, що ґрунтується на міжнародних стандартах; збільшення фінансування соціальної сфери, як пріоритетного напрямку; забезпечення інформаційної, транспортної доступності та посилення відповідальності місцевих органів у цій сфері; розробка мотивуючих механізмів стимулювання роботодавців для створення робочих місць для осіб з інвалідністю внаслідок війни; створення механізму організації якісної реабілітації для осіб з інвалідністю внаслідок війни та підготовки відповідних фахівців тощо.

ВИСНОВКИ

На підставі дослідження проблематики соціально-правового захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в України, ми прийшли до таких висновків:

1. У результаті проведеного дослідження процесу становлення правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні доведено, що цей процес є складним і багатоаспектним явищем, становлення якого нерозривно пов’язаний із трансформацією державотворення, зміною векторів соціальної політики та реагуванням на збройну агресію проти України. На основі аналізу історико-правових контекстів автором виокремлено та змістовно охарактеризовано три ключові етапи розвитку законодавства у цій сфері:

1991 рік - початок 2014 року - перший етап охоплює період з моменту проголошення незалежності України у 1991 році і тривав приблизно до початку 2014 року. Ця початкова фаза характеризується становленням базових засад нормативно-правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни. В цей час формувалася законодавча база, яка значною мірою базувалася на попередньому досвіді та визначала статус ветеранів різних періодів (включаючи учасників Другої світової війни, бойових дій на території інших держав) та закладала основи для надання їм певних пільг та гарантій.

2014 рік - лютий 2022 року - другий етап розпочався у 2014 році і тривав до повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року. Цей період ознаменувався появою нових викликів, пов'язаних із початком збройної агресії російської федерації проти України та тимчасовою окупацією територій. Необхідність відповіді на ці виклики стала потужним поштовхом до початку системних змін у законодавстві. Відбулося розширення кола осіб, які мають право на статус ветерана війни та особи з інвалідністю внаслідок війни, було переглянуто та доповнено перелік соціальних гарантій, розпочалася робота над вдосконаленням механізмів реабілітації та соціальної адаптації з урахуванням потреб постраждалих у сучасному конфлікті.

24 лютого 2022 року – по теперішній час. Третій етап бере свій початок з 24 лютого 2022 року, коли російська федерація розпочала повномасштабну війну проти України, і триває дотепер. Цей період характеризується необхідністю глибокої та прискореної адаптації всієї системи соціального захисту до безпрецедентних реалій повномасштабної війни. Цей етап визначається інтенсивним законодавчим процесом, спрямованим на вдосконалення процедур встановлення інвалідності (зокрема, реформування медико-соціальної експертної комісії та перехід до оцінки функціонування за Міжнародною класифікацією функціонування), розвиток багатовекторної системи реабілітації (медичної, фізичної, психологічної, соціальної, професійної), диджиталізацією послуг для ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни, а також забезпечення їхніх нагальних соціальних потреб в умовах воєнного стану. Саме в цей період

відбувається найбільш активне становлення та вдосконалення правових засад соціального захисту ветеранів війни, у тому числі осіб з інвалідністю внаслідок війни.

2. За результатами проведеного аналізу досліджено теоретико-правовий зміст поняття «соціальний захист осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні», що дозволило визначити його як багаторівневу правову категорію, яка динамічно розвивається під впливом сучасних викликів. Дослідження міжнародно-правового регулювання цієї сфери засвідчило необхідність імплементації людиноцентричного підходу, закріпленого у стандартах ООН та ЄС. На основі синтезу наукових підходів сформульовано доктринальне визначення соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни як цілісного комплексу правових, соціальних та економічних гарантій, що надаються державою та суспільством. Встановлено, що цей механізм спрямований на забезпечення гідного рівня життя, всебічне відновлення здоров’я, професійну адаптацію та повну соціальну інтеграцію осіб, які отримали інвалідність у результаті бойових дій та безпосередньої участі у захисті суверенітету і територіальної цілісності України.

3. У дисертаційній роботі детально охарактеризовано правовий механізм соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни, який визначено як системну сукупність юридичних засобів, інституцій та процедур, що забезпечують реалізацію суб’єктивних прав зазначеної категорії громадян. Особливу увагу приділено порядку встановлення статусу особи з інвалідністю внаслідок війни, що є базовою юридичною умовою для отримання доступу до системи пільг та гарантій. Доведено, що цей процес має бути максимально цифровізованим для мінімізації бюрократичних бар'єрів. Досліджено чинну систему правових гарантій, яка включає медичне обслуговування, санаторно-курортне лікування, житлові та податкові пільги, а також спеціальні умови пенсійного забезпечення. Визначено структуру та компетенцію системи органів, що забезпечують соціальний захист, де ключова роль належить Міністерству у справах ветеранів України у координації з органами соціального захисту

населення, охорони здоров’я та місцевого самоврядування. Обґрунтовано, що ефективність цього механізму прямо залежить від чіткої взаємодії між усіма суб’єктами владних повноважень та запровадження принципу «єдиного вікна» при наданні послуг особам з інвалідністю внаслідок війни в Україні.

4. Вивчення міжнародного досвіду правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни дозволило класифікувати світові підходи за ступенем інклюзивності та роллю держави. Аналіз систем США та Канади засвідчив ефективність розгалуженої мережі спеціалізованих ветеранських шпиталів та програм освіти й житла, де ключовим є принцип індивідуального супроводу кейс-менеджером. Досвід Великобританії продемонстрував високу роль громадського сектору та благодійних організацій, що діють у тісній взаємодії з Міністерством оборони. Дослідження правових моделей Польщі та Грузії виявило подібність перехідних етапів реформування системи соціального захисту, де акцент зміщується з грошових виплат на реабілітаційні послуги та професійне перенавчання. Особливої уваги заслуговує модель Німеччини, яка базується на чіткому розмежуванні ступенів обмеження життєдіяльності та гнучкій системі квотування робочих місць для осіб з інвалідністю. Досвід Ізраїлю визначено як унікальний приклад поєднання безперервної медико-психологічної реабілітації з потужним ідеологічним компонентом суспільної підтримки осіб з інвалідністю внаслідок війни. Узагальнення кращих практик цих країн дозволило обґрунтувати необхідність переходу України до інклюзивної сервісної моделі, де статус особи з інвалідністю внаслідок війни є не просто підставою для пільг, а гарантією повного відновлення людського капіталу та повернення до активного життя.

5. В процесі дисертаційного дослідження було виявлено та обґрунтовано ключові правові проблеми, які заважають ефективній роботі системи соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні.

Встановлено, що чимало норм чинного законодавства мають декларативний характер. Це означає, що права осіб з інвалідністю внаслідок війни прописані в законах, але фактично не підкріплені фінансуванням або

чітким порядком їх отримання. Доведено наявність суперечностей між різними нормативними актами, що створює плутанину при визначенні пільг та змушує органи влади дублювати функції один одного. Особливу увагу було наголошено на проблему надмірної бюрократизації. Чинна процедура встановлення інвалідності все ще фокусується лише на медичних діагнозах, ігноруючи реальні потреби людини у поверненні до роботи чи повноцінного життя в громаді. Крім того, обґрунтовано, що цифровізація ветеранських сервісів впроваджується повільно, через що особи з інвалідністю часто не мають доступу до актуальної інформації про свої права. Підсумовано, що розв'язання цих проблем можливе лише через системне оновлення законодавства у напрямку вдосконалення соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні.

6. На основі аналізу міжнародного досвіду та виявлених правових проблем у роботі сформульовано конкретні напрямки реформування системи соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні. Ключовим вектором модернізації визначено перехід від застарілої трирівневої системи груп інвалідності (I, II, III), що зосереджена виключно на медичному діагнозі, до сучасної моделі оцінки функціональних можливостей особи. Ураховуючи досвід Німеччини та принципи Міжнародної класифікації функціонування (МКФ), обґрунтовано доцільність впровадження п’ятирівневої класифікації обмеження життєдіяльності — від мінімального рівня, що передбачає лише адаптацію робочого простору, до інтенсивного (п’ятого) рівня, який гарантує найвищий ступінь державного захисту та повний сторонній догляд.

7. Констатовано наявність суттєвої прогалини у забезпеченні трудових прав осіб з інвалідністю внаслідок війни, що виявляється у відсутності дієвого механізму розумного пристосування на посадах місцевого самоврядування. Для подолання цього бар’єра запропоновано розроблення та впровадження спеціальних методичних рекомендацій, які дозволять особам з інвалідністю внаслідок війни на рівних засадах брати участь у конкурсах на посади в територіальних громадах. Крім того, з метою наближення соціальних послуг до ветерана в умовах децентралізації, у дисертації запропоновано запровадити

новий вид послуги — постійний супровід особи з інвалідністю внаслідок війни в територіальній громаді. Реалізація цієї ініціативи потребує розроблення та затвердження державного соціального стандарту, який чітко визначить зміст, обсяг та порядок надання такої допомоги, гарантуючи її високу якість та рівний доступ для всіх захисників незалежно від місця їх проживання. Впровадження зазначених пропозицій дозволить трансформувати систему соціального захисту в активну сервісну модель, спрямовану на повне відновлення соціального та професійного потенціалу особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кожура Л., Власенко В., Чиж Б. Історія становлення інституту соціального захисту осіб з інвалідністю. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 2 (30). URL: https://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/9036/9083
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 01.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
3. Про економічну самостійність Української РСР : Закон Української РСР від 03.08.1990 № 142-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-12#Text
4. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII : станом на 01.01.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text
5. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII: станом на 10.05.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text
6. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 09.04.1992 № 2262-XII : станом на 04.04.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text
7. Про Звернення Верховної Ради України «Ветеранам — всебічну підтримку і турботу» : Постанова Верховної Ради України від 21.11.1992 № 2821-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2821-12#Text
8. Про заходи щодо посилення соціального захисту ветеранів війни в Афганістані та воєнних конфліктів в інших зарубіжних країнах : Розпорядження Президента України від 25.02.1993 № 18/93-рп. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/18/93-%D1%80%D0%BF#Text
9. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII : станом на 02.05.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text

10. Трунова Г. А. Гарантії соціального захисту ветеранів війни: необхідність модернізації законодавства. *Нове українське право*. 2025. Вип. 4. URL: http://www.newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/812/745
11. Про порядок виготовлення та видачі посвідчень і нагрудних знаків ветеранів : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.1994 № 302 : станом на 23.05.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-94-%D0%BF#Text
12. Про утворення Комітету у справах ветеранів : Указ Президента України від 23.05.1994 № 246/94 : станом на 27.11.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246/94#Text
13. Про вивчення стану соціального захисту ветеранів та людей похилого віку і вироблення пропозицій щодо його поліпшення : Розпорядження Президента України від 20.03.1996 № 61/96-рп. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/61/96-%D1%80%D0%BF#Text
14. Про затвердження Інструкції про порядок видачі посвідчень, нагрудних знаків ветеранів війни та листів-талонів на право одержання проїзних квитків безплатно і з 50-відсотковою знижкою їх вартості ветеранам війни-військовослужбовцям, які проходять військову службу у Збройних Силах України : Наказ Міністерства оборони України від 31.03.1996 № 87. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0193-96#Text
15. Про виділення раді Організації ветеранів коштів для забезпечення ліками ветеранів війни : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.08.1999 № 1405. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1405-99-%D0%BF#Text
16. Про Державну комплексну програму соціально-медичного забезпечення ветеранів війни на період до 2005 року : Указ Президента України від 08.05.2002 № 442/2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442/2002#Text
17. Про затвердження Програми соціального захисту ветеранів : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.01.2005 № 42. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42-2005-%D0%BF#Text

18. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 № 2961-IV : станом на 04.04.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text
19. Про Положення про Державну службу з питань інвалідів та ветеранів України : Указ Президента України від 06.04.2011 № 397/2011 : станом на 22.06.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/397/2011#Text
20. Про утворення Консультативної ради з питань поліпшення соціального захисту ветеранів війни : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.10.2011 № 1078 : станом на 03.05.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1078-2011-%D0%BF#Text
21. Конвенція про права осіб з інвалідністю : Конвенція ООН від 13.12.2006 : станом на 19.06.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
22. Про утворення Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.08.2014 № 326. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2014-%D0%BF#Text
23. Про затвердження Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок травми (поранення, контузії, каліцтва) або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх проведення, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2015 № 685 : станом на 23.05.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685-2015-%D0%BF#Text.
24. Деякі питання соціального захисту ветеранів війни та членів сімей Захисників і Захисниць України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2016 № 336 : станом на 23.05.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/336-2016-%D0%BF#Text

25. Про внесення змін до Типового положення про комісії для розгляду питань, пов'язаних із встановленням статусу учасника війни відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» : Наказ Міністерства соціальної політики України від 01.08.2016 № 834. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1316-16#Text.
26. Деякі питання Міністерства у справах ветеранів : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 № 1175 : станом на 28.05.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-%D0%BF#Text
27. Про Положення про Консультативну раду у справах ветеранів війни, сімей загиблих (померлих) захисників України : Указ Президента України від 14.07.2020 № 273/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2020#Text
28. Питання розвитку національної системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни : Указ Президента України від 23.08.2020 № 342/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/342/2020#Text
29. Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії Міністерства у справах ветеранів України та Міністерства соціальної політики України : Наказ Міністерства у справах ветеранів України, Міністерства соціальної політики України від 31.03.2021 № 68/159. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0661-21#Text
30. Про затвердження Порядку виконання загальнодержавних програм (проєктів, заходів) громадськими об'єднанням ветеранів війни : Наказ Міністерства у справах ветеранів України від 07.06.2021 № 118 : станом на 22.08.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0852-21#Text
31. Про утворення бюджетної установи «Український ветеранський фонд» : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 № 720. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 06.06.2025).

32. Про затвердження Порядку розгляду звернень громадян у Міністерстві у справах ветеранів України : Наказ Міністерства у справах ветеранів України від 11.11.2021 № 228. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-21#Text
33. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення функціонування Єдиного державного реєстру ветеранів війни та запровадження електронного посвідчення ветерана : Закон України від 14.12.2021 № 1954-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1954-20#Text
34. У Верховній Раді України розпочалася робота над проектом Соціального кодексу України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/224746.html
35. Порядок надання грантів на створення або розвиток власного бізнесу учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2022 № 738. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#n902
36. Про реалізацію спільного з Міжнародною Федерацією Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця та Товариством Червоного Хреста України проекту щодо надання підтримки особам з інвалідністю внаслідок війни : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 № 1393. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-2022-%D0%BF#Text
37. Про реалізацію експериментального проекту щодо надання учасникам бойових дій та особам з інвалідністю внаслідок війни допомоги для занять фізичною культурою та спортом : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.01.2025 № 2 : станом на 28.01.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2-2025-%D0%BF#n21
38. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування медико-соціальної експертизи та впровадження оцінювання повсякденного функціонування особи : Закон України від 19.12.2024 № 4170-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4170-20#Text
39. Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України : Наказ Міністерства оборони України від 14.08.2008 № 402. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08#n14

40. Крок до сучасної, прозорої та зрозумілої ветеранської політики: Уряд погодив проект Ветеранського кодексу. *Урядовий портал: єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/krok-do-suchasnoi-prozoroi-ta-zrozumiloi-veteranskoi-polityky-uriad-pohodyv-proekt-veteranskoho-kodeksu
41. Тищенко О. В., Черноус С. М. Екстрений (кризовий) порядок надання соціальних послуг населенню України в умовах війни: правові аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 221–226. URL: http://lsej.org.ua/11_2024/52.pdf
42. Колосок А., Цимбалюк І. Соціальний захист ветеранів війни. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. Вип. 3. С. 187–196. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/24611/1/1849.pdf
43. Бойко С. Проблеми та перспективи соціальної реінтеграції ветеранів в Україні у воєнний час. *Публічна політика і державне управління в умовах війни* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 2024 р.). Вінниця, 2024. С. 96–99. URL: https://jppasa.donnu.edu.ua/article/view/15767
44. Шевердіна В. Правова основа соціального забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей за законодавством України: сучасний стан. *Право та інноваційне суспільство*. 2024. № 1(22). С. 32–38. URL: https://apir.org.ua/lais/uk/article/view/430/365
45. Державна соціальна підтримка осіб і дітей з інвалідністю в Україні: Поточні механізми та напрямки вдосконалення : аналіт. звіт / ЮНІСЕФ. URL: https://www.unicef.org/ukraine/documents/state-social-support-for-persons-and-children-with-disabilities
46. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
47. Veteran. *Cambridge Dictionary*. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/veteran
48. Тищенко О. В., Черноус С. М., Мельничук Н. О. Соціальне забезпечення в Україні: тенденції реформування : навч. посіб. Харків : Юрайт, 2023. 236 с.

49. Погосян Р. Поняття та особливості захисту прав ветеранів війни. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 1. С. 109–113.
50. Новіков Є. А. Аналіз поняття ветеран війни у сучасних умовах. *Правове забезпечення професійної адаптації та права на підприємницьку діяльність ветеранів війни* : зб. наук. пр. за матеріалами І-го круглого столу (Харків, 31 трав. 2024 р.). Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2024. С. 45–49. URL: https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/425595cc-c8d9-47f5-9482-b0e6d98884ef/content
51. Василенко Л., Лавренюк В., Морій Ю. Аналіз системи державної підтримки ветеранів та їхніх сімей в Україні / Юридична сотня. Біла книга. С. 9–19. URL: https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/Bila-Knyga-Legal100.pdf
52. United States Code, Title 38, Section 101 (2). URL: https://www.ssa.gov/OP_Home/comp2/D-USC-38.html
53. Дослідницька служба Верховної Ради України. Оглядове досьє щодо проблем законодавчого врегулювання статусу ветеранів війни. С. 1–9. URL: https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32836.pdf
54. Mandate, Mission, Vision, Values and Ethics. *Government of Canada*. URL: https://www.veterans.gc.ca/en/about-vac/our-values/mandate
55. Veterans Well-being Act S.C. 2005, c. 21 Assented to 2005-05-13. *Government of Canada*. URL: https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-16.8/.
56. Veterans Gateway and Defence Transition Service. URL: https://www.harborough.gov.uk/info/20044/service_leavers_and_veterans/360/veterans_gateway_and_defence_transition_service
57. What is the Armed Forces Covenant? URL: https://www.armedforcescovenant.gov.uk/about-the-covenant/
58. Stand: Zuletzt geändert durch Art. 1 V v. 21.6.2023 I Nr. 165. URL: https://www.sozialgesetzbuch-sgb.de/bvg/1.html
59. Gesetz über die Versorgung der früheren Soldatinnen und früheren Soldaten und ihrer Hinterbliebenen (Soldatenversorgungsgesetz - SVG). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/svg_2025/BJNR395800021.html

60. Is Every Soldier a Veteran? A Critical Analysis of the 2018 German Veteran Definition. URL: https://www.baks.bund.de/en/working-papers/2018/is-every-soldier-a-veteran-a-critical-analysis-of-the-2018-german-veteran.
61. Code des pensions militaires d'invalidité et des victimes de guerre. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006074068/
62. Kim jest weteran i jakie ma prawa w Polsce? URL: https://izabelawazkancelaria.pl/blog/kim-jest-weteran-i-jakie-ma-prawa-w-polsce/
63. Ustawa z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19910170075
64. Discharged Soldiers (Reinstatement in Employment) Law, 5709-1949. URL: https://natlex.ilo.org/dyn/natlex2/r/natlex/fe/details
65. Israel: Job Protection for War Veterans Strengthened. Library of Congress. URL: https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2024-08-01/israel-job-protection-for-war-veterans-strengthened/
66. Лапкін А. В. Встановлення інвалідності внаслідок війни: проблеми зв'язку із кримінальним провадженням. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2025. Т. 1, № 49. С. 201–209. URL: http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/338795
67. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 458/2007 про Європейську систему інтегрованої статистики соціального захисту (ESSPROS) від 25 квітня 2007 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_010-07/conv#n30
68. Кропивницький М. О. Основні шляхи вдосконалення системи соціального захисту в Україні: адміністративно-правовий вимір. *Галицькі студії: Юридичні науки*. 2024. № 7-8. С. 22–28. URL: https://journals.gi.ternopil.ua/index.php/law/article/view/74/67
69. Болотіна Н. Б. Концепція кодифікації законодавства України про соціальне забезпечення. *Право України.* 1996. № 7. С. 51–53.
70. Устинов С. О. Співвідношення термінів «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» в законодавстві України. *Юридична наука і практика*. 2011. № 2. С. 90–95.

71. Бондар М. Соціальне забезпечення та соціальний захист в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. № 34. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/976/934

72. Мельник В. П. Соціальний захист осіб з інвалідністю: теоретико-правові проблеми : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.05 / Мельник Володимир Петрович. Київ, 2020. 449 с. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/d83/dis_Melnyk%20V.P..pdf

73. Про затвердження Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 404. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/404-2021-%D0%BF#Text

74. Соціальна підтримка ветеранів/ветеранок російсько-української війни та членів їхніх сімей у воєнний та повоєнний час / Г. Слозанська, Н. Горішна, Д. Бибик, І. Криницька. *Social Work and Education*. 2023. Vol. 10, № 1. С. 47–62. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/31666/1/Slozanska_et_Al_Sots_Work.pdf

75. Шумна Л. П. Соціальна підтримка як організаційно-правова форма соціального забезпечення : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05 / Шумна Лариса Петрівна; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2014. 42 с.URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6828/1/Shumna_2014.pdf

76. Наньєва М. І. Організація соціальної підтримки ветеранів війни: міжнародний досвід. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2025. Вип. 44. С. 464–473. URL: https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1649/1429

77. Холодков А. В. Поняття та особливості прав осіб з інвалідністю внаслідок війни. *Київський часопис права*. 2024. № 3. С. 96–101. URL: https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/494/481

78. Костюк Ю. В. Правове регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю як учасників соціально-забезпечувальних відносин : дис. ... д-ра філософії : 081 / Костюк Юрій Вікторович. Київ, 2025. 270 с. URL: https://scc.knu.ua/components/com_chronoforms7/chronoforms/uploads/336365/dis_%

D0%9A%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8E%D0%BA%D0%B0%20%D0%AE.%D0%92.%20%D0%B0.pdf

79. Спицька К. О. Сучасні проблеми соціально-правового захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні. *Молодий вчений*. 2025. № 1 (132). С. 152–156. URL: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/6359
80. Спицька К.О. Теоретично-правові підходи до визначення поняття соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні. *Економіка. Фінанси. Право.* 2025. № 12. С.49-52. URL: file:///C:/Users/kater/Downloads/efp_10_Spytska_4.pdf
81. Малюга Л. Ю. *Міжнародно-правовий соціальний захист* : підручник. Одеса : Юридика, 2023. 242 с.
82. Кучма О. Л. *Проблеми теорії та нормативно-правового регулювання соціального страхування в Україні* : монографія. Київ : Освіта України, 2016. 416 с.
83. Синчук С. М. Теорія соціального ризику за правом соціального забезпечення. *Право України*. 2003. № 3. С. 55–59.
84. Басиста А. В. Захист прав людей з інвалідністю в практиці ООН та Ради Європи : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.11 / Басиста Альбіна Володимирівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2016. 243 с. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/bc7/dis_Basysta%20A.%20V._new.pdf
85. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена Резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
86. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнятий 16 грудня 1966 року Резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
87. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : прийнятий 16 грудня 1966 року Резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_042
88. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 4 листопада 1950 року (з протоколами) / Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004

89. Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності і здоров'я / Всесвітня організація охорони здоров'я. Женева : ВООЗ, 2001. 259 с. URL: https://uapt.org.ua/wp-content/uploads/docs/5210-preklad_mkf_dorosla_v_docx.pdf

90. Декларація про соціальний прогрес і розвиток : прийнята Резолюцією 2542 (XXIV) Генеральної Асамблеї ООН від 11 грудня 1969 року. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?code=995_116&from=360

91. Всесвітня програма дій стосовно осіб з інвалідністю : прийнята Резолюцією 37/52 Генеральної Асамблеї ООН від 3 грудня 1982 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU82313

92. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю : прийняті Резолюцією 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU93310

93. Костюк В. Л. Конвенція ООН про права інвалідів у системі джерел права соціального забезпечення: науково-правовий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2015. № 13(1). С. 127–130. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc13/part_1/34.pdf

94. Фомічов К. С. Міжнародні правові стандарти соціальної захищеності осіб з інвалідністю загального та спеціального спрямування. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки.* 2023. № 3. С. 107–113. URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/3_2023/19.pdf

95. Конвенція про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів № 159 : Міжнародний документ від 20 червня 1983 року / Міжнародна організація праці. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_065#Text

96. Union of equality: Strategy for the rights of persons with disabilities 2021-2030 : Communication from the Commission. Brussels : European Commission, 2021. 28 p. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/union-equality-strategy-rights-persons-disabilities-2021-2030_en

97. Мельник В. П. Поняття та ознаки міжнародно-правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2020. № 2(22). С. 1–15. URL: https://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n2/20mvpozi.pdf

98. Мельник В. П. Щодо питання моніторингу імплементації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю в Україні: 15 років поспіль, проблеми та перспективи. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. Вип. 6 (59). С. 64–69. URL: http://pjv.nuoua.od.ua/v6_2024/14.pdf

99. Деякі питання встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 року № 306. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/306-2018-%D0%BF#Text

100. Питання медико-соціальної експертизи : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 року № 1317. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1317-2009-%D0%BF#Text

101. Критерії життєдіяльності та МКФ: підхід до оцінювання повсякденного функціонування людини / Invak.info. 2025. URL: https://invak.info/zakony-i-prava/kryteriyi-zhyttyediyalnosti-ta-mkf-pidhid-do-otsinyuvannya-povsyakdennogo-funktsionuvannya-lyudyny.html

102. Schwerbehinderung laut SGB IX. Der Beauftragte der Bundesregierung für die Belange von Menschen mit Behinderungen : Website. URL: https://www.behindertenbeauftragter.de/DE/AS/rechtliches/schwerbehinderung/schwerbehinderung-node.html

103. Надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни. *Гід з державних послуг : Дія*. URL: https://guide.diia.gov.ua/view/nadannia-statusu-osoby-z-invalidnistiu-vnaslidok-viiny-37e1add0-eec9-4873-9f12-3521edd776e1

104. Деякі питання запровадження оцінювання повсякденного функціонування особи : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 р. № 1338. *Законодавство України / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2024-%D0%BF

105. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-XII. *Законодавство України / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12

106. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21 жовтня 1993 р. № 3543-XII. *Законодавство України / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12

107. Інвалідність внаслідок війни: які пільги є у цивільних і як їм оформити статус особи з інвалідністю. Медійна ініціатива за права людини : вебсайт. 2023. URL: https://mipl.org.ua/invalidnist-vnaslidok-vijny-yaki-pilgy-ye-u-czyvilnyh-i-yak-yim-oformyty-status-osoby-z-invalidnistyu/

108. Деякі питання запровадження оцінювання повсякденного функціонування особи : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 листоп. 2024 р. № 1338. *Законодавство України / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2024-%D0%BF

109. Устінов О. В. Оцінювання повсякденного функціонування: кого необхідно на нього відправляти. *Український медичний часопис* : вебсайт. 2024. 19 листоп. URL: https://umj.com.ua/uk/novyna-261810-otsinyuvannya-povsyakdennogo-funktsionuvannya-kogo-neobhidno-na-neyi-vidpravlyati

110. Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України : Наказ Міністерства оборони України від 14.08.2008 № 402. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08#n14

111. Рішення Київського окружного адміністративного суду по справі № 320/16331/21 від 11.02.2022 року. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/103202277

112. Рішення № 121767477, 20.09.2024, Львівський окружний адміністративний суд. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/117949845

113. Рішення від 10.07.2024 по справі № 120/1442/24 Вінницький окружний адміністративний суд. URL : https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/120261784

114. Рішення № 124257997, 07.01.2025, Житомирський окружний адміністративний суд. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/124257997

115. Рішення № 121274600, 28.08.2024, Київський окружний адміністративний суд. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/121274600

116. Рішення № 119655301, 11.06.2024, Житомирський окружний адміністративний суд. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/119655301

117. Колосок А., Цимбалюк І. Соціальний захист ветеранів війни. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 3. С. 187–196. URL: https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.26

118. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000 № 2017-III : станом на 26.06.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text

119. Костюк В., Осіпова А., Непочатенко З. Актуалізація соціальної політики захисту військовослужбовців, ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2025. № 17. URL: https://doi.org/10.5281/zenodo.15313175

120. Міщенко І. В., Карпінська О. В. Цивільно-правові аспекти забезпечення виконання зобов'язань перед митними органами Державної фіскальної служби України. *Lex Portus*. 2018. № 3. С. 119–130. URL: https://lexportus.net.ua/vipusk-3-2018/mishchenko_i_v_karpinska_o_v_tsyvilno_pravovi_aspekty_zabezpechennia_vykonannia_zoboviazan_pered_mytnymy_orhanamy_derzhavnoi_fiskalnoi_sluzhby_ukrainy.pdf

121. Андріїв В. М. Поняття, сутність та особливості правових пільг. *Актуальні проблеми соціального права в Україні : зб. наук. пр.* Київ, 2017. С. 188–198. URL: http://ceslii.knu.ua/images/2017/1.pdf

122. Якими пільгами користуються особи з інвалідністю внаслідок війни згідно діючого законодавства. Міністерство у справах ветеранів України : вебсайт. URL: https://mva.gov.ua/veteranam/yakimi-pilgami-koristuutsya-osobi-z-invalidnistu-vnaslidok-viyni-zgidno-diuchogo-zakonodavstva

123. Безоплатне зубопротезування для військових та ветеранів: де і як отримати послуги? Міністерство охорони здоров'я України : вебсайт. URL: https://moz.gov.ua/uk/bezoplatne-zuboprotezuvannja-dlja-vijskovih-ta-veteraniv-de-i-jak-otrimati-poslugi-

124. Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2022 № 1338 : станом на 02.08.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2022-%D0%BF#Text

125. Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.08.1998 № 1303 : станом на 01.01.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1303-98-%D0%BF#Text

126. Безоплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту. Платформа е-Ветеран : вебсайт. URL: https://eveteran.gov.ua/benefits/bezoplatnij-proyizd-usima-vidami-miskogo-pasazhirskogo-transportu

127. Пільги зі сплати податків, зборів, мита та інших платежів до бюджету відповідно до податкового та митного законодавства. Платформа е-Ветеран : вебсайт. URL: https://eveteran.gov.ua/benefits/pilgi-zi-splati-podatkiv-zboriv-mita-ta-inshih-platezhiv-do-byudzhetu-vidpovidno-do-podatkovogo-ta-mitnogo-zakonodavstva

128. Які податки та збори не треба сплачувати учасникам бойових дій? Пояснюють експерти. Ветеран медіа : вебсайт. URL: https://veteranmedia.org/yaki-podatky-ta-zbory-ne-treba-splachuvaty-uchasnykam-bojovyh-dij-poyasnyuyut-eksperty/

129. Надання переважного права на вступ до закладів вищої, фахової передвищої освіти. Платформа е-Ветеран : вебсайт. URL: https://eveteran.gov.ua/benefits/nadannya-perevazhnogo-prava-na-vstup-do-zakladiv-vishchoyi-fahovoyi-peredvishchoyi-osviti

130. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII : станом на 30.08.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text

131. Як ветеранам й ветеранкам, їхнім сім'ям отримати безоплатну психологічну допомогу, а надавачам психологічних послуг отримати відшкодування від Мінветеранів. Міністерство у справах ветеранів України : вебсайт. URL: https://surl.li/tmhyty

132. 1 500 грн на заняття спортом для ветеранів — подавайте заявку через Дію. *Дія :* державний вебпортал електронних послуг. URL: https://diia.gov.ua/news/1-500-hrn-na-zaniattia-sportom-dlia-veteraniv-podavaite-zaiavku-cherez-diiu

133. Про автомобільний транспорт : Закон України від 05.04.2001 № 2344-III : станом на 19.04.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text

134. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI : станом на 30.01.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text

135. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України від 02.03.2000 № 1533-III : станом на 01.01.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text

136. Пилипенко П. Д., Рим О. М., Бурак В. Я. Стандарти соціального захисту осіб з інвалідністю: новели законодавства України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 222–225. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2023/51.pdf

137. Постна Д. Забезпечення працевлаштування ветеранів війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 85, ч. 2. С. 49–55. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/320627/311224

138. Бурак В. Я., Ласько І. М. Правове забезпечення професійного навчання професійної орієнтації вразливих категорій населення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 408–413. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/327436/317200

139. Потреби ветеранів 2023. Січень – квітень 2023 р. : аналітичний звіт. *Український ветеранський фонд Міністерства у справах ветеранів України* : вебсайт. URL: https://veteranfund.com.ua/analitics/needs-of-veterans-2023

140. Коваленко Р.І. Правове регулювання соціальної безпеки через призму соціального захисту окремих категорій громадян. *Право і суспільство.* 2023. № 2. Т. 2. С. 444-449. URL: https://doi.org/10.32842/2078- 3736/2023.2.2.66.

141. Коссова-Сіліна Г. О. Працевлаштування та інтеграція ветеранів: проблеми і виклики ринку праці. *Інноваційні технології в освіті та науці* : зб. тез доп. (м. Київ, 2024). URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740905/1/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%

D0%9A%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%A1%D1%96%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf

142. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення права осіб з інвалідністю на працю : Закон України від 15.01.2025 № 4219-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4219-20#Text

143. Адамович Н. Захист трудових прав людей з інвалідністю: новий закон та старі проблеми? ZMINA. Центр прав людини : вебсайт. URL: https://zmina.info/articles/zahyst-trudovyh-prav-lyudej-z-invalidnistyu-novyj-zakon-ta-stari-problemy/

144. З 1 січня 2026 року зміняться правила працевлаштування осіб з інвалідністю: що потрібно знати роботодавцю. LIGA 360 : вебсайт. URL: https://biz.ligazakon.net/news/236183_z-1-schnya-2026-roku-zmnyatsya-pravila-pratsevlashtuvannya-osb-z-nvaldnstyu-shcho-potrbno-znati-robotodavtsyu

145. Гуль Т. Інвалідний норматив – 2026: нові правила, штрафи, звітність. *7eminar.ua* : вебсайт. URL: https://7eminar.ua/news/9522-invalidnii-normativ-2026-novi-pravila-strafi-zvitnist

146. Азьмук Н. Соціально-економічна та освітня реінтеграція ветеранів до ринку праці: український контекст. *Вісник економічної науки України*. 2023. № 2 (45). С. 117–122. URL: https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/312967c1-6496-469b-9fdb-e71fccee749c/content

147. Пилипенко П. Д., Бурак В. Я. Гарантії соціального захисту осіб з інвалідністю як складова службового правого статусу. *Аналітично-порівняльне правознавство : електронне наукове видання*. 2024. № 5. С. 371–378. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/10/60.pdf

148. Про затвердження Порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності деяких категорій громадян на ринку праці : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2013 № 207 : станом на 26.04.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/207-2013-%D0%BF#Text

149. Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції, осіб, які здійснювали заходи із забезпечення

національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях, та постраждалих учасників Революції Гідності : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2017 № 432. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2017-%D0%BF#Text

150. Про деякі питання забезпечення громадян доступним житлом : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 № 819. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2018-%D0%BF#Text

151. Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.10.2016 № 719. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2016-%D0%BF#Text

152. Питання забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.04.2018 № 280. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2018-%D0%BF#Text

153. Про затвердження Порядку надання позики ветеранам війни та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.05.2019 № 449. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2019-%D0%BF#Text

154. Порядок забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.07.2006 № 999 : станом на 27.08.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999-2006-%D0%BF#Text

155. Позачергове безоплатне забезпечення автомобілем. *Платформа е-Ветеран* : вебсайт. URL: https://eveteran.gov.ua/benefits/pozachergove-bezoplatne-zabezpechennya-avtomobilem

156. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22.10.1999 № 1192-XIV : станом на 07.08.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text

157. Коваленко Р. І. Проблеми правового регулювання соціальної безпеки в Україні : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.05 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2025. 496 с. URL:

https://scc.knu.ua/components/com_chronoforms7/chronoforms/uploads/335895/dis%20%d0%9a%d0%be%d0%b2%d0%b0%d0%bb%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be.pdf

158. Тищенко О. В. Концептуальні основи становлення сучасного права соціального забезпечення : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.05 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2014. 449 с. URL: file:///C:/Users/kater/Downloads/dis.doc.pdf
159. Москаленко О. Функції загальнообов'язкового державного соціального страхування. *Вісник Академії правових наук України*. 2013. № 1. С. 139–147. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2013_1_16
160. Цивільні, які отримали статус особи з інвалідністю внаслідок війни, мають право на пенсію – як оформити. Судово-юридична газета : вебсайт. URL: https://sud.ua/uk/news/obshchestvo/333640-grazhdanskie-litsa-poluchivshie-status-litsa-s-invalidnostyu-vsledstvie-voyny-imeyut-pravo-na-pensiyu-kak-oformit
161. Veterans' preference. USAJOBS. Help Center : official website. URL: https://help.usajobs.gov/working-in-government/unique-hiring-paths/veterans
162. Staffing: Hiring Veterans. Government of Canada : official website. URL: https://www.canada.ca/en/public-service-commission/services/appointment-framework/guides-tools-appointment-framework/staffing-hiring-veterans.html
163. Спицька К.О. Інновації у соціально-правовому захисті осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. № 87. Ч.2. С. 132-136. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/324838/314863
164. Про Міністерство соціальної політики України : офіційний вебсайт. URL: https://www.msp.gov.ua/about/pro-nas
165. Про затвердження Положення про Міністерство у справах ветеранів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 № 1175 : в редакції Постанови КМУ від 15.04.2020 № 276. URL: https://mva.gov.ua/about-the-ministry/category/60-about-the-ministry/polozhennya-pro-ministerstvo-u-spravah-veteraniv-ukraini

166. Про затвердження Положення про Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю : Наказ Міністерства соціальної політики України від 14.04.2011 № 129 : станом на 05.07.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0528-11#Text

167. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 № 267 : станом на 19.07.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-%D0%BF#Text

168. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 № 630 : станом на 26.11.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF#Text

169. Деякі питання Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2025 № 903. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2025-%D0%BF#Text

170. Мельник В. П. Державний соціальний захист осіб з інвалідністю: науково-теоретичний контекст. *Соціальне право*. 2017. № 1. С. 152–163. URL: file:///C:/Users/kater/Downloads/sopr_2017_1_19.pdf

171. Veteran Service Officers. Lifeline for Vets : website. URL: https://nvf.org/veteran-service-officers

172. Case management. Government of Canada : official website. URL: https://www.veterans.gc.ca/en/mental-and-physical-health/case-management

173. Veterans Welfare Service. GOV.UK : official website. URL: https://www.gov.uk/guidance/veterans-welfare-service

174. Lawson A. The social and human rights models of disability: towards a complementarity thesis. The International Journal of Human Rights. 2021. Vol. 25, no. 2. P. 348–379. URL: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13642987.2020.1783533

175. Гордієнко Є. П. Світовий досвід формування та реалізації політики соціального захисту учасників бойових дій. *Вісник НАДУ. Серія «Державне управління»*. 2020. № 1. С. 86–94. URL: file:///C:/Users/kater/Downloads/Vnadu_2020_1_13.pdf

176. Дацюк І. П. Порівняльний аналіз механізмів соціально-правового захисту військовослужбовців у розвинутих країнах світу. *Державне будівництво* :

електрон. наук. фах. вид. 2007. № 2. С. 14–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_2_48

177. Equity in Transportation for People with Disabilities. American Association of People with Disabilities. 2020. URL: https://www.civilrightsdocs.info/pdf/transportation/final-transportation-equity-disability.pdf
178. Transportation. American Association of People with Disabilities. 2020. URL: https://www.aapd.com/advocacy/transportation
179. Americans with Disabilities Act of 1990, As Amended. ADA.gov : official website. URL: https://www.ada.gov/law-and-regs/ada
180. USERRA - Uniformed Services Employment and Reemployment Rights Act. U.S. Department of Labor : official website. URL: https://www.dol.gov/agencies/vets/programs/userra
181. Спицька К.О. Особливості соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни за законодавством Сполучених Штатів Америки. *Наукові інновації та передові технології.* 2025. № 12(52). С. 2922-2931. URL: https://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/33372
182. Rehabilitation Act of 1973 (Rehab Act). *EARN*. URL: https://askearn.org/page/the-rehabilitation-act-of-1973-rehab-act.
183. Case management. *Government of Canada.*. URL: https://www.veterans.gc.ca/en/mental-and-physical-health/case-management.
184. Veterans Welfare Service. *GOV UK*. URL: https://www.gov.uk/guidance/veterans-welfare-service.
185. The official site of the Bundeswehr. Available at: https://www. bundeswehr.de/portal/a/bwde/start
186. Gesetz zur sozialen Absicherung des Risikos der Pflegebedürftigkeit (Pflege-Versicherungsgesetz - PflegeVG). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/pflegevg/BJNR101409994.html.
187. The official site Part of Ministry of Defence United Kingdom, Veterans UK. Available at: https://www.gov.uk/government/

188. Armed Forces Act 2011. *Legislation.gov.uk*. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/18/contents.

189. Veterans Advisory and Pensions Committees Act 2023. *Legislation.gov.uk.*. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2023/48.

190. Experts of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities Commend Georgia on Anti-Discrimination Legislation, Ask Questions on Legal Capacity Reform and Access to Healthcare for Vulnerable Persons in Occupied Regions Available at: https://www.ohchr.org/en/meeting-summaries/2023/03/experts-committee-rights-persons-disabilities-commend-georgia-anti

191. Experts of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities Commend Georgia on Anti-Discrimination Legislation, Ask Questions on Legal Capacity Reform and Access to Healthcare for Vulnerable Persons in Occupied Regions Available at: https://www.ohchr.org/en/meeting-summaries/2023/03/experts-committee-rights-persons-disabilities-commend-georgia-anti

192. How the Israel-Hamas War Disproportionately Affects Israelis with Disabilities Available at: https://reformjudaism.org/blog/how-israel-hamas-war-disproportionately-affects-israelis-disabilities

193. Israel's Equal Rights for Persons with Disabilities Law: Current Status and Future Directions Available at: https://dsq-sds.org/index.php/dsq/article/view/626/803

194. אגף השיקום במשרד הביטחון.. URL: https://www.beiton-law.co.il/%D7%90%D7%92%D7%A3-%D7%94%D7%A9%D7%99%D7%A7%D7%95%D7%9D/.

195. UCHWAŁA SEJMU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ z dnia 1 sierpnia 1997 r.Karta Praw Osób Niepetnosprawnych.URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP19970500475/O/M19970475.pdf

196. Poland Fact Sheet on Social Care & Support Services Sector for Persons with Disabilities. Available at: https://easpd.eu/fileadmin/user_upload/Factsheets/EASPD-Poland pdf

197. Support for persons with disabilities in Poland Available at: https://forummigracyjne.org/wp-content/uploads/2019/12/1747.pdf

198. Poland Fact Sheet on Social Care & Support Services Sector for Persons with Disabilities. Available at: https://easpd.eu/fileadmin/user_upload/Factsheets/EASPD-Poland

199. Андріїв В. Сіньова Л. Міжнародно-правові засоби забезпечення соціальних стандартів в сфері прав людини. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету.* 2025. С. 115-120. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/05/17-1.pdf

200. Булкат Л.М. Конституційно-правові основи соціального захисту в Україні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2016. 239 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0416U005605

201. Шумило М. М. Динамічні та статичні соціальні права у контексті зміни парадигми соціального захисту в Україні. *Університетські наукові записки*. 2016. №3. С. 219-300. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2016_3_30

202. Коробенко Н.П. Пенсійне забезпечення по інвалідності в солідарній пенсійній системі України: автореф. дис. …канд. юр. наук : 12.00.05. Київ, 2010. 23 с.

203. Якушенко Л. Актуальні проблеми соціального захисту людей з інвалідністю / Національний інститут стратегічних досліджень. *Аналітична записка Серія ««Соціальна політика»»*. 9-те вид. 2019. 1–11 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/analit-yakushenko-social-policy-9-2019.pdf.

204. Лідіч Б. В. Діяльність держави щодо забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю. *Сучасний науковий журнал.* 2023. № 1(1). С. 106–113.

205. Проєкт Закону про внесення змін до деяких законів України щодо правового статусу громадських об’єднань ветеранів війни : Проєкт Закону №11123 від 25.03.2024. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43907.

206. Митько Я.В. Шляхи вдосконалення законодавства, яке визначає правові засади соціального захисту учасників бойових дій. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2019. № 2 (1). С. 154–159. URL: https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-1.24

207. Письменна О.П., Пінчук Р.С. Правовий захист учасників бойових дій та ветеранів війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2019. №58. С. 168–172. DOI: https://doi.org/10.32782/2307-3322.58-1.36

208. Гринько Р.В., Мота А.Ф., Петриченко С.А. Соціальний захист військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Право і суспільство.* 2022. № 3. С. 161–166. DOI: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.3.24

209. Оцінка впливу війни на людей. Україна. Червень 2023 року URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-09/undp-ua-hia-ukr-2.pdf

210. Прилипко С. М. Проблеми теорії права соціального забезпечення : монографія. Харків : Берека-Нова, 2006. 264 с.

211. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#

212. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#

213. Про ветеранське підприємництво : Закон України від 31.07.2025, № 4563-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4563-20#Text

214. Мазуренко Л. Основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців: нормативно-правове забезпечення. *Актуальні проблеми політики.* 2023. Т. 71. С. 223–231.

215. Андронік О., Макогін О. Нормативно-правове забезпечення системи соціального захисту в Україні. *Економіка та суспільство.* 2023. Т. 56. С. 1–6. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-69.

216. Дідух Я. Розвиток інклюзивного туризму в умовах післявоєнної трансформації України. *Економіка та суспільство.* 2025. Т. 73. С. 1–7. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-39.

217. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020, № 695 : станом на 13.03.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text.

218. Про внесення змін до деяких законів України щодо Національного військового меморіального кладовища: Закон України від 31 травня 2022 р. № 2292-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2292-20#Text

219. Грант для ветеранів та членів їхніх сімей. *Державна служба зайнятості*. URL: https://www.dcz.gov.ua/people/ubd.

220. Тищенко О.В., Черноус С.М. Формування безбар'єрного простору у сфері праці для осіб з інвалідністю як напрямок соціальної політики держави. *Аналітично-порівняльне правознавство. Електронне наукове видання.* 2025. № 5. Ч. 1. С. 450-458. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/342406/330252

221. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021, № 366-р : станом на 25.03.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text

222. Тищенко О. Черноус С. Підтримане проживання та догляд вдома як базові соціальні послуги, що надаються вразливим категоріям населення у територіальних громадах в Україні. *Науковий журнал Право і суспільство*. 2025. №5. Т.1. С.132-140. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2025/5_2025/part_1/19.pdf

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Спицька К. О. Інновації у соціально-правовому захисті осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. № 87. Ч. 2. С. 132–136.
2. Спицька К. О. Особливості соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни за законодавством Сполучених Штатів Америки. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 12(52). С. 2922–2931.
3. Спицька К. О. Теоретично-правові підходи до визначення поняття соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2025. № 12. С. 49–52.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

4. Спицька К. О. Сучасні проблеми соціально-правового захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні. *Молодий вчений*. 2025. № 1 (132). С. 152–156.
5. Спицька К. О. Тенденції реформування правового регулювання встановлення статусу особи з інвалідністю внаслідок війни в Україні. *Молодий вчений*. 2025. № 2 (133). С. 170–174.
6. Спицька К. О. Проблеми психологічної реабілітації осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні. *Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів*: матеріали ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2022 р.). Київ, 2022. С. 138–140.
7. Спицька К. О. Інклюзивна інтеграція та підтримка ветеранів війни в Україні. *Соціально-правова політика України в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови*: матеріали Всеукр. міждисциплін. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2023 р.). Київ, 2023. С. 366–370.

8. Спицька К. О. Механізми інтеграції осіб з інвалідністю внаслідок війни в суспільне життя: роль освітніх та культурних ініціатив. *Проблеми реформування соціального законодавства в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови*: матеріали Всеукр. міждисциплін. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2024 р.). Київ, 2024. С. 173–176.
9. Спицька К. О. Створення інклюзивних програм та послуг для осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні. *Актуальні виклики розвитку юридичної науки і практики в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2024 р.). Київ, 2024. С. 712–713.
10. Спицька К. О. Розвиток законодавства щодо соціального захисту осіб з інвалідністю внаслідок війни в незалежній Україні. *Юридична наука та освіта: минуле, сучасне і майбутнє*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2025 р.). Київ, 2025. С. 538–540.
11. Спицька К. О. Проблеми імплементації міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров’я в національне законодавство України. *Трудові та соціальні права в Україні: європейська інтеграція, воєнний стан, повоєнне відновлення*: матеріали Всеукр. міждисциплін. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2025 р.). Київ, 2025. С. 161–163.

ДОДАТОК 2

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення і висновки було оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських конференціях, семінарах, круглих столах, зокрема: *Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів*: матеріали ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2022 р.); *Соціально-правова політика України в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови*: матеріали Всеукр. міждисциплін. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2023 р.); *Проблеми реформування соціального законодавства в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови*: матеріали Всеукр. міждисциплін. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2024 р.); *Актуальні виклики розвитку юридичної науки і практики в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2024 р.); *Юридична наука та освіта: минуле, сучасне і майбутнє*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2025 р.); *Трудові та соціальні права в Україні: європейська інтеграція, воєнний стан, повоєнне відновлення*: матеріали Всеукр. міждисциплін. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2025 р.).

ДОДАТОК 3

Проєкт структури розділу

Соціального кодексу для ветеранів війни (осіб з інвалідністю внаслідок війни)

Розділ _ СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ (ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ)

Глава _ Загальні умови здійснення соціального захисту ветеранів війни (осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні)

Стаття _. Обставини виникнення права на соціальний захист ветеранів війни (осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні)

Стаття_. Організаційно-правові системи соціального захисту ветеранів війни (осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні)

Стаття _. Визнання ветераном війни (особою з інвалідністю внаслідок війни в Україні)

Стаття _. Права та обов’язки ветеранів війни (осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні)

Стаття _. Медичне забезпечення та реабілітація ветеранів війни (осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні)

Стаття _. Професійна підготовка та працевлаштування ветеранів війни (осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні)

Стаття _. Житлове забезпечення ветеранів війни (осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні)

Стаття _. Матеріальне забезпечення та пенсії ветеранам війни (особам з інвалідністю внаслідок війни в Україні)

Стаття _. Контроль за дотриманням прав ветеранів (осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні)

ДОДАТОК 4

Проєкт структури

Факультативного протоколу до Конвенції ООН щодо осіб з інвалідності внаслідок війни

Стаття 1. Загальні положення

Стаття 2. Захист та безпека

Стаття 3. Доступ до інформації

Стаття 4. Доступ до гуманітарної допомоги

Стаття 5. Медична допомога та реабілітація

Стаття 6. Відшкодування збитків

Стаття 7. Запобігання та покарання злочинів

Стаття 8. Моніторинг та звітність

ДОДАТОК 5

Опитувальник для оцінки якості соціальних послуг для осіб з інвалідністю внаслідок війни в Україні

Вступ: Шановний(-а) ветеране/ветеранко! Ми прагнемо покращити якість соціальних послуг, що надаються в Україні. Ваша думка є вкрай важливою, адже вона допоможе нам зрозуміти реальні потреби та розробити ефективніші програми підтримки. Вся інформація, яку Ви надасте, є конфіденційною та буде використана виключно в узагальненому вигляді. Дякуємо за Вашу участь!

Частина 1: Загальна інформація

Стать:

А) Чоловік

Б) Жінка

Вік:

А) до 30 років

Б) 30–45 років

В) 46–60 років

Г) 61 рік і більше

Група інвалідності:

А) I група

Б) II група

В) III група

Коли Ви отримали інвалідність?

А) До 2014 року

Б) 2014–2021 роки

В) З 24 лютого 2022 року

Місце проживання:

А) Обласний центр

Б) Місто (районний центр)

В) Сільська місцевість

Чи проживаєте Ви самостійно?

А) Так, проживаю сам(а)

Б) Проживаю з родиною/близькими

В) Перебуваю у спеціалізованому закладі (пансіонат, шпиталь)

Частина 2: Доступ до послуг

Чи знаєте Ви, які соціальні послуги надаються особам з інвалідністю внаслідок війни?

А) Так, знаю в повному обсязі

Б) Знаю частково

В) Ні, не знаю

Як Ви дізналися про соціальні послуги? (можна обрати декілька варіантів)

А) Від представників державних установ (ЦНАП, Управління соціального захисту)

Б) Від громадських організацій та волонтерів

В) Від інших ветеранів

Г) З інтернету (соцмережі, сайти)

Наскільки легко Вам було оформити необхідні документи для отримання послуг?

А) Дуже легко

Б) Легко

В) Важко

Г) Дуже важко

Д) Не звертався/не зверталася

Яким чином Вам найзручніше отримувати інформацію про нові послуги?

А) Телефонний дзвінок / SMS

Б) Месенджери

В) Особистий візит до установи

Г) Електронна пошта

Чи користуєтеся Ви цифровими сервісами для ветеранів (застосунок «Дія», портал «е-Ветеран» тощо)?

А) Так, постійно

Б) Чув(-ла), але не вмію користуватися

В) Не користуюся, віддаю перевагу паперовим документам

Частина 3: Якість та задоволеність послугами

Якими соціальними послугами Ви користувалися за останній рік? (можна обрати декілька варіантів)

А) Послуга постійного супроводу

Б) Психологічна допомога та реабілітація

В) Догляд вдома

Г) Соціальна адаптація та реінтеграція

Д) Допомога у працевлаштуванні

Е) Інше: _____

Які проблеми Ви зустрічали при отриманні соціальних послуг? (можна обрати декілька варіантів)

А) Недостатня поінформованість про послуги

Б) Довгий процес оформлення документів

В) Недостатня кваліфікація фахівців

Г) Відсутність необхідних послуг у Вашій громаді

Д) Складність фізичного доступу до установ

Е) Інше: _____

Частина 4: Технічні засоби та реабілітація

Чи забезпечені Ви необхідними технічними засобами реабілітації (протези, крісла колісні, слухові апарати тощо)?

А) Так, у повному обсязі

Б) Частково (потребую оновлення або ремонту)

В) Ні, очікую в черзі

Г) Ні, не знаю, як їх отримати

Д) Інше: _____

Частина 5: Взаємодія з персоналом

Наскільки коректним та етичним було ставлення працівників соціальних служб до Вас?

А) Завжди професійне та поважне

Б) Переважно коректне

В) Часто зіштовхуюся з байдужістю або грубістю

Г) Інше: _____

Чи відчували Ви потребу у залученні помічника (соціального менеджера / кейс-менеджера), який би допомагав координувати всі Ваші запити в різних установах?

А) Так, це дуже необхідно

Б) Ні, я справляюся самостійно

Частина 6: Психосоціальна адаптація

Яких видів психологічної підтримки Ви потребуєте найбільше?

А) Індивідуальні консультації з психологом

Б) Групи підтримки «рівний-рівному» (спілкування з іншими ветеранами)

В) Сімейна терапія (підтримка для дружини/чоловіка, дітей)

Чи відчуваєте Ви себе інтегрованим(-ою) у життя Вашої громади?

А) Так, повністю

Б) Частково

В) Ні, почуваюся ізольованим(-ою)

Частина 7: Питання щодо грошових виплат

Чи вчасно та в повному обсязі Ви отримуєте соціальні виплати та пільги, передбачені законом?

А) Так

Б) Зі значними затримками

В) Отримую не всі виплати через бюрократичні перепони

Частина 8: Пропозиції (Блок відкритих питань)

1. Яка одна конкретна зміна у Вашій громаді зробила б Ваше життя комфортнішим вже завтра?

2. Що, на Вашу думку, потрібно змінити або покращити в системі надання соціальних послуг для осіб з інвалідністю внаслідок війни?
3. Які додаткові послуги або форми допомоги, на Вашу думку, є найважливішими, але зараз недоступні?
4. Опишіть одну ситуацію, коли соціальна послуга допомогла Вам вирішити важливу проблему. Яка саме послуга це була і як вона спрацювала?

Дякуємо за Ваші відповіді!